

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Klaudija Škrbo Karabegović

**Poročanje slovenskih dnevnikov o intervenciji NATA na Zvezno republiko
Jugoslavijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Klaudija Škrbo Karabegović

Mentor: doc. dr. Marko Milosavljevič

**Poročanje slovenskih dnevnikov o intervenciji NATA na Zvezno republiko
Jugoslavijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

*Samo da rata ne bude, ludila među ljudima,
veliki nude zablude, plaše nas raznim čudima,
i svakoj bajci naude – da rata ne bude!*

(Đorđe Balašević)

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Marku Milosavljeviću za strokovno usmerjanje in pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Hvala mojim staršem, ki so mi stali ob strani v času študija in ki so verjeli vame, tudi ko sama nisem več.

Hvala Nečku, ker je bil z menoj med študijem in po njem, pa tudi takrat, ko sem se odločila vrniti se v študijske klopi, in me je pri tem podpiral.

In nazadnje hvala mojima princeskama, ki sta razumeli, da mami mora hoditi v službo in v »šolo«.

Diplomsko delo posvečam vsem mojim, ki so umrli v vojni ob razpadu nekdanje Jugoslavije.

Nadalje diplomsko delo posvečam vsem mojim, ki so zaradi vojne trepetali za svoja življenja, morali bežati s svojega doma in si v tujem svetu zgraditi novega.

Diplomsko delo posvečam tudi vsem mojim, ki so na drugem koncu morali ostati v vojni in so jo spoznali od blizu.

Poročanje slovenskih dnevnikov o intervenciji NATA na Zvezno republiko Jugoslavijo

Zgodovina je polna novinarjev, ki so se trudili objektivno pisati o konfliktih in pri tem mnogokrat naleteli na številne ovire; pa tudi takih, ki so služili propagandi. A s številnimi ovirami in pastmi se srečujejo tudi novinarji danes. Kosovski konflikt je oči svetovne javnosti uprl v Kosovo in ZRJ, še posebno spričo dejstva, da se je vanj vključilo kar 19 držav članic zveze NATO. O tem politično najbolj pomembnem dogodku v drugi polovici 20. stoletja so pisali novinarji z vsega sveta, vendar je bilo njihovo delo v mnogočem onemogočeno. Najprej so bili pregnani s Kosova, številni tudi iz Beograda. Na Kosovu praktično ni bilo novinarjev, le redki so se uspeli prebiti med vojake Osvobodilne vojske Kosova. Novinarji, ki so smeli ostati v Beogradu, so bili podvrženi stalnemu nadzoru oblasti, ki je s pomočjo jugoslovanskih medijev, predvsem Radiotelevizije Srbije, vodila odkrito propagando. Na drugi strani pa so bili novinarji odvisni predvsem od informacij, ki so bile predstavljene na novinarskih konferencah zveze NATO in Bele hiše, od koder so lansirali le tiste novice, ki so zavezništvu ustrezale. Po koncu konflikta so številni medijski analitiki kritizirali poročanje zahodnih medijev, saj naj bi ti po njihovem mnenju podlegli sofisticirani NATO-vi propagandi. V diplomskem delu nas je zanimalo, kako so slovenski tiskani mediji (dnevniki) poročali o intervenciji zveze NATO na ZRJ ter ali zgoraj omenjeno kritiko lahko prenesemo tudi na slovensko poročanje.

Ključne besede: NATO, Zvezna republika Jugoslavija, Kosovo, bombardiranje, propaganda, vojno poročanje.

Slovenian daily newspaper reporting on NATO's intervention in Federal Republic of Yugoslavia

History is full of examples of reporters, who have been trying to objectively report on conflicts, but have always stumbled into hurdles along the way; and also reporters who used the news for propaganda. The situation has not changed much for reporters today. The fact that 19 members of NATO participated in resolving the conflict in Kosovo, drew the attention of the global public to a small country in the Federal Republic of Yugoslavia. Reporters from all over the world wrote about this event, which, politically, was the most important event of the second half of the 20th century. But their work was not made easy. Reporters were banned from Kosovo and many of them from Belgrade as well. There were hardly any reporters left in Kosovo and only few were able to infiltrate the Kosovo Liberation Army. Reporters who were allowed to stay in Belgrade were constantly monitored by the authorities, which, with the help of Yugoslavian reporters, mostly part of the national media - Radio Televizija Srbija (*Radio-television Serbia*), ran an obvious propaganda campaign. On the other hand, reporters depended mainly on information, which were gathered together and presented at press conferences held by NATO and the White House, where they presented the information that was deemed suitable to be made public by the Alliance. After the conflict many media analysts criticised the reporting of the Western media, as they all fell under the influence of NATO's sophisticated propaganda. The following thesis looks into reporting on NATO's intervention in Federal Republic of Yugoslavia by Slovenian print media (daily newspapers) and tries to answer the question if the criticism above could also be valid for Slovenian media.

Key words: NATO, Federal Republic of Yugoslavia, Kosovo, bombarding, propaganda, war journalism.

KAZALO

1	UVOD	9
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL	11
2.1	METODOLOGIJA.....	11
2.2	CILJ IN HIPOTEZE.....	12
3	PROPAGANDA	13
3.1	PREPRIČEVANJE.....	13
3.2	DEFINICIJA PROPAGANDE.....	14
3.3	ZGODOVINA PROPAGANDE.....	17
3.4	VRSTE PROPAGANDE.....	18
3.4.1	Bela, črna, siva.....	18
3.4.2	Odprta, odložena in indirektna.....	19
3.5	GOVORICE.....	20
3.6	VOJNA PROPAGANDA.....	21
3.6.1	Cilji in vrste vojne propagande.....	22
3.6.2	Propaganda med I. in II. svetovno vojno.....	23
3.7	VPLIV MEDIJEV IN PROPAGANDE.....	24
3.7.1	Novičarski dejavniki in selekcija informacij.....	26
3.7.2	Družbeno okolje za razvoj propagande.....	28
3.8	TEORETIČNI MODEL PROPAGANDE.....	29
3.8.1	Propaganda in ideologija.....	29
3.8.2	Rutinske laži.....	29
3.8.3	Kolektivna in selektivna izguba spomina.....	30
3.8.4	Klasična (kruta, trda) propaganda.....	30
3.8.5	Protipropaganda.....	30
3.8.6	Uporaba jezika.....	30
3.8.7	Kritičnost do vira informacij.....	31
3.8.8	Ikonografija.....	31
3.8.9	Združljivost vizualne in tekstualne informacije.....	31
3.8.10	Označevanje »drugega«.....	31
3.8.11	Kontekst propagande.....	31
3.8.12	Javnost.....	32
3.8.13	Propagandist in struktura propagandne organizacije.....	32
3.8.14	Teorija zarote.....	32
3.8.15	Obtoževanje in diskreditiranje nasprotnika.....	32
4	VOJNO DOPISNIŠTVO	33
4.1	DEFINICIJE.....	33
4.2	ZGODOVINA.....	33
4.3	CENZURA.....	36
4.4	ETIKA.....	38
4.4.1	Predpisi.....	39
4.5	VOJNI DOPISNIK.....	40
4.6	DRUGE TEŽAVE IN PASTI VOJNEGA DOPISNIŠTVA.....	41
5	DRUŽBENO-ZGODOVINSKI IN POLITIČNI OKVIR	45
5.1	ZGODOVINA.....	45
5.2	DOGODKI PRED IN MED BOMBARDIRANJEM.....	47
6	POROČANJE V ČASU BOMBARDIRANJA JUGOSLAVIJE	52
6.1	TEŽAVE MEDIJEV V ČASU KONFLIKTA.....	52
6.2	SPLOŠNA OCENA POROČANJA.....	53

6.3	POROČANJE PO DRŽAVAH	55
6.3.1	Združene države Amerike	55
6.3.2	Velika Britanija	58
6.3.3	Rusija.....	59
6.3.4	Indija.....	59
6.3.5	Švica	60
6.3.6	Zvezna republika Jugoslavija	60
7	ANALIZA SLOVENSКИH DNEVNIH TISKANIH MEDIJEV	65
7.1	NOVINARSKЕ ZVRSTI V OBRAVNAVANIH ČLANKIH.....	65
7.1.1	Večer	66
7.1.2	Delo	69
7.1.3	Dnevnik	73
7.1.4	Slovenske novice.....	77
7.1.5	Skupaj.....	79
7.2	VIRI INFORMACIJ V OBRAVNAVANIH PRISPEVKIH	80
7.2.1	Večer	80
7.2.2	Delo	84
7.2.3	Dnevnik	86
7.2.4	Slovenske novice.....	88
7.2.5	Skupaj.....	90
7.3	ANALIZA TEM	93
7.3.1	Večer	93
7.3.2	Delo	95
7.3.3	Dnevnik	96
7.3.4	Slovenske novice.....	98
7.3.5	Skupaj.....	99
7.4	POROČEVALCI	100
7.4.1	Večer	100
7.4.2	Delo	102
7.4.3	Dnevnik	104
7.4.4	Slovenske novice.....	106
7.4.5	Skupaj.....	107
7.5	NAJBOLJ POGLOBLJENO POROČANJE	108
7.6	INTERPRETATIVNA ZVRST	110
7.6.1	Večer	110
7.6.2	Delo	114
7.6.3	Dnevnik	121
7.6.4	Slovenske novice.....	126
7.6.5	Skupaj.....	128
7.7	»VREDNE« IN »NEVREDNE« ŽRTVE	129
7.7.1	Večer	129
7.7.2	Delo	131
7.7.3	Dnevnik	134
7.7.4	Slovenske novice.....	135
7.7.5	Skupaj.....	136
8	ZAKLJUČEK	138
9	LITERATURA	141

KAZALO TABEL

Tabela 6.1: Vsebina informativne oddaje Dnevnik 2 na RTS, izražena v odstotkih	63
Tabela 7.1: Novinarske vrste po dnevih – Večer	67
Tabela 7.2: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Večer	67
Tabela 7.3: Novinarske vrste po dnevih – Delo	70
Tabela 7.4: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Delo	70
Tabela 7.5: Novinarske vrste po dnevih – Dnevnik	74
Tabela 7.6: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Dnevnik	74
Tabela 7.7: Novinarske vrste po dnevih – Slovenske novice	77
Tabela 7.8: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Slovenske novice	78
Tabela 7.9: Novinarske vrste – skupni seštevek in odstotki – vsi obravnavani mediji	80
Tabela 7.10: Viri informacij v časniku Večer	81
Tabela 7.11: Viri informacij v časniku Delo	84
Tabela 7.12: Viri informacij v časniku Dnevnik	86
Tabela 7.13: Viri informacij v časniku Slovenske novice	88
Tabela 7.14: Viri informacij po odstotkih – vsi obravnavani mediji	90
Tabela 7.15: Število in odstotki srbskih virov – vsi obravnavani mediji	91
Tabela 7.16: Primerjava Bill Clinton – Slobodan Milošević – vsi obravnavani mediji	92
Tabela 7.17: Teme v Večeru	94
Tabela 7.18: Teme v Delu	95
Tabela 7.19: Teme v Dnevniku	97
Tabela 7.20: Teme v Slovenskih novicah	98
Tabela 7.21: Negativne in pozitivne teme vsi mediji – odstotki	99
Tabela 7.22: Teme po vseh štirih medijih – odstotki	99
Tabela 7.23: Avtorji prispevkov v Večeru	100
Tabela 7.24: Avtorji prispevkov v Delu	102
Tabela 7.25: Avtorji prispevkov v Dnevniku	104
Tabela 7.26: Avtorji prispevkov v Slovenskih novicah	106
Tabela 7.27: Avtorji prispevkov v odstotkih – vsi mediji	107
Tabela 7.28: Vrednotenje v Večeru	114
Tabela 7.29: Vrednotenje v Delu	121
Tabela 7.30: Vrednotenje v Dnevniku	126
Tabela 7.31: Vrednotenje v Slovenskih novicah	127
Tabela 7.32: Vrednotenje v odstotkih – vsi mediji	128
Tabela 7.33: Vrednotenje skupaj	128

KAZALO SLIK

Slika 7.1: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Večer.....	68
Slika 7.2: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Delo	71
Slika 7.3: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Dnevnik	75
Slika 7.4: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Slovenske novice	79

1 UVOD

Bombardiranje Zvezne republike Jugoslavije (ZRJ) od 24. marca do 10. junija 1999 velja za politično najbolj pomemben dogodek v drugi polovici 20. stoletja. Za NATO je bila namreč to prva večja vojaška operacija, v kateri je sodelovalo vseh takratnih 19 članic. NATO je sicer v svoji zgodovini prvič napadel že leta 1995, ko je napadel vojaške položaje vojske bosanskih Srbov, kar je v nadaljevanju peljalo do podpisa daytonskega sporazuma. A tokrat je bombardiranje imelo veliko večje razsežnosti.

Napad na FRJ leta 1999 se je pričel brez odobritve Varnostnega sveta OZN, zato so se vodile številne polemike o tem, da napad ni imel mednarodnopravne podlage ter da je šlo za napad na suvereno državo. Prav tako so se spreminjali razlogi za pričetek bombardiranja, od humanitarnih razlogov do političnih in željah po umiku Slobodana Miloševića iz politične scene. Bolj kritični so govorili tudi o tem, da je pod vprašajem kredibilnost zveze NATO in da je bil zato napad v luči bližajoče se okrogle 50-letnice te organizacije nujen. Dejstvo pa je, da nihče ni pričakoval, da bo trajal tako dolgo, kar 79 dni.

Vpletenost velikega števila držav in dolgotrajnost ter obsežnost konflikta je slednjega naredilo zanimivega za medije. Vendar je bilo delo novinarjev v mnogočem onemogočeno. Najprej so bili izgnani s Kosova in le redki, najbolj pogumni so se vrnili nazaj, predvsem med vojake Osvobodilne vojske Kosova (OVK). Izgnani so bili tudi iz Beograda, tisti, ki pa so ostali, so bili podvrženi stalnemu nadzoru in so delali pod težkimi pogoji za neodvisno novinarstvo.

Srbska stran je vodila odprto propagando in kmalu onemogočila delovanje srbskih neodvisnih medijev, predvsem je bila propaganda prisotna v najvplivnejšem mediju Radiotelevizije Srbije (RTS). Oblast je nadzor nad mediji izvajala preko zakonov in drugih pritiskov, zato so se mnogi prilagodili tedanji situaciji ali pa so začasno prenehali z delovanjem. Srbska stran je vodila odkrito, trdo propagando, kar je NATO navedel kot razlog, da je 23. aprila bombardiral RTS kot »legitimni vojaški cilj«, pri čemer je bilo ubitih 16 medijskih delavcev.

A propaganda se ni odvijala samo na srbski strani. Veliko bolj premišljeno, organizirano in sofisticirano jo je izvajal tudi NATO na svojih tiskovnih konferencah, kjer je »postregel« s tistimi novicami, ki so ustrezale zavezništvu in ki jih je zavezništvo za tisti dan izbralo kot »novico dneva«. S tovrstnim »serviranjem« informacij so prispevali tudi k temu, da se novinarji niso odpravljali na teren in se sami dokopali do informacij oziroma preverili NATO-ve. Za številnimi, pogosto tudi lažnimi izjavami je stal Medijski operativni center zveze NATO, v katerem so bili zaposleni strokovnjaki za stike z javnostjo. Tako so mediji nevede in nenamenoma postali glasniki zavezništva.

Po koncu bombardiranja so bile narejene številne kritične raziskave o poročanju kosovskega konflikta. Predvsem kritika leti na medije v ZDA in Veliki Britaniji, pa tudi na medije v ostalih sodelujočih državah, in sicer da so podlegli NATO-vi sofisticirani propagandi.

Kako pa so poročali slovenski mediji? Kosovski konflikt, ki torej ni bil več konflikt zgolj med kosovskimi Albanci in Srbi, ampak se je z bombardiranjem razširil na dodatnih 19 držav, je bil za Slovenijo zanimiv ne samo zaradi njegovega globalnega političnega pomena, ampak tudi zaradi skupne zgodovine, saj sta bili Srbija in Slovenija del skupne države – Socialistične federativne republike Jugoslavije, od katere se je Slovenija leta 1991 odcepila. Poleg tega v Sloveniji živi lepo število tako Srbov kot tudi kosovskih Albancev. Želje po večji avtonomnosti slednjih je Slovenija podpirala še v skupni državi, tako da »prijateljstvo« med Slovenci in kosovskimi Albanci sega še v osemdeseta leta prejšnjega stoletja. Medijsko je bil konflikt zanimiv tudi zaradi teritorialne in jezikovne bližine, pa tudi zaradi posledic za gospodarsko in politično sodelovanje. Navsezadnje velja omeniti tudi možnost Slovenije, da kot dobra poznavalka razmer nastopi kot diplomatska posrednica. In končno je bil konflikt medijsko zanimiv tudi zaradi teženj Slovenije po vstopu v Evropsko unijo (EU) in NATO.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

2.1 METODOLOGIJA

Kot temeljno metodo preučevanja sem v svoji diplomski nalogi v teoretičnem delu uporabila metodo analize vsebine relevantnih pisnih virov, kot so knjige, članki in druge publikacije, pa tudi vsebine s svetovnega spleta. Metodo analize virov in deskriptivno metodo sem uporabila pri poglavjih Propaganda, Vojno dopisništvo in Družbeno-zgodovinski politični okvir. Obenem sem uporabila tudi historiografsko in zgodovinsko-analitično metodo, saj sem pri vseh poglavjih sledila kronološkemu poteku dogodkov.

Pri teoretičnem delu je prisotna tudi metoda analize za opredelitev in razčlenbo najpomembnejših dejavnikov. S to metodo sem zbrane informacije sistematično uredila po tematskih sklopih. Omeniti velja še metodo primerjanja, saj sem se pri obravnavi teme srečala s številnimi pojmi, ki imajo široke definicije, zato sem morala zbrati več definicij istega pojma in jih med seboj primerjati.

Pri poglavju Poročanje v času bombardiranja Jugoslavije sem uporabila najprej metodo analize relevantnih pisnih virov, nato pa pri podpoglavju Poročanje po državah še metodo sekundarne analize.

V praktičnem delu sem se odločila za analizo slovenskih tiskanih dnevnikov oz. načina, kako so slovenski tiskani mediji (dnevniki) poročali o intervenciji zveze NATO na ZRJ. Za tiskane medije sem se odločila, ker so slednji bolj kompleksni in ponujajo poglobljen vpogled v dogodek s številnimi zgodovinskimi ozadji, družbenimi in ekonomskimi okoliščinami ipd. Prav tako ponujajo več zornih kotov in dogodek običajno pokrivajo z več različnih krajev.

V svojo analizo sem tako vključila časopise Delo, Dnevnik, Večer in Slovenske novice. Ker sem želela dobiti celotno in zaokroženo sliko, se nisem odločila za analizo zgolj najbolj pomembnih dogodkov, temveč za analizo poročanja v tednu, ki je vodil v bombardiranje, v prvem tednu bombardiranja, tednu v sredini bombardiranja in v tednu na koncu intervencije. Tako sem dobila zaokroženo celoto in reprezentativno sliko poročanja.

Na ta način sem morala analizirati skupno 846 člankov, od tega pri Delu 262, Dnevniku 183, Večer 355 in Slovenskih novicah 46. Osredotočila sem se na vire ter na kraj in temo poročanja. Pri tem sem podala kvantitativno in kvalitativno analizo časopisnih člankov. Rezultate sem med seboj primerjala tudi po različnih dnevnikih.

2.2 CILJ IN HIPOTEZE

Cilj moje diplomske naloge je predstaviti način poročanja slovenskih dnevnih časopisov o intervenciji zveze NATO na ZRJ tako s profesionalnega kot tudi z ideološkega vidika. Pomen vidim v sami pomembnosti dogodka v tistem času in njegovi neposredni bližini, prav tako pa je bila Slovenija pred osamosvojitvijo ena od republik SFRJ in so nekatere vezi iz preteklosti še vedno prisotne. Način poročanja je pomemben tudi zaradi takratnih teženj Slovenije po vstopu v EU in NATO.

Diplomska naloga je izdelana na osnovi naslednjih hipotetičnih predpostavk, ki jih lahko razdelim v dva sklopa. Prvi zajema profesionalni vidik.

1. Informativna zvrst prevladuje pred interpretativno.
2. Kot viri informacij prevladujejo tisti s strani zveze NATO, bistveno manj je virov s strani ZRJ.
3. Negativnih tem (civilne žrtve, poslabšanje odnosa med državama, ultimativni Rambouille, suverenost države ipd.) je v primerjavi z drugimi temami, kot so na primer begunci, bistveno manj.
4. Najbolj poglobljeno poroča Delo: vsebuje največ člankov, daljše članke, članki so podkrepjeni s slikovnim gradivom (fotografije in mape), opise družbenih in zgodovinskih okoliščin konflikta, viri so raznoliki, poročajo s kraja dogajanja – terensko poročanje, uporabljajo več žanrov (poleg poročila in vesti še komentar, reportažo, intervju, portret).
5. V času konflikta ni poročevalcev s Kosova, novice so agencijske.

Drugi vidik je ideološki in zajema naslednji hipotezi.

6. Prevladovali bodo komentarji, ki se postavljajo na stran zveze NATA – nasproti tistim, ki so do zveze NATO kritični.
7. Ko novinarji poročajo o beguncih, uporabljajo čustveno zaznamovan jezik in interpretativne elemente, o civilnih žrtvah in uničeni infrastrukturi poročajo informativno (statistično).

3 PROPAGANDA

3.1 PREPRIČEVANJE

V strokovni literaturi o propagandi zelo pogosto srečujemo dva pojma, in sicer propaganda in prepričevanje. Jowett in O'Donnell razlikujeta med propagando in prepričevanjem in pravita, da je propaganda podkategorija prepričevanja (Jowett in O'Donnell 2006, 7). »Prepričevanje kot podmnožica komunikacije je ponavadi definirano kot komunikacijski proces z namenom vplivanja na druge. Prepričljivo sporočilo želi, da prejemnik želeno stališče ali obnašanje sprejme na prostovoljni način« (Jowett in O'Donnell 2006, 31). Bistvo prepričevanja je torej, da prejemnik sporočila spremeni svoje razmišljanje, poglede, obnašanje itd. na prostovoljen način. Prepričevanje poskuša zadovoljiti potrebe tako prepričevalca kot naslovnika (Jowett in O'Donnell 2006, 1).

Na podoben način razliko med prepričevanjem in propagando vidi tudi Malešič, ki pravi, da je prepričevanje komunikacijski proces z namenom vplivanja. S prepričevanjem naj bi tako prepričali sprejemnika, da ta sprejme določeno prepričanje ali način obnašanja s svobodno voljo, in tu je tudi osnovna razlika med tistimi, ki si prizadevajo prepričevati in propagandistom (Malešič 1997, 37).

Malešič nadaljuje, da z namenom širjenja svojih idej prepričevalec pojasnjuje, propagandist pa na drugi strani naredi vse za nadzor javnega mnenja. »Propagandist je sposoben izvajati nadzor nad pretokom informacij na več načinov, z nadzorovanjem medijev z namenom zagotavljanja informacij in s posredovanjem izkrivljenih informacij preko virov, ki ustvarjajo podobo verodostojnosti« (Malešič 1997, 37).

Vreg pravi, da je bilo prepričevanje sredstvo za upravljanje ljudi v vseh družbah, od primitivne do sodobne in so zato pogosto komuniciranje spreminjali v akt prepričevanja. »Tudi Aristotel je trdil, da je primarni cilj komuniciranja prepričevanje in da je učenje govorništva le iskanje vseh dosegljivih sredstev prepričevanja« (Vreg 2000, 90).

Vsako komunikativno prepričevanje vsebuje elemente politične propagande. Spoznanje o elementu informativnosti v propagandi so povzeli tudi nekateri ameriški teoretiki in razvili model informativno-prepričevalne propagandne komunikacije. Ta model združuje sestavine »objektivnega« obveščanja in model prepričevanja ter v bistvu zavrača metodo strateške interakcije, saj je v svetu globalnega komuniciranja s svetovnimi medijskimi transnacionalkami klasična propaganda komaj mogoča. Slednja se lahko ohranja le v zaprtih totalitarnih sistemih in v vojnih razmerah (Vreg 2000, 103–104).

3.2 DEFINICIJA PROPAGANDE

Obstajajo številne različne definicije propagande. Tudi Splichal ugotavlja, da je odgovor na vprašanje, kaj je propaganda, zelo zapleten. »Odgovor na to vprašanje je bil morda sorazmerno preprost v času nastajanja propagande kot posebne družbeno-politične dejavnosti, a je postajal vse bolj zapleten z naglim ekonomskim in družbenim razvojem po meščanski revoluciji« (Splichal 1975, 3).

Splichal pravi, da so se v različnih zgodovinskih obdobjih in družbah uveljavljale različne koncepcije propagande in se še danes, tako v teorijah kot v praksah. »Malo smisla bi torej imelo iskati obče sprejeto definicijo propagande; v različnih definicijah lahko najdemo sicer številne identične elemente, ki pa nam malo ali nič ne povedo o bistvu (in njegovi določenosti) propagande dejavnosti« (Splichal 1984, 21).

Tudi Leonard W. Doob je zavrnil sodobno definicijo propagande zaradi kompleksnosti vprašanj, povezanih z vedenjem v družbi in razlikah v času in kulturi, ter dejal, da jasna opredelitev propagande ni možna niti zaželena (Doob v Jowett in O'Donnell 2006, 4).

Definicija propagande se je torej skozi zgodovino spreminjala, dobivala nove oblike, se prelevila iz pozitivne v negativno konotacijo itd. »Definicije propagande so se spreminjale z razvojem novih propagandnih tehnik in postopkov in z uporabnostjo in/ali uporabo propagande na novih področjih družbenega življenja, obenem pa tudi s spreminjanjem družbenih okvirov, v katerih sta se pojavljala propaganda in raziskovanje propagande« (Splichal 1975, 21).

Zaradi zgoraj zapisanega bomo navedli nekaj različnih definicij različnih avtorjev. Nekatere vsebujejo iste elemente, nekatere dajejo poudarek na ideologiji in mitih, nekatere na psiholoških manipulacijah in vplivu, druge spet poudarjajo, da propagandist poskuša vplivati in njegov vpliv ni vsemogočen itd. Izbrali smo le nekaj zanimivejših odmevnejših definicij skozi zgodovino, obstaja jih pa še veliko.

Jacques Ellul pravi, da sta obstoj družbenih mitov in ideologij nujen pogoj za razvoj propagande ter da slednja za svoj razvoj potrebuje ideološko okolje (Ellul v Splichal 1975, 13). Tudi J. M. Domenach propagando povezuje z miti in pravi, da propaganda sovпада z nastanki velikih mitov, ki združujejo ljudstvo v skupni viziji prihodnosti (Domenach v Splichal 1975, 13). Isti teoretik ugotavlja, da propaganda vpliva na temeljna stališča človeka (Domenach v Vreg 2000, 116).

Poleg tega, da Ellul pravi, da je predpogoj za razvoj propagande obstoj mitov in ideologij, pa isti avtor propagando razume tudi kot »celoto metod, ki jih uporablja organizirana skupina z namenom, da bi v svojo akcijo aktivno ali pasivno vključila množico posameznikov, ki jih s

psihološkimi manipulacijami psihološko povezuje in vključuje v organizacijo« (Ellul v Vreg 2000, 117).

Leta 1842 je W. T. Brande zapisal, da se beseda propaganda uporablja v političnem jeziku kot pejorativen termin za tajna združenja, ki razširjajo mnenja in principe, na katere večina vlad gleda z grozo in averzijo (Brande v Splichal 1975, 21).

Splichal pravi, da je v večini definicij propaganda pojmovana kot poskus vplivanja na ljudi. »Propagando moremo zato razumeti predvsem kot stimulacijo, kot proces vzbujanja zavestne ali podzavestne, racionalne ali iracionalne, mišljenjske ali vedenjske aktivnosti receipientov – ne glede na to, kakšne realne učinke taka simulacija dosega« (Splichal 1975, 29).

V nadaljevanju smo tako poiskali nekaj definicij, ki propagando definirajo kot poskus vplivanja.

Po Haroldu D. Lasswellu je propaganda tehnika vpliva na človekove dejavnosti z manipulacijo predstav. Te predstave imajo lahko govorno, pisno, slikovno ali glasbeno obliko (Lasswell v Jackall 1995, 13).

Lasswell pravi, da »propaganda poskuša vplivati na stališča velikih množic ljudi o spornih (kontroverznih) vprašanjih, ob katerih se angažira določena skupina« (Lasswell v Splichal 1975, 21). »Propaganda je tehnika vplivanja na človeška dejanja z manipulacijo predstav« (Lasswell v Splichal 1975, 22).

Garth Jowett in Victoria O'Donnell opredeljujeta propagando kot »sredstvo za razsejevanje ali pospeševanje določenih idej. Propaganda je nameren in sistematičen poskus oblikovati zaznave, preusmerjati spoznanja in usmerjati vedenje za doseg dogovora, ki podpira propagandista« (Jowett in O'Donnell v Pečjak 1995, 33 in Jowett in O'Donnell 2006, 7).

»Propaganda je nameren individualni ali skupinski poskus oblikovanja, kontrole ali spreminjanja stališč drugih skupin z uporabo komunikacijskih sredstev z namenom, da bi v vsaki dani situaciji povzročili zaželeno reakcijo tistih, ki so izpostavljeni vplivanju« (T. H. Qualter v Splichal 1975, 22).

Definicija propagande po Vregu se glasi: »Propaganda je intencionalni, sistemski poskus oblikovanja zaznav, spoznanj, mnenj, stališč, vrednot in vedenj sprejemalcev propagandnega sporočila« (Vreg 2000, 116). V svojem drugem delu Vreg pravi, da propagando lahko smatramo za mehanizem, ki nas sili, da sprejmemo določene vzorce mišljenja; njena vsebina so kolektivni pojmovni vzorci. »Propaganda je širjenje pojmovnih vzorcev s pomočjo množičnih komunikacij z namenom, da bi pridobila ljudi, da bi sprejeli te vzorce« (Vreg 1973, 250–251).

Raziskovalna ekipa pod vodstvom Marjana Malešiča je propagando definirala »kot načrtovano, namerno in sistematično prizadevanje, ki je usmerjeno v oblikovanje zaznav, manipuliranje z dejstvi in organiziranje vedenja, tako da izzove odgovor javnosti, ki ustreza interesom in nameram propagandista« (Malešič v Grizold 1998, 192).

»Propaganda je namensko in planirano delovanje na spremembo in kontroliranje stališč z namenom ustvarjanja predispozicij določenega načina obnašanja« (Šiber 1992, 6).

Mihailović pravi, da je cilj propagande vplivanje na javno mnenje, na posameznike in skupine z namenom realizacije določenih interesov. Za te interese ni nujno, da so tudi interesi tistih, na katere se vpliva (Mihailović 1984, 10).

To so bile torej definicije, ki govorijo o želji po vplivanju na javnost. J. M. Domenach pa išče ločnice med propagando in reklamo.

Propaganda se približuje reklami v tem, da poskuša ustvarjati, spreminjati ali utrjevati mnenja in da si od nje izposoja del sredstev; razlikuje se v tem, da ima politične cilje in ne komercialnih: potrebe ali preference, ki jih izzove reklama, zadevajo določen proizvod, medtem ko propaganda sugerira ali vsiljuje verovanja in mišljenja, ki pogosto spreminjajo vedenje, duševnost ter verska in filozofska prepričanja. Propaganda torej vpliva na temeljna stališča človeka. V tem je morda blizu vzgoji, toda po tehnikah, ki jih običajno uporablja, še posebej pa po namenu, da bi prepričala in si podredila, ne da bi oblikovala razvoja, je njena antiteza (Domenach v Splichal 1975, 22–3).

Kurt Koszik in Karl H. Pruys propagando opredelita kot pritegovanje k idejam, pogledom na svet, na področju gospodarstva k dobrinam vseh vrst, na političnem področju k ideologiji, na verskem k verskemu prepričanju (Koszik in Pruys v Vreg 2000, 116). Nekateri avtorji iščejo stične točke in ločnice tudi med propagando in izobraževanjem, vendar je, kot smo že omenili, največ definicij povezanih s pojmom vplivanja, s tem, da nekateri avtorji verjamejo v »vsemogočno« moč propagande, drugi pa pravijo, da je njen vpliv odvisen od številnih drugih dejavnikov. O teh dejavnikih bomo spregovorili v podpoglavju Vpliv medijev in propagande. Zaradi vsega zgoraj naštetega se tudi sami najbolj nagibamo definiciji propagande po Splichalu, ki je celotno svoje delo Razsežnosti politične propagande namenil raziskovanju tega pojma in preučil številne definicije različnih avtorjev.

Splichal propagando definira takole: »Propagando bi lahko opredelili kot obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosežati vnaprej določene (zaželene) oblike mišljenja in

vedenja (pripravljenost na delovanje ali delovanje sólo) ciljnih skupin, ki so določene s cilji in usmerjenostjo propagande« (Splichal 1975, 65).

3.3 ZGODOVINA PROPAGANDE

Zametke propagande vidimo že v stari Grčiji v 6. stoletju pr. n. št. V povezavi s sporom okoli otoka Salamina je Solon napisal pesem o vrednosti omenjenega otoka in pesem recitiral na glavnem atenskem trgu (Sturminger v Šiber 1992, 10). Šiber kot eno najzanimivejših oblik propagande v starem Rimu omenja propagando na kovancih. Tako je prvi upodobil svoj lik na kovancu Julij Cezar. Cesar Friderik II. pa je prvi srednjeveški vladar, ki je načrtno uporabljal propagando, in sicer v boju za investituro med njim in kurijo. Takrat je na obeh straneh deloval ogromen propagandni aparat, iz tega obdobja pa je ohranjenih 150 manifestov (Šiber 1992, 11).

Sam pojem propaganda izvira iz 17. stoletja in se je sprva nanašal na širjenje katoliške vere. »Papež Gregor XV. je leta 1622 ustanovil poseben kolegij, ki naj bi skrbel za širjenje ver: Sacra congregatio christiano nomini propaganda (oziroma pogosteje rabljeno ime Sacra congregatio de propaganda fide). Beseda propaganda je prvotno imela pojem miroljubnega širjenja, 'sejanja'« (Vreg 2000, 116).

Besedni koren *pax* (lat. *pangere* – vtakati, sejati, razširiti, prenesti) najdemo tudi v latinski besedi *pax*, ki pomeni mir in daje glagolu *propagare* (razširiti, razprostrti, razmnožiti) konotacijo miroljubne dejavnosti. Francoska revolucija je pojem propagande prenesla na področje političnega in tako spremenila njegov prvotni pomen. Jakobincem je propaganda pomenila predvsem bojevanje proti političnim nasprotnikom. Takrat je tudi prvič postala očitna zveza med propagando in ideologijo (Splichal 1975, 12).

Prva sodobno organizirana propagandna služba je bila vzpostavljena v času Napoleonovih vojn in je uradno nosila naslov »Press služba«, Napoleon pa ji je rekel »Služba za javno mnenje«. Naloga te službe je bila informiranje, razlaga političnih in vojnih operacij, izdajala je različne oglase, biltene in časopise, ki so bili prilagojeni različnim naslovnikom. Tako so državljani Francije dobili posebne publikacije, državljani osvojenih držav drugačne, posebne publikacije pa so bile namenjene tudi pripadnikom vojske (Šiber 1992, 11–12).

Svoj obči pomen in običajno rabo je pojem propagande dobil med prvo svetovno vojno in od takrat je konotacijo miroljubne dejavnosti vse intenzivneje in izraziteje prekrivala konotacija pejorativnega. Le v državah socialističnega tabora je razvoj pojma propagande ohranil in celo poglobil konotacijo miroljubnega ter vzgojnega delovanja, medtem ko je bil na Zahodu trend drugačen. Tu se je v treh stoletjih vsebina pojma propagande zelo spremenila in je pomenila

celo nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi. Tako je konotacijo miroljubne dejavnosti zamenjala konotacija sovražne oz. nemiroljubne dejavnosti (Splichal 1975, 13–14).

O pejorativni konotaciji propagande govori tudi Šiber: »Negativni pomen propagande je predvsem prisoten v vsakodnevem govoru, bolj v ZDA kot v Evropi, še posebno po drugi svetovni vojni in propagandnemu delovanju nacistične Nemčije. Torej, če se za nekaj reče, da je propaganda, je to že vnaprej negativno vrednoteno, prav tako osebe, ki delajo v tej dejavnosti« (Šiber 1992, 5).

Propaganda postane še posebno pomembna v kriznih časih in v vojni. Vojno propagando bom zato obravnavala v posebnem poglavju.

3.4 VRSTE PROPAGANDE

3.4.1 Bela, črna, siva

Jowett in O'Donnellova glede na izvor in točnost informacije ter glede na odnos do stvarnosti propagando razdelita na belo, črno in sivo (Jowett in O'Donnell 2006, 16–21).

Bela propaganda prihaja iz vira, ki je pravilno identificiran, informacija pa je resnična. Bela propaganda skuša zgraditi kredibilnost, kar bi ji lahko koristilo v prihodnosti (Jowett in O'Donnell 2006, 16). Takšna propaganda odprto predstavlja dejstva, ker verjame, da bo s tem prepričala ljudi v opravičenost določene politike (Šiber 1992, 14). Pečjak pa poudari, da ima bela propaganda ravno zaradi svoje resnicoljubnosti včasih nasprotni učinek (Pečjak 1995, 135).

Črna propaganda je, ko je vir skrit ali pripisan nekomu drugemu ter širi laži, izmišljotine in prevare (Jowett in O'Donnell 2006, 17). Šiber pravi, da črna propaganda označuje brezkompromisno manipulacijo z dejstvi in da ne izbira sredstev za doseg cilja (Šiber 1992, 14). Po Pečjaku je bila črna propaganda značilna za nacistično Nemčijo, med balkansko vojno za Srbijo, sicer pa v nobeni kampanji ni redka (Pečjak 1995, 135–136).

Slikovit primer črne propagande v povezavi z lažjo pove Dubravka Ugrešić, ki citira hrvaško novinarko: »Če gre za vprašanje domovine, sem pripravljena lagati.« Omenjena novinarka je dosegla visok rejting na hrvaški žurnalistični sceni (Ugrešić 2006, 96). Isti primer, ko je omenjena novinarka taisto izjavo zapisala v svoji kolumni v Večernjem listu, izpostavi tudi Mark Thompson (Thompson 2000, 151).

Naslednji zanimiv primer črne propagande omeni Pečjak, ko opozori na primer iz srbskega časopisa Večerne novosti (leta 1994), ki je objavil sliko otroka na zasneženem grobu. Pod sliko je pisalo: »Slika s pokopališča pri Skelani je pred letom dni obšla svet, na njej je deček,

sirota, ki joka na grobu očeta, matere in ostale družine, ki so jo v ofenzivi pobili muslimani ...« Kmalu za tem je bilo razkrito, da je sliko pred 115 leti narisal srbski slikar Uroš Predić in da se nahaja v Narodnem muzeju v Beogradu (Pečjak 1995, 136–137). Omenjeni primer izpostavi tudi Thompson in ga imenuje za groteskno propagando, ki je bila v Večernih novostih v času vojne v BiH pogosta (Thompson 2000, 139).

Vendar ima lahko kljub tako odkritim lažem črna propaganda zelo velik učinek. »Črna propaganda ima lahko zelo velik učinek. Odvisna je od razmer, značilnosti in potreb prebivalstva, ki mu je namenjena. Glavni pogoj je njena osamljenost, nesposobnost sprejemanja nasprotnih poročil. Glavna pomanjkljivost črne propagande je v tem, da jo je mogoče zanikati ali razkriti. Potem je njen učinek kratkotrajen« (Pečjak 1995, 135).

Siva propaganda je nekje med belo in črno propagando. Vir je lahko ali pa tudi ne pravilno identificiran, točnost informacij je negotova (Jowett in O'Donnell 2006, 20). Po Šibru siva propaganda ustreza sodobni propagandni praksi. Najpogosteje se ne podajo vsa dejstva, ampak ta izbrana dejstva so resnična. V kolikor je informacija celovita, je sestavljena tako, da izpostavi prednosti, medtem ko so slabosti marginalizirane (Šiber 1992, 14).

Pri sivi propagandi so pogosta pretiravanja, manjkajo pa viri in podatki, s katerimi bi bilo mogoče preveriti trditev. »Sivi propagandi ljudje bolj verjamejo kot črni, nima pa negativnih posledic bele propagande. Siva propaganda je reklo *Odpirali bomo nova delovna mesta*, ker nič ne pove, koliko in kdaj, še posebno pa ne, koliko jih bodo v tem času zaprli« (Pečjak 1995, 137–138).

3.4.2 Odprta, odložena in indirektna

Poleg delitve na belo, črno in sivo poznamo tudi druge delitve propagande. Tako Šiber glede na odprtost ciljev in neposrednost delovanja loči med tremi osnovnimi vrstami propagande: odprto in neposredno, preloženo ter indirektno in preloženo (Šiber 1992, 21–22). Na tovrstno delitev opozori tudi Vreg (Vreg 2000, 120).

Pri odprti in neposredni so cilji propagande od samega začetka znani. Predvolilna kampanja je tipičen primer takšnega tipa propagande. Preložena propaganda naredi določeno »psihološko pripravo«, še preden pride do jasnih propagandnih ciljev. Indirektna in preložena propaganda pa je mnogo bolj kompleksna. Uporablja se takrat, ko okoliščine niso na naši strani in ko obstaja odpor proti propagandni vsebini. Pri tovrstni propagandi se ne začetku ne izpostavlja neposredne povezave med propagandno aktivnostjo in kasnejšo odprto uporabo propagandnih ciljev (Šiber 1992, 21–22).

Podobno deli propagando tudi Pečjak, in sicer na odprto in prikrito. Pri odprti propagandi so cilji jasni. Tovrstna propaganda ima velik vpliv, kadar gre za stvari, ki jih ni treba skrivati in kadar je odpor med ljudmi majhen. Kot že ime pove, pa prikrita propaganda deluje posredno, pogosto se sporočila niti ne zavedamo dobro in ostane na podzavestni ravni, zaradi česar je njen vpliv lahko zelo močan (Pečjak 1995, 141–142).

3.5 GOVORICE

Ko govorimo o propagandi, ne moremo mimo pojma »govorice«, ki jih v propagandi bodisi uporabljajo zavestno bodisi nastanejo kot posledica pomanjkanja informacij.

Šiber pravi, da so govornice sestavni del našega vsakdanjega življenja in da se v propagandi izrazito uporabljajo, vendar da nastajajo tudi neodvisno od zavestne propagandne aktivnosti ter da so pogosto spontana potreba ljudi, da so informirani v situacijah, ko ni relevantnih in službenih informacij (Šiber 1992, 36).

Poznamo številne primere iz slovenske novinarske prakse, ko novinarji kot vire informacij navajajo *govori se*, pogosto uporabljajo *menda*, *bojda*, *slišati je* in druge, ki sporočajo to, kar *se govori*, *se sliši*, *se vidi* in *se ve* (Poler Kovačič 2005, 182).

Šiber nadaljuje, da morajo biti določeni pogoji, da pride do širjenja informacij. Sam jih našteje štiri, in sicer: zanimivost vsebine, občutek negotovosti, pomanjkanje informacij (pri pomanjkanju informacij ljudje spontano »ustvarjajo« informacije ali pa so hvaležen objekt nekritičnega prejemanja propagandnega delovanja) in obstoj kohezivne socialne skupine, kot je npr. vojska (Šiber 1992, 36–37).

Kaj se zgodi, če ni dovolj informacij, piše tudi Ugrešičeva. Narod v pomanjkanju informacij verjame tistim, ki jih ima na razpolago. Navkljub drugim virom narod verjame tisto, kar si želi verjeti, svojim medijem, svojim na novo oblikovanim mitom (Ugrešič 2006, 95).

Kako se pri širjenju spreminja vsebina govorice, kaže naslednji primer, ki je naveden v številni literaturi.

Pri širjenju se spreminja in dopolnjuje vsebina govorice. Allport in Postman sta z eksperimentom ugotavljala njeno transformacijo: prvemu udeležencu raziskave sta pokazala sliko, na kateri v podzemeljski železnici stoji belec z nožem v roki, poleg njega pa črnc in drugi potniki, ter mu dejala, da je belec grozil potnikom. Njegova naloga je bila, da vsebino slike sporoči drugemu udeležencu, ta tretjemu in tako naprej. Sporočilo je teklo skozi številne skupine udeležencev; na koncu je 50 odstotkov udeležencev izjavilo, da je nož držal v roki črnc, zadnji udeleženec pa, da je grozil ženi, ki je bila Židinja (Allport in Postman v Vreg 2000, 123).

Govorice imajo tudi veliko propagandno vlogo. Šiber pravi, da so predvsem usmerjene na zmanjšanje psihološke stabilnosti sovražnika (Šiber 1992, 40).

Nejasnost, občutek nedoločenosti in negotovosti so eden od pogojev za nastanek govoric, in to je po Pečjaku razlog, da se največ govoric poraja v kriznih in vojnih razmerah. Kot primer navede Slovenijo, ko je bilo največ govoric v letih 1990–1991, ko so bile razmere najbolj ostre in hkrati najbolj nejasne glede prihodnosti (Pečjak 1995, 168).

Da imajo govorice v vojni pomembno vlogo, se strinja tudi Mihailović, ki pravi, da tudi razvoj najsodobnejših množičnih medijev ni zmanjšal vloge in učinkov, ki jih dosegajo govorice (Mihailović 1984, 191). Tako so med drugo svetovno vojno imeli Nemci in zavezniki posebna središča za produciranje, širjenje in proučevanje govoric (Pečjak 1995, 171). Mihailović tudi pravi, da med vojno še največji kritiki postanejo senzibilni na govorice (Mihailović 1984, 193).

Ena od govoric, ki se je kasneje izkazala za laž, je o obstoju nemške predelovalnice trupel med prvo svetovno vojno. Zgodba je krožila v številnih različicah in je govorila o tem, kako so Nemci blizu bojišča postavili tovarne za predelavo trupel lastnih vojakov, da bi pridobili glicerin za strelivo. Zgodba je bila prvič objavljena v Timesu, 16. aprila 1917. Nemci so zaman ugovarjali in trdili, da je poročilo »ogabno in smešno«. Šele proti koncu leta 1925 so uradno priznali, da je zgodba v celoti izmišljena (Knightley 1981, 119–120).

3.6 VOJNA PROPAGANDA

Raziskovalna ekipa pod vodstvom Marjana Malešiča definira propagando kot del psihološkega vojskovanja (Malešič v Grizold 1998, 190). Slednje se lahko izvaja pred, med in po vojni, vključuje pa različne ekonomske, politične, diplomatske in psihološke ukrepe. Daugherty in Janowitz sta psihološko vojskovanje definirala kot načrtovano uporabo propagande in drugih aktivnosti, katerih namen je vplivati na mnenja, čustva in vedenje sovražnika, pa tudi nevtralnih in prijateljskih skupin v tujini s ciljem, da se doseže nacionalni interes (Daugherty in Janowitz v Malešič 1997, 32). Avtorja se torej v svoji definiciji nanašata tudi na »druge aktivnosti«. Tako Malešič pravi, da veliko nepropagandnih dejavnosti lahko obravnavamo kot elemente psihološkega vojskovanja, ki kažejo na to, da je koncept psihološke vojne obsežnejši kot propaganda sama (Malešič 1997, 32).

Že približno pred 2500 leti je kitajski general Sun Cu, avtor knjige o vojaški strategiji Umetnost vojne, zapisal, da v bitkah ni največji dosežek bojevati se in izbojevati zmago, temveč zdrobiti odpor sovražnika brez borbe. Kot primer navede, naj se v nočni borbi

uporabijo signalne rakete in bobni, podnevi pa čim večje število zastav, da zmedejo oči in ušesa sovražnika (Šiber 1992, 9–10).

Tipičen primer propagandne dejavnosti je torej vojna propaganda. Vlade vpletenih držav vlagajo pred in med vojnami vanje veliko naporov in sredstev (Pečjak 1995, 133). »Propaganda je del strategije, operacije in taktike, ki je namenjena možnosti povečanja lastnega ljudskega faktorja in zniževanja nasprotnikovega. Je verbalna tehnika boja za ljudi. Zaradi tega je upravičeno propagando v vojni razumeti tudi kot sredstvo vojaških veščin« (Mihailović 1984, 16). Pri tem velja opozoriti, da je odnos med mediji in uradno vojno propagando bolj prikrit v »odprtih« kot v »zaprtih« družbah. Pri slednjih je samo po sebi umevno, da oblast, ki je v vojni, kontrolira medije, pri prvih pa je to vplivanje bolj prikrito (Johnston v Hammond in Herman 2001, 19).

V času vojne se pojavi velik pritisk na novinarje, naj bodo bolj propagandisti kot novinarji. Vloga novinarja je, da predstavi svet v vsej svoji pisanosti in javnosti postreže s čim več možnimi informacijami, s čimer omogoči demokratično razpravo; propagandist pa za razliko ta isti svet poenostavlja, da bi mobiliziral javnost za uresničitev svojih ciljev (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 157).

Lasswell loči med prijateljsko in sovražno propagando. Prva je institucionalizirana v združenjih, kot so English Speaking Union, The Alliance Francaise, The Friends of the Soviet Union. Sovražna propaganda pa je potrebna v vojnem času, da se prebudi in okrepi sovrašтво do vojaških in diplomatskih tekmecev in da se pritegne nevtralna podpora (Lasswell v Jackall 1995, 15).

3.6.1 Cilji in vrste vojne propagande

Po Krisu in Leitesu ima vojna propaganda dva osnovna cilja. Prvi je maksimizirati sodelovanje ljudi v aktivnostih svoje skupine (ustvarjanje skupne identitete in občutka pripadnosti v ožji skupini v vojnih operacijah pa vse do domoljubja). Drugi cilj je pa – ravno nasprotno, minimalizacija sovražnika v aktivnostih lastne skupine (vnašanje razdora znotraj skupine, ustvarjati nezaupanje do vodstva, delati na izgubi samozavesti ter dajati pod vprašaj vrednote in vojne cilje sovražnika) (Kris in Leites v Šiber 1992, 123).

Tudi Reljić omenja dva glavna cilja nacionalistične propagande. Prvi je homogeniziranje in mobiliziranje nacije z namenom podpore političnim ciljem režima. Drugi cilj je legitimacija lastne politike, kar je doseženo predvsem skozi ustvarjanje slike o »nas« in »drugih« kot dveh popolnih nasprotij. Sovražnik se demonizira, mi pa smo nedolžne žrtve. Za doseganje tega cilja se uporablja bombastična forma sentimentalnosti (Reljić 1998, 53–54).

Po Šibru (Šiber 1992, 125) pa lahko vojno propagando razdelimo na strateško, taktično in konsolidacijsko.

Strateška propaganda ustvarja obče psihološke predpostavke za uresničevanje postavljenih in političnih ciljev. Usmerjena je na celotno populacijo, poudarja obče vrednote in podpira vladajoče. Primer takšne propagande je skupna politika delovanja množičnih medijev v določeni državi pred in med vojno.

Taktično propagando uporabljajo pred in med vojnimi operacijami. Njen cilj je zmanjšati bojno moralo nasprotnika, s tem podpirati dezerterstvo in predaje ter na ta način olajšati doseganje lastnih ciljev ob hkratnem zmanjšanju lastnih človeških žrtev.

Konsolidacijska propaganda je usmerjena na civilno prebivalstvo predvsem tistih območij, ki so osvojena ali v katerih je sovražnik imel podporo. Cilj tovrstne propagande je razložiti pravičnost lastne borbe in pridobivanje podpore tistih, ki so prej podpirali nasprotnika. Takšna propaganda se uporablja v okolju, kjer ni enoglasne in jasne podpore (Šiber 1992, 125).

Po Šibru je možna tudi delitev vojne propagande na preventivno in profilaktično. Preventivna propaganda vnaprej pripravlja javnost na to, kar se lahko pripeti in tako ublaži negativnost samega dogodka. Profilaktična propaganda je naknadni poskus blažitve negativnih dogodkov, v prvi vrsti napredovanja sovražnika in lastnih izgub. Zaradi tega ima preventivna propaganda večje prednosti in pomen (Šiber 1992, 125–126).

3.6.2 Propaganda med prvo in drugo svetovno vojno

V prvi in še posebno v drugi svetovni vojni je postalo očitno, da izhod vojne ni odvisen zgolj od kvantitete in oborožitve vojaških enot, ampak tudi od morale vojakov in celotnega prebivalstva. Naloga propagande je tako postala doma ustvariti enotnost in navdušenje, pri sovražniku pa zmedo in strah. Ne samo vojna, ampak tudi propaganda je postala totalna, saj so bila propagandna sporočila namenjena fronti in zaledju, lastnemu narodu, zaveznikom, sovražnikom, pa tudi nevtralnimi deželam (Splichal 1975, 15).

Naloga propagande na strani zaveznikov v prvi svetovni vojni je bila ustvariti patriotizem in obrambno usposobljenost prebivalstva, voljo vojaštva po zmagi nad sovražnikom, pri sovražniku pa vnesti zmedo in strah. Britanska zunanjepolitična in vojna propaganda je bila tako uspešna, da je nemški general Ludendorf dejal, da je za poraz Nemčije kriva tudi učinkovita britanska propaganda (Vreg 2000, 127–128). Ravno tako je Hitler občudoval anglo-ameriško propagando med prvo svetovno vojno ter verjel, da je tudi to eden od razlogov, zakaj je Nemčija izgubila vojno (Bersamian 2002, 189).

Zaradi pomena, ki ga je videl v propagandi med prvo svetovno vojno, je Hitler s pomočjo Josepha Goebbelsa ustvaril ogromen aparat za nacifašistično propagando in s produkcijo političnih stereotipov propagandno delovanje spremenil v totalno propagando. Slednja je bila strogo centralizirana in je izločila vsak možen alternativen vir informacij. Goebbels, ki je kasneje postal minister za obveščanje in propagando, je propagando izrabil za promocijo stranke, za širjenje nacistične miselnosti in zlasti za brezobziren propagandni boj proti Židom. Propagando je podpiral represiven aparat policije in varnostne službe, ki je razvil gigantsko mrežo obveščevalcev in vohunov. Praktično vsaka nemška družina je bila prisilno vključena v propagando. Tisk je bil povsem podrejen ministru za propagando (Vreg 2000, 130–131).

Mihailović citira Hitlerja: »Propaganda je strahovito orožje v rokah človeka, ki zna z njo rokovati. Propaganda nas je pripeljala na oblast, nam omogočila, da obdržimo oblast in propaganda nam bo dala možnost, da obvladujemo svet« (Mihailović 1984, 26).

Znane so Goebbelsove besede: »Ni nemogoče ob dovolj pogostem ponavljanju sporočila in psihološkem prepričevanju dokazati, da je kvadrat pravzaprav krog« (Bersamian 2002, 188). Še eno znano Goebbelsovo parolo izpostavi Besim Spahić: »Treba je lagati, lagati in samo lagati; laži pa bodo nekega dne postale resnica« (Spahić 2000, 58).

O tem, kakšen pomen in moč je dajal Goebbels propagandi, Vreg zapiše: »Goebbels je trdil, da mora propagando načrtovati in izvajati samo ena avtoriteta, se pravi, on sam. Propaganda mora imeti učinek na sovražnikovo politiko in akcijo. Propaganda je orodje vojskovanja, kajti propaganda ima psihološke učinke, celo večje, kot so vojaški. Propaganda ruši sovražnikovo moralo, vpliva pa tudi na politiko in akcije sovražnikovih voditeljev« (Vreg 2000, 132).

3.7 VPLIV MEDIJEV IN PROPAGANDE

O vplivu medijev obstajajo številne teorije, od vsemogočnega vpliva medijev do moči posameznika, ki sporočila selektivno zaznava. Vreg predstavi t. i. »model hipodermične igle«, pri katerem se sporočilo množičnega medija neposredno »zapiči« v vsakega pripadnika atomiziranega množičnega občinstva. Ko se je sporočilo »zapičilo«, lahko na prejemnika vpliva ali ne, odvisno je od tega, koliko je sposobno učinkovati. »Novejše raziskave so pokazale, da posameznik sporočila medijev selektivno zaznava, jih kritično premisli in ovrednoti ter o sporočilu razpravlja v neformalni funkcionalni skupini. Klasično formulo o vsemogočnosti medijev so raziskave omajale, niso pa je povsem ovrogle« (Vreg 2000, 90).

Tudi Poler Kovačičeva govori o različnih teorijah, ki si niso enotne glede vpliva medijev: »Medijski raziskovalci z različnimi teoretskimi stališči so sprejeli koncept občinstva z določeno stopnjo aktivnosti v odnosu do medijskih sporočil, obstaja pa precejšnje nestrinjanje

glede stopnje. Med teorijami, da množični mediji manipulirajo z občinstvom, in teorijami, da občinstvo popolnoma nadzoruje pomene sporočil, je vmesno stališče teoretikov ...« (Poler Kovačič 2005, 113).

Bašič-Hrvatin in drugi o vplivu medijev pravijo: »Izhajamo iz predpostavke, da mediji oblikujejo kazalo tem, okoli katerih poteka javna razprava. Prav tako mediji vplivajo na raznovrstnost virov za trditve, ki so v medijih predstavljene« (Bašič-Hrvatin in drugi v Zajc 1998, 224).

Dejstvo je, da družbena konstrukcija realnosti danes poteka prek množičnih občil, ki odločujoče (so)oblikujejo stališča, mnenja, vrednote in vedenjske vzorce svojih naslovnikov (Košir in Poler v Sedmak 1996, 9).

Množična občila o dogodkih ne le poročajo, ampak tudi sodelujejo pri nastajanju podob o dogodkih, ki jih naslovniki dojemajo kot nekaj, kar se je res in točno tako zgodilo (Poler 1997, 23). Polerjeva citira Splichala, ki pravi: »Da so mediji in z njimi novinarji postali ključni oblikovalci družbene stvarnosti in ne le zavesti o njej, je skoraj že trivialna ugotovitev« (Splichal v Poler 1997, 23). Posamezniki ne morejo osebno izkusiti večine dogodkov, ki jih zanimajo, zato se zanašajo na pričevanja drugih, s čimer obogatijo svoje védenje o okolju in pomembno vlogo pri tem imajo ravno množična občila (Poler 1997, 211).

O vplivu medijev Mark Thompson pravi, da slednji lahko formirajo zunanjepolitični dnevni red, ni pa nujno, da diktirajo politično reakcijo. V nadaljevanju sicer navede dva primera iz vojne v BiH, ko sta poročanje in pritisk medijev pripeljala do reakcije. Televizijske slike iz Srebrenice leta 1993 so namreč pripomogle k pritisku, da so vzpostavili »zaščitene cone« v Srebrenici in Žepi. Posnetek o žrtvah masakra na tržnici v Sarajevu februarja 1994 je pripomogel k ultimatu, ki je prekinil bombardiranje mesta (Thompson 2000, 3–4).

Malešič o pomenu medijev pravi: »Kot instrument odločanja, propagande in psihološke vojne je pomen medijev nesporen« (Malešič 1997, 5). Iz tega sledi, da je uporaba medijev ključnega pomena za propagandno kampanjo. Dostop do medijev in nadzor nad njimi dobesedno pomeni dostop in možnost nadzora javnega mnenja (Jowett in O'Donnell 2006, 362).

Iz vsega napisanega je jasno, zakaj obstaja želja po nadzoru nad množičnimi mediji. »Tudi absolutnim monarhom ni vseeno, kakšne jih vidi javnost.« (Sedmak 1996, 41.) Pečjak pravi, da med prevrati prevratniki najprej skušajo zavzeti medije, kajti kdor obvlada informacije, ima moč nad ljudmi (Pečjak 1995, 166). »Politični, ekonomski ali tradicionalni pritiski na medije so prisotni povsod« (Ćurgus Kazimir v Skopljanac in drugi 1999, 122).

Znani so, veliko več pa je skritih primerov, ko oblasti uporabijo različne oblike pritiska na novinarje in groženj novinarjem ter tako vplivajo na vsebino in obliko poročanja. Leta 1983 je

New York Times zamenjal svojega novinarja v El Salvadorju z novinarjem, ki je bil manj kritičen do ameriške politike v tem delu sveta (Ferfila in Kos 2002, 155).

Lahko rečemo, da je nadzor nad mediji prisoten vsepovsod, mogoče tisti odkriti nekoliko manj, zato pa toliko bolj sofisticirani. »Vlade vseh držav izvajajo nadzor nad množičnimi mediji. V državah, kjer so mediji večinoma v zasebni lasti, ga uveljavljajo z zakoni, predpisi, licencami in davki. Nadzor nad mediji v državni lasti pa izvajajo z medijskim financiranjem« (Poler Kovačič 2005, 104).

»Američani ponosno kažejo na svoj prvi ustavni amandma, ki naj bi medijem zagotavljal vladno kritiko brez strahu pred cenzuro ali drugačnim preganjanjem. Za avtoritarne režime je značilno strogo nadzorovanje medijev. Tudi v zibelki zahodne demokracije, v Veliki Britaniji, vrsta zakonov pod krinko državnih interesov omejuje pisanje tiska o posameznih oblikah državnega delovanja« (Ferfila in Kos, 2002, 136). Podobno pri ameriških medijih, za katere se smatra, da imajo širši prostor delovanja, obstaja velik vprašaj pri vsebinskem prispevku k politični kulturi državljanov (Ferfila in Kos, 2002, 137).

3.7.1 Novičarski dejavniki in selekcija informacij

Za ustrezno analiziranje novinarskega poročanja o posameznih vidikih »medijskega dogodka« moramo razumeti, zakaj nekatere teme postanejo novice in so vključene v informativne programe, druge pa ne. Pomen novičarskega diskurza ni le v tem, kar je bilo izbrano, ampak tudi v tem, kar je bilo iz njega izključeno (Bašić-Hrvatin in drugi v Zajc 1998, 226).

Phillip Knightley je v svojem znamenitem delu Prva žrtev opozoril na aksiom, ki je veljal nekoč in še danes, in sicer da filmska kamera, čeprav v večini primerov ne laže, zna čudovito lagati, če ne snemamo vsega, kar vidimo. Kot primer navede uradnega fotografa Rogera Fentona, ki je s pismenimi priporočili princa Alberta prišel v Balaklavo leta 1855. Njegove fotografije »nam kažejo vojno, v kateri je vse 'tip-top' in je vsakdo vesel in srečen« (Knightley 1981, 22).

Slikovit primer selekcije informacij iz leta 1991 navede Thomson. Oktobra 1991 je srbska televizija objavila prispevek o pravoslavnem župniku, katerega je pretepla hrvaška vojska. Istega dne je hrvaška televizija objavila prispevek o katoliškem duhovniku, ki ga je pretepla srbska vojska. Oba prispevka sta bila resnična, vendar srbska televizija ni objavila prispevka o katoliškem duhovniku, hrvaška pa ne o pravoslavnem (Thompson 2000, 243–244).

Zalokar citira francoskega generala Galloisa, ki je o propagandi zapisal takole: »S pomočjo tehničnih sredstev, ki so danes na razpolago, zlasti televizijske slike, je dezinformacija lahka

in prepričljiva. Če dogodka televizija ne prenese, je, kakor da bi se ne zgodil. Nič lažjega, kot to objavi le tisto, kar odgovarja ...» (Gallois v Zalokar 2009, 120).

Kritiki novinarskega poročanja o konfliktu na Kosovu prav tako množičnim medijem zamerijo selekcijo informacij, in sicer pomanjkljivo poročanje o pogojih iz Rambouilleta, selekcijo vrednih in nevrednih žrtev, kritiko o slabem poročanju množičnega izгона Srbov s Hrvaške, neomenjanje zločinov OVK, neomenjanje protestov proti bombardiranju, ignoriranje dejstev o uporabi kasetnih bomb in urana itd. (Chomsky 2000; Hammond in Herman 2000; Barsamian, 2002; Zalokar 2009).

O velikem pomenu selekcije informacij govori tudi Splichal. »Selekcija sporočil je poglobitni način redukcije kompleksnosti v množičnem (enosmernem) komuniciranju; njeno moč bi lahko s stališča pojavnosti kompleksnosti označili kot uničujočo« (Splichal 1984, 118). Splichal citira Gerbnerja, ki pravi, da ni neideološkega in nepristranskega zbiranja in sporočanja novic ter da imajo vsi vzorci uredniškega izbiranja, kaj objaviti in česa ne (in v kakšnem razmerju, s kakšnim poudarkom), ideološko osnovo in politično razsežnost (Gerbner v Splichal 1984, 117).

Poler Kovačičeva pravi, da je selekcija sporočane stvarnosti oziroma izbor dogodkov, o katerih bo novinar poročal, jih analiziral in komentiral, ter »dejstev« o njih, bistvena za redukcijo stvarnosti v množičnih medijih, saj je slednjim dostopnega več gradiva, kot ga lahko obdelajo in objavijo (Poler Kovačič 2005, 61).

Splichal citira M. Steffensa, ki pravi, da z »več kot 99 odstotki dogodkov po vsem svetu bralci niso nikoli seznanjeni, ker z njimi ni seznanjen niti tisk. Več kot 99 odstotkov novic, ki končno dospejo do tiska, pa nikoli ne doseže bralca, ker so izločene kot nepomembne, preveč fragmentarne, polemične ali – po vladajočih idejah – nemoralne« (Steffens v Splichal 1984, 118).

Pri izboru informacij pa imajo veliko vlogo t. i. novičarski dejavniki. »Pri izboru gre za vprašanje, o katerih dogodkih naj bo javnost – v skladu s profesionalnimi merili objavljalnosti oziroma objavno vrednostjo dogodkov (news value) – obveščena, da bo zadoščeno njeni pravici do obveščeniosti« (Poler Kovačič 2005, 61).

Karmen Erjavec citira urednika časopisa New York Sun, ki je leta 1890 dejal: »Novica ni, če pes ugrizne človeka, ampak če človek ugrizne psa« (Erjavec 1998, 47). Avtorji kot glavne novičarske vrednosti omenjajo pogostost, jasnost, redkost, posebljenost, negativnost, zvezo z elitnimi osebnostmi itd. (Poler Kovačič 2005, 61).

Erjavčeva povzema Schulza, ki je devetnajst dejavnikov povezal v naslednjih šest skupin: status (elita), nasilje, pomembnost (posledice), identifikacija (neposredna bližina,

personifikacija, čustva), konsonantnost (tema, stereotipi) in dinamičnost (časovnost, negotovost) (Erjavec 1998, 48).

V nadaljevanju Erjavčeva zapiše, da številni novinarski priročniki navajajo podobne novičarske dejavnike, ki so osnova za prepoznavanje novičarske vrednosti novic: širina vpliva dogodka (koliko ljudi dogodek zadeva, neposrednost vpliva), zemljepisna bližina dogodka, časovnost (bolj ko je novica sveža, pomembnejša je), prominentnost dogodka (poročanje o pomembnih in znanih ljudeh), novost in nenavadnost ter konfliktnost (umori, vojne, demonstracije) (Erjavec 1998, 50).

3.7.2 Družbeno okolje za razvoj propagande

Na to, ali bo in koliko bo propaganda uspešna, vpliva tudi okolje, v katerem se izvaja propaganda. Tako je projektna skupina pod Malešičevim vodstvom, ki je raziskovala propagando v srbskih in hrvaških občilih med vojno v Bosni in Hercegovini, poudarila, da javnosti v vojni in v bližini vojnih žarišč delujejo bistveno drugače kot v miru ter da zato občil na Hrvaškem in v Srbiji ni korektno proučevati skozi prizmo liberalnega zahodnoevropskega ali ameriškega modela delovanja občil. Prav tako je poleg vpliva vojnih razmer in različne medijske topografije treba upoštevati tudi civilizacijske, kulturne, religiozne in zgodovinske razlike, ki zaznamujejo delovanje občil (Malešič v Grizold 1998, 188–189).

Tudi Vreg pravi, da je propagandno komuniciranje treba nujno raziskovati znotraj socialnozgodovinskega konteksta in kulturnega okvira. »Na propagandista vplivajo modeli preteklosti, ki vsebujejo aluzije na zgodovinske osebnosti, ideje in revolucionarna gibanja, na državljanske in osvobodilne boje ... V Srbiji že dojenčki pijejo zgodovinski spomin na tragične junake na Kosovskem polju« (Vreg 2000, 106). Vreg prav tako zapiše, da imajo sporočila večji vpliv, če so skladna z obstoječimi mnenji, verovanji in predispozicijami (Vreg 2000, 162).

Pečjak pravi, da je uspeh propagande odvisen tudi od trenutnega okolja. Kot primer navede Hitlerja, čigar arhaični slogani ne bi imeli učinka, če ne bi Nemčija doživljala hude krize (Pečjak 1995, 172).

Rezultati raziskav kažejo, da je najlažje manipulirati z ljudmi, če je ogrožen njihov obstoj, če živi v strahu, negotovosti, v pričakovanju ... Takšni ljudje so bolj dojemljivi za različne zgodbe (Mihailović 1984, 193). Podobnega mnenja je tudi Spahić, ki pravi, da so pogoji za razvoj propagande socialna, ekonomska, politična in druge vrste ogroženosti, vsesplošni kaos, brezvladje, nevarnost, strah za prihodnost in za golo življenje. Poleg proizvedenega strahu in vsesplošnega kaosa kot enega od najpomembnejših argumentov za uspeh propagande navaja

tudi neznanje, saj je lažje prepričati nekoga, ki ne zna, kot nekoga, ki zna (Spahić 2000, 59–60).

3.8 TEORETIČNI MODEL PROPAGANDE

Analiziranje sodobne propagande je zapleteno. Že omenjena projektna skupina pod vodstvom Malešiča je izdelala model proučevanja propagande, ki vsebuje 14 elementov, razdeljenih v tri skupine. Prva skupina vsebuje s propagando direktno povezane elemente: *propaganda in ideologija* (propaganda in nacionalizem, propaganda in religija, propaganda in reinterpetacija zgodovine), *rutinske laži*, *kolektivna in selektivna izguba spomina*, *klasična (kruta) propaganda* in *protipropaganda*. V drugi skupini so elementi, ki so posredno povezani s propagandnim sporočilom: *uporaba jezika*, *kritičnost do vira informacij*, *ikonografija*, *združljivost vizualne in tekstualne informacije*, *(de)konstrukcija nacionalnega spomina* ter *označevanje »drugega«*. Tretji elementi predstavljajo okolje sporočila (propagande): *kontekst propagande*, *javnost* ter *propagandist in struktura propagandne organizacije*. Kljub tovrstni ločitvi pa je treba prvine modela opazovati v kontekstu njihove prepletenosti in komplementarnosti (Malešič 1997, 39–40).

Ob proučevanju so teoretični model razširili še z dvema elementoma. To sta: *teorija zarote* ter *obtoževanje in diskreditiranje nasprotnika*.

V nadaljevanju bomo na kratko predstavili zgoraj navedene elemente.

3.8.1 Propaganda in ideologija

Propaganda za razvoj zahteva ideološko nasičeno okolje (Malešič 1997, 40). Omenjali smo že Ellula in Domenacha, ki verjameta, da je predpogoj za nastanek propagande obstoj mitov in ideologij (Ellul in Domenach v Splichal 1975, 13). Poleg nacionalizma in religije se v tem kontekstu omenja tudi reinterpetacija zgodovine. Ta element je v vojni, katere poročanje bomo preučevali, pogosto uporabljen: primerjanje Srbov in nacistov, primerjanje s tretjim rajhom itd. (Hammond in Herman 2000, 123, 223, 225, 249).

3.8.2 Rutinske laži

Rutinske laži so nenehno ponavljanje lažnih dejstev in števil, ki v splošni javnosti ustvarjajo izkrivljeno sliko realnosti (Malešič 1997, 46), na primer: Srbi niso agresorji, le branijo svojo domovino (Malešič 1997, 179).

3.8.3 Kolektivna in selektivna izguba spomina

Gre za namerno potlačevanje dejstev in števil, ki ne ustrezajo propagandistovemu predstavljanju realnosti (Malešič 1997, 46). O manipuliranju s selekcijo informacij smo pisali že v podpoglavju Vpliv medijev in propagande.

3.8.4 Klasična (kruta, trda) propaganda

Gre za verbalno in vizualno prikazovanje nasprotnikovih hudodelstev (Malešič 1997, 46). Primer klasične propagande na Radioteleviziji Srbije (RTS) je tako slikovit prikaz ubitih beguncev, ki jih je NATO bombardiral 14. aprila 1999, ko je konvoj beguncev v bližini Djakovice zamenjal za pripadnike Jugoslovanske vojske.

3.8.5 Protipropaganda

Gre za negativno reakcijo na medijsko aktivnost nasprotne strani in nevtralnih oziroma neodvisnih medijev (Malešič 1997, 46). Njen namen je uničiti nasprotnikovo propagando.

3.8.6 Uporaba jezika

Jezik se je izkazal za učinkovito orodje propagande. Uporaba verbalnih simbolov lahko ustvari občutek moči. Povezana je z emotivnim, čustvenim jezikom (Malešič 1997, 43).

Stilno učinkovanje je rezultat namerne izbire in sredstev danega jezika tvorca besedila (Kalin - Golob v Korošec in drugi 2002, 45).

Pri tem orodju se pogosto omenjajo tudi čustva. Tako Mihailović trdi, da je propagandni proces uspešnejši, če pri tistih, katerim je namenjena, povzroča močne občutke in emocije (Mihailović 1984, 78). Poleg velikega pomena emocij v propagandni aktivnosti Šiber omenja še manipuliranje z občutki ogroženosti in negotovosti (Šiber 1992, 31–33).

Zanimiv primer igranja na čustva prejemnikov sporočila je opisala Dubravka Ugrešić: »V neki televizijski oddaji so bili prikazani ranjeni hrvaški vojaki. Na bolniški postelji je ležal mladenič v mavcu. Čez prazno posteljo poleg njega je bila razprostrta hrvaška zastava. Vojak je ležal v postelji s svojo simbolno nevesto, hrvaško zastavo. 'To je vse, kar imam,' je rekel mladenič v kamero, z roko nežno pobožal zastavo in dodal: 'Tako, ko ozdravim, grem spet v borbo'« (Ugrešić 2006, 78).

Tudi način poročanja o albanskih beguncih leta 1999 je bil poln emocij (Hammond in Herman 2001, 207). Prezentiranje vojnih grozot z individualnimi osebnimi zgodbami in citati osebnih doživetij vojne tragedije omogoča in tudi spodbuja identifikacijo z žrtvijo (Skopljanac-Brunner 1999, 210).

3.8.7 Kritičnost do vira informacij

Zanesljivo lahko rečemo, da lahko tudi zelo verodostojen vir uporabijo selektivno in s tem manipulirajo (Malešič 1997, 46). Mediji uporabljajo vire informacij, ki so jim naklonjeni, medtem ko nenaklonjene vire uporabljajo manj pogosto. Tako je analiza 38-dnevnega poročanja CNN pokazala, da so bili funkcionarji zveze NATO zastopani v 61 odstotkih. Ker so v programu imeli tudi trikrat več časa, da predstavijo svoja stališča, so bili njihovi viri zastopani v odnosu devet proti ena (Hammond in Herman 2001, 185).

3.8.8 Ikonografija

Uporaba ikon vpliva na čustva, ki so v podzavesti. Govorimo o vizualnih simbolih oblasti, avtoritet, ki vzbudijo določene občutke (Malešič 1997, 44). Mihailović simbole, kot so zastave, grbi in znaki, smatra za udarna sporočila, katerih namen je preračunljivo bodrenje, poudarjanje namena in smisla, pojasnjevanje ciljev itd. (Mihailović 1984, 79).

3.8.9 Združljivost vizualne in tekstualne informacije

Namen propagandista je, da poenostavi zunanjo podobo vojne do stopnje, ki je razumljiva in sprejemljiva za povprečnega gledalca (Bašić-Hrvatini v Malešič 1997, 84).

3.8.10 Označevanje »drugega«

Po navadi se uporablja delitev »mi« in »oni«. »Druga stran je prikazana kot popolnoma nesprejemljiva, kot nekaj, kar ogroža preživetje in obstoj naše (nacionalne) skupnosti« (Malešič v Grizold 1998, 197).

Eliminiranje ene strani v opisih spora slednjega poenostavlja, tako da tisti bralci, ki ne razpolagajo z dodatnimi informacijami, vidijo, da so na strani, ki jo podpira Washington, »dobri fantje«, na nasprotni pa »slabi fantje« (Hammond in Herman 2001, 163).

3.8.11 Kontekst propagande

Bistvenega pomena pri proučevanju propagande je, da razumemo zgodovinski in mitološki kontekst regije ter da smo seznanjeni s preteklimi dogodki v regiji (Malešič 1997, 43).

O socialno-zgodovinskem kontekstu in kulturnem okviru, ki sta pomembna za razvoj propagande, sem v tej nalogi že pisala.

3.8.12 Javnost

Z gotovostjo lahko trdimo, da je propaganda, ki je prilagojena značaju ciljne populacije, tudi bolj učinkovita (Malešič 1997, 45).

3.8.13 Propagandist in struktura propagandne organizacije

Uspešna propagandna kampanja je rezultat močne in centralizirane oblasti, ki nenehno oddaja dosledno sporočilo. Zato ima propaganda močno in centralizirano vodstvo s hierarhijo skupno drugim velikim organizacijam (Malešič 1997, 44).

3.8.14 Teorija zarote

Gre za prepričevanje javnosti, da je proti njej uperjena zarota. Npr. psihološki genocid nad srbskim narodom – mednarodna skupnost prikazuje Srbe kot krivce vsega slabega itd. (Malešič 1997, 179).

3.8.15 Obtoževanje in diskreditiranje nasprotnika

S tem elementom želi propagandist prikazati pravilnost svojih dejanj v nasprotju s sovražnikovimi.

4 VOJNO DOPISNIŠTVO

4.1 DEFINICIJE

Gregor Logar je v diplomskem delu *Vojno dopisništvo* zapisal, da slednje ni dovolj teoretično obdelano ter da obstaja veliko avtobiografij, biografij in spominov vojnih dopisnikov, ni pa strokovnih virov o klasifikaciji vojnega dopisništva v novinarskem diskurzu ter da manjka natančno opredeljen pogled na to nevarno zvrst novinarskega dela (Logar 2001, 2).

Nekaj let pred njim je v diplomskem delu *Vojno poročevalstvo* podobno zapisala tudi Tanja Markovič, ki je zato definicijo izpeljala iz pogovorov z vojnimi poročevalci, komunikologi, uredniki in pravnico Televizije Slovenija. Po njej je »vojno poročevalstvo posebna vrsta novinarskega sporočanja, ki opravlja funkcijo klasičnega dopisništva. Delo vojnih poročevalcev poteka v ekstremnih razmerah, pod nenehnim pritiskom psihične in fizične ogroženosti, zaradi česar se morajo posluževati posebnih tehnik in metod« (Markovič 1998, 4).

»Pod pojmom vojno sporočanje razumemo vse informacije, ki nosijo sporočilo o vojni. Vojno sporočanje zajema medijske, vladne, vojaške in civilne vire. Med vojno sporočanje sodijo tako dela vojnih dopisnikov, izjave vojakov in častnikov, tiskovne konference vladnih uradov za stike z javnostjo, sporočila žrtev vojn in tožbe civilnega prebivalstva, ki je ujeta na vojaškem območju, ter podobno« (Logar 2001, 9–10).

Veljko Đurović, tudi sam dolgoletni vojni dopisnik, pravi, da mora biti vojni dopisnik dober profesionallec, duševno uravnotežena oseba, ki normalno reagira na prisotno nevarnost. Seznanjen mora biti z načinom vojskovanja, z vojnimi taktikami, obnašanjem na fronti, znati mora dati prvo pomoč sebi in drugim (Đurović 1998, 9).

Vojni dopisnik se mora zavedati svojega statusa poročevalca. Njegova naloga ni, da zmaga. On nima sovražnikov. On je samo priča (Đurović 1998, 17).

4.2 ZGODOVINA

Skoraj vsaka knjiga, ki govori o vojnih dopisnikih, omeni znameniti stavek senatorja Hiram Johnsona iz leta 1917: »Ko nastopi vojna, je prva žrtev resnica« (Knightley 1981, 7; Hargreaves, 2007, 59). Vojna je in še vedno predstavlja najtrši preizkus za novinarsko neodvisnost (Hargreaves 2007, 59).

Đurović pravi, da za prvega vojnega dopisnika velja grški vojak Fedipij, ki je po bitki na Maratonskem polju, v kateri so Grki leta 490 pred našim štetjem porazili Perzijce, brez postanka preteklo 42,195 kilometra od Maratona do Aten, kjer je z besedami

»zmagali smo« obvestil senat o velikem dogodku, nato pa umrl zaradi izčrpanosti. S tem je po mnenju Đurovića postal ne samo prvi vojni dopisnik, ampak tudi prva žrtev vojnega dopisništva. Čeprav je bistvo vojnega poročanja ostalo isto, se je forma bistveno spremenila zaradi razvoja moderne tehnologije (Đurović 1998, 7).

Prva vojna poročila so iz sredine 16. stoletja, ko je beneška vlada pripravljala gazete, v katerih je bralce obveščala o vojnih dogodkih v Dalmaciji (Markovič 1998, 6). Lastnik londonskega časopisa Oracle and Public Advertiser John Bell je poskrbel za poročila o britanski akciji v Belgiji spomladi 1794, ko je šlo za francosko priključitev te dežele. To so bila prva vojna poročila z bojišča (Meršol 1985, 25).

Za »prvega in največjega« dopisnika velja William Howard Russell, ki je pisal za londonski Times v času krimske vojne. Knightley sicer pravi, da bi se o tem, ali je največji, dalo razpravljati, prvi pa da je bil po vsej verjetnosti poročevalec Morning Posta G. L. Gruneisen. Vendar pa Knightley poudari, da so se z Russellovim poročanjem o krinski vojni začeli organizirani napori, da bi civilnemu prebivalstvu poročal civilni dopisnik (Knightley 1981, 9–10).

Vojna je spodbudila zanimanje za novice, naklade časnikov in posledično so dobički naraščali z veliko naglico, lastniki pa so precejšnji del dobička porabljali tako, da so na bojišče pošiljali vedno nove dopisnike. Tako je bilo med ameriško državljansko vojno (1861–1865) samo pri severnjakih 500 novinarjev, ki so poročali o spopadu (Knightley 1981, 25–26).

Po novičarskih dejavnih je vojna oziroma kakršenkoli spopad zanimiva za poročanje. »Kar je črno, je privlačno,« pravi Meršol (Meršol 1985, 57). V nadaljevanju Meršol citira pisatelja Thomasa Hardyja, ki je nekoč zapisal: »Vojna ustvarja hrupno zgodovino, mir pa klavrno branje« (Hardy v Meršol 1985, 88). Iz novejšje zgodovine velja omeniti, da je CNN proslavila vojna. Desetletje so delali z izgubo, nato pa so uspeli – ne s kulturnim ali športnim dogodkom, temveč s poročanjem v živo iz zalivske vojne leta 1991 (Đurović 1998, 20).

Kar zadeva naklado, je vojna dobrodošla reč (Knightley 1981, 64). V povezavi s tem se v literaturi velikokrat omenja primer Williama Randolpha Hearsta iz New York Journala, ki je z neutemeljenimi obtožbami Španije leta 1898 pomembno prispeval k ustvarjanju vojne psihoze in vojne proti omenjeni državi. V svojem časopisu je z bombastičnimi naslovi in slikami obtožil Španijo, da je minirala ameriško vojno ladjo Maine na Kubi, čeprav španska vpletenost ni bila nikoli dokazana, večina zgodovinarjev celo meni, da je šlo za nesrečo (Ferfila in Kos 2002, 139). Pred tem dogodkom je Hearst na Kubo poslal slikarja Remingtona, ki je ugotovil, da je tam vse mirno. Hearstu je poslal telegram, ki naj bi se glasil takole: »Tu je vse mirno. Ne zgodi se čisto nič. Vojne ne bo. Rad bi se vrnil.« Hearst je menda odgovoril:

»Prosim, ostanite tam. Poskrbite za slike. Jaz bom poskrbel za vojno« (Knightley 1981, 64–65).

O poročanju med prvo in drugo svetovno vojno ter tanki meji med novinarjem in propagandistom ter o propagandi, kateri so novinarji med obema vojnama podlegli, smo že pisali v poglavju o propagandi.

Med vojno v Koreji so vojni dopisniki, ker niso vedeli, kako naj ravnajo, celo sami zahtevali uradno in obvezno cenzuro, saj se jim je ta možnost zdela boljša, kot da bi izvajali samocenzuro po skrivnem vojaškem pravilu (Knightley 1981, 372).

Razmeroma neoviran dostop medijev do vietnamske vojne je sčasoma prinesel poplavo negativnih zgodb (Ferfila in Kos 2002, 166). Tudi Susan Sontag govori o vplivu medijev in pravi, da so barvne fotografije mučenih vietnamskih vaščanov in ranjenih ameriških rekrutov, ki jih je posnel Larry Burrows, nedvomno okrepile glasove proti ameriški navzočnosti v Vietnamu (Sontag 2006, 34).

Ameriški funkcionarji so pozivali dopisnike, naj v imenu domoljubja ne škodujejo narodnim interesom. Toda ti pozivi so naleteli na gluha ušesa (Knightley 1981, 415). Knightley v nadaljevanju citira Johna Mecklina, ki je v knjigi *Trpeča misija* zapisal, da je v Vietnamu ameriška politika doživela zlom tudi zaradi odkritega poročanja (Mecklin v Knightley 1981, 416). Tudi glavni direktor Združenja kraljevih oboroženih sil, letalski vicemaršal S. W. B. Menaul je bil prepričan, da je televizija precej odgovorna za padec ameriškega bojnega duha v vietnamski vojni (Knightley 1981, 457).

Obrambno ministrstvo je iz vietnamskega primera potegnilo ustrezne sklepe in držalo medije povsem stran pri invaziji na Grenado in Panamo, v času zalivske vojne leta 1991 pa jim močno omejilo dostop (Ferfila in Kos 2002, 166). Med zalivsko vojno je ameriška vojska promovirala podobe tehnološke vojne: neba nad umirajočimi, prepredenega s sledmi izstrelkov in raket, torej podobe, ki so ponazarjale popolno vojaško premoč Američanov (Sontag 2006, 61).

Med zalivsko vojno je vojska razvila zapleten sistem nadzora in cenzure. Novinarji so se lahko gibali samo v skupinah s spremstvom. Odstopanje od tega je bilo sankcionirano. Omejen jim je bil dostop do enot, njihove zgodbe so bile cenzurirane. Mediji so te omejitve sprejeli brez ugovorov in večina javnosti se je s takim pristopom strinjala. Informacije o zalivski vojni so bile torej nepopolne in zavajajoče (Reljić 1998, 25–26; Keebley v Hammond in Herman 2000, 109–110; Ferfila in Kos 2002, 166).

V spremni besedi h knjigi P. Knightleya *Prva žrtev* je Janez Kajzer povzel avtorjeve ugotovitve, in sicer da so bili dopisniki ne glede na svoje sposobnosti dojemanja, razumevanja

in pisanja o dogajanju ovirani na različne načine. Prva ovira je bila navadno v tem, da je redko kateremu novinarju uspelo priti na fronto in so se navadno zadovoljili z uradnimi vojaškimi poročili. Drugo oviro je predstavljala cenzura, tretjo pošiljanje poročil, ki je bilo takrat zamudno in povezano z velikimi stroški. Kot ugotavlja Knightley, so vojni dopisniki svoje težave pogosto reševali tako, da so si reportaže o bitkah preprosto izmišljali. In kot zadnjo oviro navede, da so se morali dopisniki podrediti interesom svojih držav ali pa so bili pod premočnim vplivom vojskujoče se dežele, iz katere so poročali. Vojni dopisniki so se tako pogosto spreminjali v propagandiste (Kajzer v Knightley 1981, 478–479).

4.3 CENZURA

Pojem cenzure smo omenili že v podpoglavju Zgodovina vojnega poročevalstva. Najboljši vir informacije je novinar sam in zato je najboljše poročanje tisto s prvih bojnih črt, vendar je, kot smo videli v kratkem pregledu zgodovine, dostop do bojišča pogosto omejevan. Omejen dostop do informacij pa lahko pomeni že cenzuro. V Slovarju tujk preberemo, da cenzura danes pomeni uradno pregledovanje knjig, revij ali časopisov pred natiskom ali objavo – tudi pisem, filmov ali gledaliških predstav (Verbinc 1994, 111). Cenzura je torej uporaba strogih omejitev in izvajanje sankcij, če te omejitve niso upoštevane.

»Cenzura je starejša od samega tiska. V Evropi so prvo cenzuro poznali že v enajstem stoletju. Škofje in cerkvene »univerze« so cenzurirali rokopise. Iznajdba tiska je še bolj spodbudila razvoj predpisov o cenzuri. Samo v Sveti rimski državi nemškega ljudstva (Nemčiji) so izdali dvanajst cerkvenih in državnih zakonov – predpisov o cenzuri« (Vreg 2000, 209).

Skrb, da bi se ideje, škodljive posvetni in cerkveni oblasti, s pomočjo tiska utegnile razširiti, je najbolje izrazil kardinal Wolsey, ki je v začetku 16. stoletja dejal: »Uničiti moramo tisk, sicer bo tisk uničil nas« (Meršol 1985, 21). V 19. stoletju obstajajo številni bolj ali manj subtilni načini obstrukcije širitve knjig, časopisov in pamfletov, novinarji pa so pogosto razumljeni kot motnja (Pavičević v Skopljanac in drugi 1999, 91).

Marx meni, da cenzurirani tisk ostane slab tudi, če proizvaja slabe produkte, in nasprotno, da svobodni tisk ostane dober tudi, če proizvaja slabe produkte, kajti »ti produkti so apostati od narave svobodnega tiska. Bistvo svobodnega tiska je značajno, umno, нравно bistvo svobode. Narava cenzuriranega tiska je neznačajna nakaza nesvobode ...« (Marx 1985, 76).

Če naj bo tisku prepovedano poročati o tem, kar se zgodi pred njegovimi očmi, če naj pri vsakem kočljivem dejstvu čaka, da dobi sodbo sodišča, če naj pri vsakem uradniku, od ministra do žandarja, najprej vpraša, če bi se zaradi navedenega dejstva njegova

čas ali rahločnost lahko čutila užaljeno, ne glede na to, če so dejstva resnična ali ne; če je tisk postavljen pred alternativo ali dogodke ponarejati ali molčati – potem, dragi gospodje, se svoboda tiska neha (F. Engels v Marx 1985, 134).

Z vojaškega zornega kota je očitno, da je dejavnost medijev treba natančno uravnavati, če že ne nadzorovati (Hargreaves 2007, 60). Meršol citira generala Simpsona, ki je zaradi poročanja Williama Howarda Russella dejal, da so novinarski dopisniki prekletstvo za vsako sodobno armado (Meršol 1985, 61).

Po posvetu z vojnim ministrom je vrhovni poveljnik William Codrington 25. februarja 1856. leta izdal splošni ukaz, ki se pojmuje za začetek vojaške cenzure. Prepovedal je objavo vsakršne podrobnosti, ki bi utegnila koristiti sovražniku, in uzakonil odstranitev dopisnika, ki bi objavil takšne podrobnosti. Ko se je Britanija ponovno zapletla v vojno, tokrat proti Burom, so imeli cenzuro že za upravičeno in potrebno. Med prvo svetovno vojno pa je cenzura že odločilno vplivala na predstavnike tiska in jih primorala k skoraj popolnemu molku (Knightley 1981, 23).

Med drugo svetovno vojno je na strani Nemcev deloval mogočen propagandni stroj, ki je uporabljal tudi cenzuro. Ta je bila prisotna tudi pri zaveznikih. Dopisniki brez akreditivov niso smeli na vojna prizorišča, in kdor je hotel pridobiti akreditiv, je moral podpisati izjavo, da bo vse članke najprej pokazal cenzorjem. Vojni dopisniki so se na cenzuro tako navadili, da je leta 1945, ko je bila končno odpravljena, neki dopisnik osuplo vprašal: »Kdo nam bo pa zdaj pregledoval članke?« (Knightley 1981, 303–304).

Kot vidimo, je cenzura najbolj prisotna ravno med kriznimi razmerami oziroma v času vojn. »V obdobju vojn oziroma vojaškega angažiranja v tujini je vlada vedno uporabljala široka pooblastila in temeljito nadzirala, kaj novinarji lahko vidijo in kaj natisnejo« (Ferfila in Kos 2002, 166).

Ko se je leta 1982 Britanija podala v vojno proti Argentini zaradi njenih vdorov na Falklandsko otočje, so novinarji lahko dosegli vojno območje in prenašali vojne zgodbe le s pomočjo Kraljeve mornarice (Hargreaves 2007, 60). Vlada Margaret Thatcher je odobrila dostop le dvema fotoreporterjema (med zavrženimi je bil tudi vrhunski vojni fotograf Don McCullin) in dokler niso bili otoki ponovno osvojeni, so London dosegle le tri pošiljke filmov, dovoljen pa ni bil noben neposredni televizijski prenos (Sontag 2006, 61).

A cenzura ni samo stvar preteklosti. Ameriška vojska je izvajala cenzuro tudi med zalivsko vojno. »Ameriška ustava zagotavlja svobodo tiska in ameriška vlada ima manj zakonskega nadzora nad mediji kakor vlade večine drugih držav. Vendar pa ima ameriška vlada pristojnost sprejemati različno tehnično in vsebinsko regulacijo elektronskih medijev, če

meni, da je to potrebno« (Ferfila in Kos 2002, 165). Lahko torej rečemo, da je v sistemih demokratične ureditve prisotna prikrita cenzura, ki neuradno uravnava politiko urednikov in novinarjev z neformalnimi pritiski. V vojnih razmerah pa po navadi uvedejo uradno cenzuro. Slednja je lahko tudi pozitivna. Đurović tako pravi, da so vojni dopisniki – zavestno ali pa tudi ne – pomemben vir zaupnih podatkih, ki nasprotniku predstavljajo dragoceno informacijo. S posnetkom se lahko odkrije vojni ali kakšen drug strateški podatek (Đurović 1998, 33). Informacije, ki naj jih novinar ne bi objavil, so: morski, zračni in kopenski premiki, informacije o vojaških operacijah, lokacijah ter opis utrjevanja in obrambe. Žal vojaška in politična oblast pogosto tovrstno pozitivno cenzuro uporabljajo v drugačne namene in jo tako pretvarjajo v negativno s skrivanjem podatkov o neuspehu, izgubah itd.

V diplomski nalogi je Logar objavil tudi intervju z Ervinom Hladnikom Milharčičem, vojnim dopisnikom časnika Delo, ki je svoje izkušnje s cenzuro in definicijo slednje opisal na naslednji način.

Cenzura je premosorazmerna organiziranost vojsk, s katerimi pride novinar v stik. Iz konfliktov, v katere so vpleteni Američani, ni mogoče samostojno poročati. Po vietnamski vojni ameriška vojaška pravila dopuščajo pogovore z vojaki samo v prisotnosti oficirja za stike z mediji. Če novinar na to ne pristane, ga izženejo s področja operacij ... V Iraku novinarja noč in dan spremlja uslužbenec ministrstva za informiranje, ki nadzoruje vse pogovore (Hladnik Milharčič v Logar 2001, 64).

4.4 ETIKA

Ko govorimo o propagandi in vojnem dopisništvu, ne moremo mimo pojma o novinarski etiki, ki je ravno v obdobju vojn najpogosteje postavljena na preizkušnjo. »Novinarska etika je – preprosto povedano – etika novinarjev kot središčnih oseb medijske realnosti. Zagotavlja filozofski premislek moralne sodbe, je teoretski diskurz o normah, ki so temelj novinarjeve moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v dani situaciji« (Poler 1997, 71).

Po Đuriću je ena od definicij novinarstva, da je to poklic, ki zahteva tri predpogoje: kriterij, pismenost in etiko. Sprašuje se, ali se etika sploh lahko nauči in odgovarja, da se jo da izostriti. »Obstajajo številno novinarji, ki niso niti prebrali etičnega kodeksa, pa ga kljub temu niso kršili. Obstajajo pa tudi novinarji, ki so etični kodeks celo pisali, a so ga kljub temu kršili« (Đurić 1983, 96).

Novinarstvo je področje moralnih izbir. Iz tega razloga so bili mediji ploden vir za filmske zgodbe. Tako naj bi samo v Hollywoodu posneli več kot tisoč filmov, ki na takšen ali

drugačen način govorijo o novinarskem poslu in njegovih etičnih izzivih (Hargreaves 2007, 131).

Da je etika neločljiva od novinarstva, Manca Košir in Melita Poler utemljujeta z dejstvom, da velik del novinarske prakse lahko opišemo in analiziramo s koncepti, ki so po svojem bistvu etični, to pa so svoboda, objektivnost, resnica, poštenost in zasebnost (Košir in Poler v Sedmak 1996, 14; Korošec in drugi 2002, 89). Podobnega mnenja je Sedmak, ki pravi, da je razmerje med etičnim časnikarstvom in kakovostnim časnikarstvom premosorazmerno (Sedmak 1996, 48). Brez etičnega novinarstva torej ni kakovostnega novinarstva. Etične norme novinarjev ne smejo biti v nasprotju s splošnimi človeškimi vrednotami, vendar pa morajo vsebovati tudi specifično dimenzijo (Erjavec 1998, 27–29).

»Svobodno in profesionalno novinarstvo nikoli ni bilo samo sebi cilj, ampak vse bolj postaja pogoj za razvoj in uspeh skupnosti. Ravno zato se etična vprašanja novinarstva nikoli ne morejo ločiti od profesionalnih« (Čurgus Kazimir v Skopljanac 1999, 150).

V času vojne je novinarjeva etika pogosto postavljena na preizkus, še posebno če je novinar kakorkoli vpleten v spor. A kot pravi Reljić: »Ali bodo novinarji pustili, da jih nekdo spremeni v vojake, je odvisno od njih samih in od njihove profesionalne etike« (Reljić 1998, 10).

4.4.1 Predpisi

Čeprav Đurić pravi, da nekateri novinarji niso prebrali etičnega kodeksa, pa ga spoštujejo, torej imajo čut za etiko in profesionalnost razvit, pa obstajajo številni predpisi, ki se na tak ali drugačen način dotikajo novinarske etike. V nadaljevanju jih bomo nekaj navedli.

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v Resoluciji št. 1003 v točki 3 pravi, da mora temeljno načelo vsakega etičnega razmišljanja o časnikarstvu izhajati iz jasnega razločevanja med vestmi in mnenji, da bi se izognili sleherni nejasnosti (Sedmak 1996, 79). Ista resolucija v svoji 33. točki govori o moralni obveznosti medijev.

Družba se občasno srečuje s konfliktnimi in napetimi situacijami, ki nastanejo pod vplivom dejavnikov, kot so terorizem, zapostavljanje manjšin, sovraštvo do tujcev ali vojna. V teh razmerah imajo občila moralno dolžnost, da varujejo vrednote demokracije, ki spoštuje človekovo dostojanstvo in iskanje rešitev na mirne načine ter v duhu strpnosti. Zato morajo nasprotovati nasilju in govorici sovraštva ter spopada in zavračati vsakršno kulturno, spolno ali versko zapostavljanje (Sedmak 1996, 82).

V času konflikta na Kosovu je veljal Kodeks novinarjev Republike Slovenije, ki je bil sprejet na skupščini Društva novinarjev Slovenije 29. novembra 1991. Slednji v svojem 1. členu

pravi, da je novinarjeva temeljna obveznost resnično in neponarejeno obveščanje javnosti. V 3. členu pravi, da je novinar dolžan ločiti informacijo in komentar. 8. člen pa pravi, da je s kodeksom nezdržljivo povečevanje kriminala, terorizma, nasilja in nečlovečnosti (Sedmak 1995, 205–210).

10. oktobra 2002 je bil v Izoli sprejet nov kodeks novinarjev, ki v preambuli pravi: »Prvo vodilo dela novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti.« 2. člen pravi, da mora novinar pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskušati hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo. 3. člen pravi, da mora novinar pri objavi nepotrjenih informacij ali ugibanj na to opozoriti. Tudi novi kodeks govori o obvezni ločitvi informacije od komentarjev ter da razlika med njima mora biti jasno vidna (11. člen). Na splošno, še posebno pri poročanju z vojnih območjih, pa lahko koristi poznavanje 23. člena, ki pravi, da se mora novinar izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom (Društvo novinarjev Slovenije 2009).

Poleg 39. člena Ustave Republike Slovenije o svobodi izražanja v okviru vojnega poročanja lahko izdvojimo še 63. člen, ki pravi, da je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni protiustavno (Sedmak 1995, 32). Tudi Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah v svojem 20. členu pravi, da je vsako propagiranje vojne z zakonom prepovedano (Sedmak 1995, 216). Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasnega razlikovanja v svojem 4. členu pravi: »Države pristopnice k tej konvenciji obsojajo sleherno propagando in vse organizacije, ki temeljijo na idejah in teorijah o večvrednosti kakšne rase ali skupine oseb določene barve kože ali etničnega porekla ali skušajo upravičevati ali krepiti rasno sovraštvo in rasno razlikovanje v kakršnikoli obliki« (Sedmak 1995, 219).

4.5 VOJNI DOPISNIK

Kakšen naj bo dober vojni dopisnik? Vojni dopisnik se mora dobro pripraviti in poglobiti v ozadje konflikta ter značilnosti okolja, v katerem bo delal. Đurović predstavi primer iz Vukovarja leta 1993, ki je bil takrat v sklopu ozemlja Republike Srbske krajine. Južnokorejskega novinarja so v press centru zaprosili, naj za spomin napiše eno sporočilo. Zaželel jim je mnogo sreče, uspehov in demokracije, predvsem pa osvoboditev Hrvaške iz rok srbskega terorja. Dovoljenje za delo na tem teritoriju so mu seveda odvzeli (Đurović 1998, 22–23).

Najboljše informacije se dobijo od novinarjev kolegov, ki so bili predhodno na vojnem območju. Nadalje, vojni dopisnik mora poleg dobrih psihofizičnih sposobnosti imeti tudi dobro opremo, da lahko pravočasno oddaja svoja poročila. Poleg tega mora poskrbeti za svojo

varnost, zato v obvezno opremo poleg novinarske izkaznice sodijo tudi oprema prve pomoči, neprebojni jopič in čelada.

Sicer pa je, ponavljamo, najbolj verodostojen vir informacij novinar sam. Pogosto je njegovo delo omejevano, ne more na območja spopadov, če pa že, gre za organizirane ogled s spremstvom (Slatenšek 2002, 90). Đurović pravi, da gre v teh primerih bolj za politično gesto kot za uslugo novinarjem in da je ravno zato treba biti pazljiv. Kot primer navede primer iz revolucije v Romuniji, ko so novinarje peljali na organiziran ogled masakriranih civilistov. Do potankosti so jim razložili grozovito tehnologijo mučenja in nihče od stotih novinarjev ni posumil, da gre za laž. Prizna, da niti on. Kasneje se je izkazalo, da so bila vsa trupla vzeta z obdukcijskega oddelka sodne medicine v Temišvaru. Nobeno truplo ni bilo posledica torture vojaške policije (Đurović 1998, 37).

Drugi vir informacij, pri katerih je treba biti pazljiv, so tudi novinarske konference, na katerih novinarje informirajo (tudi dezinformirajo) o dogodkih na terenu, da bi se slednji čim manj gibali na terenu (Đurović 1998, 34; Slatenšek 2002, 90).

Odvisnost od uradnih virov je še posebno očitna pri ameriškem vojaškem posredovanju v tujini. Obrambno ministrstvo se zaveda, da bi nenadzorovan tok informacij lahko pomagal sovražniku oziroma spodkopal javno podporo ameriškemu posredovanju (kot na primer v Vietnamu). Zato zelo pazljivo uravnava dostop novinarjev do vojaškega osebja oziroma do bojišča ter skrbno pregleduje informacije, ki gredo množičnim medijem (Ferfila in Kos 2002, 153).

Novinarjem so lahko v veliko pomoč t. i. pomagači. Tem se vojni novinar Sebastian Junger v svoji knjigi Ogenj zahvali takole: »Poklica poročevalca iz tujine sploh ne bi bilo, če ne bi bilo pomoči domačinov, katerih imena v člankih nikdar niso omenjena in katerih obrazi se nikdar ne prikažejo na televizijskih zaslonih. Zato bi rad svoje zadnje izraze hvaležnosti in občudovanja prihranil za vse tiste tolmače, pomočnike, voznike, vodnike in učitelje, ki so mi pomagali na najrazličnejših koncih sveta« (Junger 2002, 252–253). O velikem pomenu lokalnih sodelavcev oziroma pomagačev, ki so dobro seznanjeni s situacijo, obvladajo vsaj en tuj jezik in novinarju pomagajo pri najrazličnejših opravilih, govori tudi Đurić (Đurić 1998, 26).

4.6 DRUGE TEŽAVE IN PASTI VOJNEGA DOPISNIŠTVA

Če novinar hoče, da so informacije aktualne in tako pritegnejo širši krog občinstva, mora reagirati hitro. Pritisk časa je velik, oddaje potekajo v živo ... Iz tega razloga si pogosto želi »biti prvi« in zato nemalokrat tvega tudi svoje življenje. Tako Slatenšek opisuje razlog, zakaj

se je skupaj s še enim novinarjem odločil, da odide med vojake Osvobodilne vojske Kosova (OVK): »Bil pa je še en, morda neumnejši razlog. Hotela sva biti prva. Prva novinarja, ki bosta videla ...« (Slatenšek 2002, 81). Za novinarja je pomembno, da ima informacije, ki jih drugi nimajo, da jih dobi pravočasno, po možnosti celo prvi. »Življenjska doba vesti je vrtoglava, intenzivna in kratka. Spomnite se samo, kakšen odnos imate do včerajšnjega časopisa« (Đurović 1998, 25).

Poleg tega, da pri iskanju informacij lahko tvega svoje življenje, pa zaradi pritiska »biti prvi, aktualen« novinar »nima časa« preveriti verodostojnosti informacij in vira. Tudi na primeru Kosova se je marsikatera informacija po preverjanju izkazala za napačno, a škoda je bila že narejena (npr. da so Srbi ubili pet kosovskih intelektualcev).

Kot izkušen vojni poročevalec Đurović svetuje, naj se vojni novinar izogne senzacionalizmu in naj ne podleže sindromu nekrofilije (pretiravanje s številkami umrlih, bližnji kadri umrlih ipd.) (Đurović 1998, 79–80).

Vsak novinar, še posebno pa tisti, ki poroča o občutljivih temah, naj se izogne manipuliranju z viri in temami. Na ta način se lahko vede ali nevede hitro znajde na robu propagande. Reljić navaja analizo RTB (kasneje RTS) v času med avgustom 1992 in julijem 1993, ki je pokazala, da ni bilo poročano, kaj se je zares dogajalo v Bosni in Hercegovini, ampak samo tisto, kar je bilo za politično vodstvo primerno. Pomembne novice, ki niso bile zaželeno, niso bile objavljene. In nasprotno, če je bila potreba, so se novice preprosto izmislili (Reljić 1998, 57–58). Manipulacija se je torej pričela že z izborom tem.

Analiza srbskega dnevnika Politika leta 1991 je pokazala, da so se novinarji in uredniki pri selekciji informacij naslanjali na ideološke in ne profesionalne kriterije. Takšen pristop k selekciji informacij je bil bolj produktiven pri doseganju globalnih propagandnih ciljev (Skopljanac-Brunner in drugi 1999, 188). Cenzura je tudi selekcija izbranih tem in zloraba jezika. Kot primer Pilger navede slabo medijsko pokrivanje srbskih civilnih žrtev med bombardiranjem zveze NATO (Pilger v Hammond in Herman 2001, 216).

Najtežja naloga vojnega dopisnika je poročanje o vojni iz lastne države. Na prvi pogled je vse bolj preprosto: poznaš jezik, okolje, ozadje, ljudi ... »Ravno v tem je težava. Ker to je vaša država, vaš narod, vaše trpljenje. Ali je nemoralno biti objektiven v takšnih okoliščinah, ali je sploh možno o tej vojni poročati kot o drugih vojnih spopadih v nizu?« (Đurović 1998, 68).

V času vojne se »rodi« veliko neprofesionalnih novinarjev. Zoran Udovičić, ki pravi, da se je vojna v BiH začela deset mesecev prej z medijsko vojno, poudari primer novinarja Rista Đoge: »Absolutni šampion strahote in groze, ki jo lahko izzove slika in beseda, je bil Risto Đogo s srbske televizije. Po masakru na sarajevski tržnici je Đogo na TV-dnevniku dal svoj

komentar brez besed, in sicer se je ulegel na tla ob voditeljskem stolu, ki je bil stiliziran v znaku stojnice, in ob oponašanju enega od nesrečnikov dvignil tri prste kot znak srbske zmage« (Udovičić 1996, 1). Na še nekaj primerov sramotnih prispevkov Rista Đoge opozori tudi Thompson (Thompson 2000, 267–268).

Đurović predstavi primer španskega novinarja Eduarda Floresa iz časopisa La Guardia, ki je oblekel vojaško uniformo in aktivno sodeloval pri vojski HVO, paralelno pa je tudi pisal za svoj medij, dokler ni zaradi tega dobil odpovedi (Đurović 1998, 48).

Pri Floresu sicer ni bila v vojno vpletena njegova država, a na področju nekdanje Jugoslavije, kjer je prihajalo do krvavega razpada države, številni novinarji niso bili več kos preizkusom profesionalnosti. Tako je generalni direktor HRT v času vojne na Hrvaškem dejal: »Svoje delo na HTV razumem kot del dolžnosti do domovine v času vojne. /.../ Ko se vprašam, ali sem kaj naredil za domovino, mislim, da lahko rečem: izpolnil sem vojno nalogo. Nikoli nisem zahteval povišanja, in ko so mi ga dali, sem ga nerad sprejel, saj nikoli nisem bil na fronti. Čeprav delo na televiziji ni bilo daleč od tega« (Thompson 2000, 166). Thompson opozori na še en primer vojnega novinarstva na HTV, in sicer na novinarko Silvano Mengušić, ki sama zase pravi, da se bori za Hrvaško z mikrofonom v roki (Thompson 2000, 151).

V past domoljubnosti in čustvenosti so se ujeli tudi nekateri ameriški novinarji po terorističnem napadu 11. septembra 2001. »Novičarske organizacije, ki so pokrivalo 'vojno proti terorju', niso tekmovalle le za prvenstvo pri novicah, temveč tudi pri razglašanju domoljubja. Poročevalci so na zavihkih oblek nosili domoljubne priponke, korporacijski simbol NBC News – pava, ki so ga dodatno okrasili z zvezdami in črtami z ameriške zastave« (Hargreaves 2007, 66).

Ackerman in Naureckas opozorita na nekaj primerov domoljubnega poročanja iz kosovskega konflikta. Prvi je primer iz New York Timesa 23. aprila avtorja Thomasa Fridmana, ki je zapisal: »Naj vam je to všeč ali ne, mi smo v vojni s srbsko nacijo in kaj je naš vložek, mora biti jasno: za vsak teden vašega pustošenja po Kosovu bomo mi vašo državo vrnili za desetletje nazaj, spremenili vas bomo v prah. Želite 1950? Dali vam bomo 1950. Želite 1389? Dali vam bomo tudi 1389« (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 172).

Ista avtorja poudarita še en primer, in sicer priznanega komentatorja Billa O'Reillyja iz Fox News Channela, ki je 26. aprila v eter dejal: »Namesto kopenskega napada, v katerem bi lahko umrlo 5.000 Američanov, bi se jaz opredelil za uničevanje njihove infrastrukture, za totalno uničevanje. Vsak cilj je OK. Opozoril bi ljudi, kot smo to storili z Japonsko, naj se umaknejo, OK, ampak jaz bi to državo zravnal z zemljo, tako da se v njej ne bi čisto nič več

premikalo – nobeni avtomobili, vlaki, nič« (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 172).

Naslednja težava vojnih poročevalcev je ta, da z njimi zelo pogosto manipulirajo, postavljajo jim različne pogoje, grozijo (tudi s smrtjo), iščejo protiusluge, ponujajo jim denar itd. (Đurović 1998, 38). Znan je primer, ko je vodja ene od paravojaških enot Željko Ražnatović zaradi pisanja o njem prišel v prostore časopisa Borba in zahteval objavo svojega intervjuja, češ da bodo v nasprotnem primeru avtorja spornega članka likvidirali (Thompson 2000, 31). Reljić opiše svojo lastno izkušnjo, zaradi katere se je izselil iz Srbije: »Zgodaj jeseni leta 1993 so me sredi belega dne ugrabili neznani ljudje. V tajnem zaporu so me zasliševali 48 ur« (Reljić 1998, 14).

V medijih, ki so pod kontrolo oblasti, so novinarji, ki se ne izkažejo za dovolj lojalne, degradirani ali odpuščeni (Thompson 2000, 54, 57, 87, 181). O odpuščanjih novinarjev s Hrvaške radiotelevizije piše tudi Ugrešićeva: »Na desetine in desetine novinarjev je bilo odpuščenih z dela, njihova mesta pa so dobili tisti, ki širijo resnico o Hrvaški« (Ugrešić 2006, 99). Drugi ukrep, ki ga politični vrh uporablja za nadzor medijev v vojni, je vojaška mobilizacija (Thompson 2000, 234).

Novinarje, ki poročajo z nasprotne strani ali izražajo mnenja, drugačna od večine, doma pogosto obsojajo ne samo politiki, ampak tudi novinarski kolegi. Primer s Kosova je novinar BBC John Simpson, ki je poročal iz Beograda. Njegovo poročanje je premier Tony Blair označil za prosrbsko. Novinarji so Simpsona podprli (Hammond in Herman 2001, 116, 202). Zaradi navedenega se mediji pogosto zatečejo k avtocenzuri.

5 DRUŽBENO-ZGODOVINSKI IN POLITIČNI OKVIR

5.1 ZGODOVINA

Spor na Kosovu tli že več stoletij in na vsake toliko izbruhne. Slatenšek, ki je bil vojni poročevalec na Kosovu pred in med bombardiranjem, je o izvoru spora kosovskimi Albanci in Srbi dejal: »Na Kosovu se skoraj noben pogovor z Albanci ali s Srbi o težavah njihovega sobivanja ni začel drugače kot z dolgim in za tujca težko razumljivim skokom v zgodovino. Zgodbe so bile stare, nujno so se začele vsaj v srednjem veku, bile so polne sovraštva ter spretno prikrojene« (Slatenšek 2002, 11).

Od konca 10. stoletja do srede 15. stoletja, ko je padla despotija, je bilo Kosovo teritorij, večinoma naseljen s Slovani (Horvat 1988, 15). Znamenita bitka na Kosovu je prepletena tudi z ljudskim izročilom: srbskega kneza Lazarja je obiskal sveti Ilija v podobi sokola in mu dal na izbiro kraljestvo na zemlji ali kraljestvo v nebesih. Lazar se je odločil za slednje in sklenil, da gre raje nad Turke, pa četudi smrti naproti. Sledila je znamenita bitka za Kosovo polje, ki se je globoko zasidrala v srbsko dušo (Junger 2002, 123).

Srbe so torej porazili Turki, ki so v naslednjih skoraj štirih stoletjih zasedli njihovo ozemlje, Bosno in Hercegovino ter velik del Hrvaške in se nevarno približali Dunaju. »Zaradi čudovitega ciklusa ljudskih pesmi je kosovska bitka postala, ne glede na svoj resnični zgodovinski pomen, simbol odločilnega spopada med krščanstvom in islamom, v katerem se je srbski narod žrtvoval za rešitev Evrope ...« (Pirjevec 2003, 13).

Kosovo se nahaja globoko v zavesti srbskega naroda, ampak Kosovo je enako pomembno tudi za drugo etnično skupino, za Albance. Obe skupini sta na začetku imeli isto vero, nato pa so Albanci pod vladavino Otomanskega kraljestva počasi prešli v islam. Leta 1878 je bila na Kosovu ustanovljena Prizrenska liga, s katero se prične formiranje moderne albanske nacije. Leta 1908 je potekal nacionalni kongres, na katerem je že bil izpostavljen cilj avtonomije Albanije (Horvat 1988, 16–20).

Že več generacij je ozemlje Kosova izvor sporov med Srbi in Albanci. Albanci zase trdijo, da so prvotni prebivalci in potomci starodavnih Ilirov. Srbi pa nasprotno trdijo, da Kosovo leži v srcu srednjeveškega kraljestva in da je v srednjem veku med njimi živelo le nekaj, če sploh kaj Albancev. Srbi se na svoje trditve opirajo s srednjeveškimi samostani in cerkvami, ki se nahajajo po celi pokrajini (Trionfi v Goff 1999, 549).

V vseh teh letih se je počasi, a zanesljivo demografska slika spreminjala v prid Albancev. Srbi so odhajali s Kosova. Prvi večji eksodus se je zgodil po neuspeli srbski vstaji in približno

70.000 Srbov je leta 1690 emigriralo pred Turki na Hrvaško, kjer je nato nastala Krajina in od koder so bili leta 1995 ponovno pregnani (Trionfi v Goff 1999, 551).

Ko so leta 1912 balkanski zavezniki, predvsem pa Bolgari, Srbi in Grki združili svoje moči in pregnali Turke, so se pri tem znašali nad muslimanskim prebivalstvom, torej tudi nad Albanci, zato so slednji njihov prihod razumeli kod okupacijo (Horvat 1988, 34).

Podobno se je zgodilo med drugo svetovno vojno, ko je večina Kosova spadala pod Veliko Albanijo, ki je bila pod kontrolo fašistične Italije. »Sovraštvo do Srbov je Albancem na Kosovem in v zahodni Makedoniji narekovali odklonilno stališče tako do četniškega kot do partizanskega gibanja. Ko jih je Italija priključila Veliki Albaniji, so se prvič v novejši zgodovini znašli znotraj skupne države, to pa jim je narekovalo, da gledajo na okupacijske čete z odkrito naklonjenostjo« (Pirjevec 2003, 25). Pouk je takrat potekal v maternem jeziku, v državni administraciji so uporabljali italijanski in albanski jezik, lahko so uporabljali albansko zastavo, vrnilo so jim odvzeto zemljo itd. (Horvat 1988, 48).

Pod Jugoslavijo se je zaradi različnih vrst diskriminacije nezadovoljstvo kosovskih Albancev pričelo stopnjevati (Horvat 1988, 61–63). Leta 1968, ko se je zdelo, da je pred vrati ruska vojaška intervencija, so se Albanci na Kosovu zgrnili na ulice ter manifestirali proti diskriminaciji, katere žrtev so bili. Hoteli so odcepitev od Srbije in v okviru jugoslovanske federacije status, ki bi jim teoretično dajal pravico do samoodločbe in odcepitve (Pirjevec 2003, 31).

Z novo ustavo leta 1974 je Kosovo dobil status avtonomne pokrajine. Pozneje je bila ta ustava v Srbiji označena kot nekakšna zarota proti Srbiji. Srbija naj bi bila z njo teritorialno še bolj razcepljena in nasploh oslABLJENA. Prav to je bilo eno temeljnih izhodišč oživljanja srbskega nacionalizma in populizma (Mlinar 1994, 190). Mlinar nadaljuje, da je Srbija močno nasprotovala zahtevam Albancev s Kosova, da bi ta pokrajina dobila status republike. Pri tem so imeli pomisleke, saj naj bi to bil prvi korak, ki bi Albancem dejansko olajšal odcepitev Kosova od Jugoslavije (Mlinar 1994, 190).

Leta 1981 je ponovno prišlo do upora kosovskih Albancev, ki sta ga zadušila zvezna policija in vojska. Nezadovoljstvo prebivalcev Kosova je raslo tudi spričo demografske eksplozije zadnjih let. Albanskega prebivalstva z največjo stopnjo prirastka je bilo okoli 1,7 milijona, kar je več kot 90 odstotkov celotnega prebivalstva. Odstotek Srbov in Črnogorcev je padel na 7–8 odstotkov v primerjavi z 28 odstotki iz leta 1953 (Thomson 2000, 55).

Kosovski Albanci so bili obtoženi skrbno načrtovane akcije, ki naj bi težila k izgonu Srbov s Kosova, in postali žrtev histerične medijske kampanje s strani Beograda. Konec osemdesetih let je v Srbiji prišlo do množične mobilizacije in na ulice se je začelo zgrinjati na tisoče ljudi.

Na čelo gibanja je stopil Slobodan Milošević, ki mu je konec novembra 1987 uspel udar znotraj Zveze komunistov Srbije (Pirjevec 2003, 33–35). Vsi ti dogodki so končno pripeljali do tega, da so leta 1989 v Srbiji ukinili avtonomni pokrajini Vojvodino in Kosovo (Chomsky, 2000, 33; Thompson, 2000, 56).

»Srbski policisti so Albance pregnali iz vladnih palač, njihovih služb, šol, celo bolnišnic. Albanci so se odzvali tako, da so razvili vzporedne vladne, izobraževalne, zdravstvene in varnostne strukture in po nasvetu zahodnih veleposlaništev v Beogradu med vojnama na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini, ko je bila Srbija najbolj ranljiva, niso prijeli za orožje« (Del Ponte 2009, 38).

Kljub grožnjam režima kosovski politični voditelji niso popustili. 24. marca 1992 so organizirali tajne volitve, na katerih je skoraj na plebiscitaren način zmagala Demokratična liga, ki jo je ustanovil Ibrahim Rugova, karizmatični agitator, znan po svojem pacifizmu, ki je menil, da je kosovsko neodvisnost treba vzpostaviti na miroljuben in političen način. S pomočjo odpuščenega osebja so ustanovili »državo v senci«, ki je razpolagala z vsemi bistvenimi političnimi, kulturnimi, socialnimi, zdravniškimi in informacijskimi službami (Pirjevec 2003, 464–465).

5.2 DOGODKI PRED IN MED BOMBARDIRANJEM

Kljub pacifizmu Rugove je spomladi leta 1993 majhna skupina kosovskih Albancev, ki so imeli raje oborožen upor kot beograjsko vladavino, ustanovila tajno milico, Osvobodilno vojsko Kosova (OVK). Njihovi cilji so bili mobilizirati kosovske Albance za osvobodilno vojno in na nasilje odgovoriti z nasiljem (Del Ponte 2009, 308).

Od leta 1995 naprej se posamični umori in napadi OVK na policijske postaje in druge cilje stopnjujejo (Chomsky 2000, 40). Nasilje pa se stopnjuje na obeh straneh. Leta 1997 je oborožen spopad med srbskimi silami in OVK zahteval življenje lokalnega učitelja. Na tisoče žalujočih Albancev se je udeležilo njegovega pogreba, ki se je sprevrgel v protestno manifestacijo, na kateri so se v javnosti prvič pojavili trije maskirani možje, ki so na uniformah nosili albanski grb. Po zgledu irskih gverilcev je eden od njih ob odprtem grobu prisegel, da »mučenikova« kri ni bila prelita zastonj, saj bo boj za samostojnost nadaljevala OVK. To gibanje je zapisalo na svoje zastave geslo »Svobodno Kosovo«, pa tudi »Velika Albanija« (Pirjevec 2003, 467).

Po nekaterih ocenah naj bi OVK od srede leta 1996 do konca februarja 1998 povzročila približno sto incidentov in ubila deset Srbov, ne da bi pri tem utrpela hude izgube. Čeprav je štela malo borcev, je postajala vse napadalnejša in je pospešila

endemično izseljevanje Srbov iz Kosova, ki ga je beograjski režim skušal že leta zajeziti. (Med letoma 1989 in 1998 je kar 10.000 kmetov prodalo svojo zemljo in odšlo.) Njene vedno drznejše in pogostejše akcije, osredotočene sredi februarja 1998 okoli Drenice, severozahodno od Prištine, niso vzbujale posebne naklonjenosti pri evropskem in ameriškem tisku (Pirjevec 2003, 470).

Tako je Robert Gelbard med svojim obiskom v Prištini izjavil, da gre »brez dvoma za teroristično skupino« in da ZDA »zelo ostro obsojajo teroristične aktivnosti na Kosovu« (Chomsky 2000, 41). Ta izjava naj bi opogumila srbske enote, da so napadli OVK v okolici Drenice, poskusili uničiti njeno vodstvo in si z ustrahovanjem podvreči civilno prebivalstvo. Z napadom in umorom klana Jashari se je ljudska podpora OVK še povečala (Del Ponte 2009, 309). Posledično se je OVK tudi številčno okrepila. Prišlo je do razmaha vstaje (Pirjevec 2003, 473).

»Do leta 1998 so Združene države in druge zahodne države izvajale ogromen pritisk na Beograd, naj ustavi nasilje nad albanskimi civilisti na Kosovu. Do oktobra tistega leta so države članice zveze NATO grozile z bombardiranjem iz zraka, če Beograd ne ustavi svojih napadov« (Del Ponte 2009, 309).

Pokol v Račku 15. januarja 1999 s 45 žrtvami je dobil veliko publiciteto in pomeni mejnik, ki je spodbudil Washington in njegove zaveznike, naj pričnejo s pripravami na vojno (Chomsky 2000, 44). Po pokolu v Račku so si dogodki naglo sledili. Postalo je jasno, da je oktobrski sporazum, ki sta ga jeseni 1998 podpisala Slobodan Milošević in Richard Holbrooke, dokončno propadel. »Pogajanja v Rambouilletu so se začela prav zaradi Račka« (Slatenšek 2002, 31). Pogovori v Rambouilletu so stekli 6. februarja 1999.

Razkorak med stališči obeh delegacij je bil takoj očiten: medtem ko so kosovski Albanci zahtevali, da je treba podpirati premirje pred začetkom pogovorov, se Srbi s tem niso strinjali, češ da bi to pomenilo priznati OVK. Očitno je bilo namreč, da so Wesley Clark in njegovi sodelavci oblikovali omenjeni dokument kot pravi diktat, ki ni predvideval samo zasedbe Kosova s silami zveze NATO, temveč je zahteval za slednje tudi imuniteto in neomejen dostop na celotno jugoslovansko ozemlje, vključno z zračnim prostorom in teritorialnimi vodami. Pri izvajanju svoje misije naj bi imel NATO pravico uporabljati vsa letališča, ceste, železnice in pristanišča jugoslovanske federacije, ne da bi plačal kakršno koli pristojbino. Henry Kissinger ga je ožigosal za »grozovit diplomatski dokument«, kot očiten izgovor za začetek bombardiranja (Pirjevec 2003, 497–498).

Da so bile zahteve v Rambouilletu sestavljene tako, da bi jih vsaka suverena država odbila, so mnenja tudi Gowan (Gowan v Hammond in Herman 2001, 84), Ackerman in Naureckas (v Hammond in Herman 2001, 167) ter Herman in Peterson (v Hammond in Herman 2001, 187). Ker pogovori niso bili uspešni, je 23. marca 1999 Javier Solana avtoriziral operacijo Allied Force. »S tem se je Severnoatlantsko zavezništvo prvič v svoji polstoletni zgodovini odločilo za napadalno akcijo proti suvereni državi in tako kršilo ustanovno listino OZN, svojo lastno pa tudi. Do napada je prišlo kljub dvomom držav številnih članic, ki so se uklonile globalnemu imperializmu Washingtona ...« (Pirjevec 2003, 507).

»Vsakič, ko so pripadniki OVK izvedli gverilski napad, so Srbi odgovorili tako, da so opustošili najbližjo vas in pobili toliko njenih prebivalcev, kolikor so mogli. Z etičnega stališča je med naskakovanjem srbskih sil in namernim izzivanjem s pokolom civilistov tanka črta, toda strategija se je vendarle obnesla. 24. marca okoli osmih zvečer so prva NATO-va vojna letala zadela tarče globoko v notranjosti Srbije« (Junger 2002, 183).

»Napad se je začel 24. marca ob osmi uri zvečer z 80 letali, ki jih je dalo na razpolago 13 od 19 držav članic zveze NATO, pa tudi s 55 raketami, ki so jih sprožili z ameriških in britanskih ladij na Jadranu« (Pirjevec 2003, 510). Od začetka napadov so bili tuji novinarji odpeljani s Kosova. Veliko novinarjev je bilo prisiljenih oditi tudi iz Beograda. Tisti, ki so ostali, so bili nadzirani (Goff 1999, 24).

V javnosti in v medijih so se vrstile številne polemike o tem, ali je bil napad upravičen ali ne, a na koncu je vseeno prevladalo mnenje, da je bil napad zaradi želje po preprečitvi humanitarne katastrofe nujen ter da je treba mednarodno pravo posodobiti.

Redki evropski kritiki, predvsem pa Rusija in Kitajska, so opozarjali, da se je prava humanitarna katastrofa pričela šele z bombardiranjem. Da se je pregon povečal v času bombardiranja, v svojem delu zapiše tudi kasnejša haaška tožilka Carla Del Ponte: »Srbska operacija množičnega čiščenja se je začela pod kritjem NATO-vega bombardiranja« (Del Ponte 2009, 309). Po pripovedih sodeč je vsako uro samo kosovsko-albansko mejo prestopilo 4.000 ljudi. Na začetku aprila je postajala humanitarna katastrofa vedno hujša. Po ocenah UNHCR je od začetka spopadov zatočišče v Albaniji poiskalo 262.000 beguncev. V Makedonijo se jih je zateklo od 115.000 do 120.000 (Pirjevec 2003, 517–521). Stanje v begunskih taboriščih v Makedoniji in Albaniji je bilo slabo, državi sta pokali po šivih, tudi finančno. Skupno število beguncev tako izven kot tudi znotraj Kosova naj bi na koncu doseglo številko blizu milijona.

Med vojno je NATO trdil, da so srbske sile ubile 100.000 kosovskih Albancev. Po vojni je NATO trdil, da so srbske sile ubile 10.000 ljudi ali več ter da so zakopani na približno stotih

lokacijah. Do novembra 1999 je Haag objavil, da so njegovi preiskovalci odkrili 2.108 trupel (Hammond in Herman 2001, 76, 121, 208, 321). »Med NATO-vimi letalskimi in raketnimi napadi na Jugoslavijo so različne jugoslovanske vojaške, paravojaške in policijske sile s Kosova, z njihovih domov pregnale več kot milijon kosovskih Albancev. Približna ocena o ubitih Albancih govori o več kot 10.000 ljudeh« (Slatenšek 2002, 166).

V času bombardiranja so bolj ali manj intenzivno potekala tudi diplomatska pogajanja. Zadnji sporazum je zajemal vse osnovne zahteve iz Rambouilleta z velikim poudarkom, da se morajo srbske čete umakniti s Kosova, vendar tudi NATO-vim vojaškim enotam ni več zagotavljalo svobodnega gibanja na vsem jugoslovanskem ozemlju, poudarjalo pa je tudi središčno vlogo Združenih narodov (Pirjevec 2003, 540–543). 10. junija 1999 je NATO po 79 dneh bombardiranja prenehal z napadi. Operacija Allied Force je uradno trajala še deset dni dlje, torej do 20. junija 1999.

Mednarodne vojaške sile KFOR so pod poveljstvom zveze NATO začele prodirati na Kosovo 12. junija. Srbske oborožene formacije so se umaknile s Kosova brez večjih incidentov in z njimi tudi velik del srbskih civilistov. Število KFOR-jevih vojakov v pokrajini se je povzpelo na približno 48.000. Ob kosovsko-srbski administrativni meji je bil vzpostavljen mednarodni protektorat, začasna administrativna misija pod pokroviteljstvom in mandatom Združenih narodov, v skladu z resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov številka 1244 (Slatenšek 2002, 166).

NATO je v 79 dneh opravil 28.004 prelete, od katerih jih je 10.484 odpadlo na bombne posege, uničil je dvanajst letal tipa Mig-29 in deset protiletalskih raketnih postojank, odvrigel ali izstrelil 23.614 bomb in raket proti 7.600 nepremičnim in 3.400 premičnim tarčam. Med civilnim prebivalstvom je bilo kakih 500 mrtvih in 8.000 ranjenih, materialna škoda pa je po prvih ocenah presegala 35–40 milijard dolarjev in je bila večja od tiste, ki jo je Srbija utrpela med drugo svetovno vojno (Pirjevec 2003, 544). Pirjevec v nadaljevanju kritizira, da je humanitarna katastrofa v prvih dveh tednih povzročila med kosovskim prebivalstvom več žrtev, kot jih je bilo v desetih letih od preklica avtonomije leta 1989 naprej, in da se je ofenziva zaradi svoje neučinkovitosti izrodila v vojaško akcijo, katere poglavitni namen je postal rešiti NATO pred katastrofo (Pirjevec 2003, 546).

Po navedbah Amnesty International je bilo med vojno ubitih od 400 do 600 civilistov (Zalokar 2009, 204). O podobni številki govori tudi Carla Del Ponte, ki pravi, da je NATO-va akcija bombardiranja zahtevala življenja okoli 495 civilistov, večinoma Srbov (Del Ponte 2009, 54). Drugačno številko je sporočila jugoslovanska vlada, ki trdi, da je število civilnih žrtev doseglo številko 2.600 (Gowan v Hammond in Herman 2001, 78). V medijih se v času

bombardiranja pojavlja tudi številka 5.000 mrtvih civilistov. Zalokar citira statistiko, objavljeno v Večernih novostih ob osmi obletnici bombardiranja. Tam je navedeno, da je bilo v času akcije ubitih 1.002 vojakov ter 2.500 civilistov, od tega 89 otrok, ranjenih pa okoli 10.000 ljudi. Izstreljenih je bilo 300 daljinsko vodenih raket, 2.900 bomb, 36.000 kasetnih bomb in uporabljenih 15 ton radioaktivnega streliva, odvrženega na 112 lokacijah. Po ocenah strokovnjakov znaša škoda od 30 do 100 milijard dolarjev (Zalokar 2009, 209). Zadelo so tudi 144 pomembnih podjetij, televizijo, 33 bolnišnic, 344 šol itd. Kot trdi Beograd, so bili trije od petih ciljev zveze NATO civilni (Gowan v Hammond in Herman 2001, 78–79). Goff zapiše, da je NATO ubil približno 2.000 civilistov, ranil jih je 6.000, uničil 300 tovarn, 200 šol in fakultet, 20 bolnišnic, 30 klinik, 60 mostov in 5 letališč (Goff 1999, 18).

Od 12. junija naprej so začele na Kosovo prihajati enote KFOR. Sledilo jim je na tisoče beguncev. Po informacijah UNHCR se je do 16. junija vrnilo 45.000 ljudi, do 26. junija pa že več kot 300.000. Sočasno je prišlo do eksodusa najmanj 165.000 Srbov in 70.000 Romov, ki so se podali v beg zaradi umorov, ropov, požigov in drugih grozot s strani OVK (Pirjevec 2003, 548–549). O maščevanju OVK in odhajanju Srbov piše tudi Carla Del Ponte, ki je tako proti Srbom kot tudi proti nekaterim Albancem pripravljala obtožnice (Del Ponte 2009, 59–60).

17. februarja 2008 je 109 poslancev Kosovo razglasilo za svobodno in neodvisno državo. Od takrat do 17. februarja 2010 je najmlajšo evropsko državo priznalo 65 držav, med njimi 22 članic Evropske unije. Srbija se ne strinja z osamosvojitvijo Kosova in na njeno pobudo je decembra 2009 potekala razprava o skladnosti razglasitve neodvisnosti Kosova z mednarodnim pravom. Kosovo se od razglasitve neodvisnosti spopada s hudo revščino, stopnja brezposelnosti je 40-odstotna, 45 odstotkov od skupno dveh milijonov prebivalcev pa živi v revščini (Siol 2010).

Meddržavno sodišče v Haagu je julija 2010 po več kot sedmih mesecih presojanja odločilo, da enostranska razglasitev neodvisnosti Kosova ni bila v neskladju z mednarodnim pravom. Sodišče je sporočilo, da načela mednarodnega prava ne vsebujejo nobene uredbe, ki bi omejevala deklaracije o neodvisnosti, iz česar sledi, da razglasitev neodvisnosti Kosova ne krši načel mednarodnega prava. Sodišče se ni opredelilo, ali je to dovolj, da nastane tudi neodvisna država (RTV SLO 2010).

6 POROČANJE V ČASU BOMBARDIRANJA JUGOSLAVIJE

6.1 TEŽAVE MEDIJEV V ČASU KONFLIKTA

Od začetka napadov so bili tuji novinarji izgnani s Kosova. Redki, ki so ostali, so se morali skrivati tako pred srbsko vojsko kot tudi pred NATO-vimi bombami (Goff 1999, 24). Drugi dan NATO-vih napadov na Zvezno republiko Jugoslavijo Slatenšek opisuje takole: »Tarča policijskega zasliševanja in grobega ravnanja so bili predvsem sodelavci velikih televizijskih ekip, ki so v živo predvajali dogajanje iz Jugoslavije. Srbi so jih obtoževali vohunstva in da ti s svojo snemalno opremo vodijo NATO-ve bombe. Kmalu smo izvedeli za ukaz, da morajo državo zapustiti vsi novinarji, ki prihajajo iz držav ali agencij, ki podpirajo NATO-vo agresijo na Jugoslavijo. Dileme, ostati ali ne, ni bilo več« (Slatenšek 2002, 50–51).

V glavno mesto Makedonije so se izgnani novinarji iz Prištine pripeljali ponoči, 25. marca 1999, na drugi dan NATO-vih napadov. Vuk Drašković je povabil izgnane novinarje, naj se vrnejo (Slatenšek 2002, 118–124). »Poznali smo le enega, ki je poskusil in se mu je dejansko uspelo vrniti na Kosovo. Ostalim se nam takšna možnost ni zdela pretirano vabljiva. Za vrnitev je bil potreben velik odmerek poguma. Paul Watson, ki se je vrnil v Prištino, je bil bolj ali manj ujetnik v hotelu Grand, podobno kot peščica drugih novinarjev, ki niso bili primorani zapustiti Jugoslavije« (Slatenšek 2002, 124).

Iz Beograda so izgnali veliko novinarjev. Tiste, ki so ostali, so nadzirali. Televizijska poročila so morala biti potrjena s strani Ministrstva za informiranje, snemali so njihove telefonske razgovore, pogosto so bili preiskani, celo zaslišani, zaplenili so jim opremo, obtoženi so bili vohunstva itd. (Goff 1999, 24). »24 ur po napadu so iz Beograda izgnali 30 novinarjev. Ene so obtožili vohunstva in jih aretirali, drugim pa so dovolili delati brez kakršnekoli pojasnitve. Novinarji so se zavedali, da kontrolirajo njihova poročila in da jih v najboljšem primeru lahko izženejo, zato so morali poročati resnično, a hkrati ne žaliti vodstva v Beogradu« (Goff 1999, 27).

Zaradi vsega naštetega so novinarji posledično poročali večinoma informacije s strani zveze NATO in iz begunskih taborišč. Ta dejstva so peljala k naravnemu pokrivanju novic z naklonjenostjo zveze NATO (Goff 1999, 24).

»Kukes v Albaniji ter Blace v Makedoniji sta bila – poleg italijanskih NATO-vih letalskih baz – središči novinarskega poročanja o napadih NATO-vih sil na Jugoslavijo ter o begunski katastrofi. Novinarji so bili tudi v Črni gori. V Jugoslaviji in na Kosovu je bilo tujih novinarjev zelo malo, še tiste, ki so bili, je nadzorovala srbska policija« (Slatenšek 2002, 134).

6.2 SPLOŠNA OCENA POROČANJA

Po mnenju Hammonda in Hermana so zahodni novinarji z majhnimi izjemami spopad na Kosovu pokrivali zelo nekritično in z rdečo nitjo, da je NATO poskušal pomagati (Hammond in Herman 2001, 10). Nadalje avtorja trdita, da so jugoslovansko propagando obtoževali vsi, medtem ko so vodilni v zvezi NATO trdili, da so mediji v njihovo domovini vzor neodvisnosti in točnosti. Vendar poudarita, da direktna kontrola in cenzura nista potrebni, saj ameriška vojska »dela« na odnosih z mediji. Končni rezultat tega je, da »varnost pri izvoru«, čeprav sporoča veliko »informacij«, pravzaprav kontrolira vesti, novinarji pa razvijejo prijateljske odnose s predstavniki Pentagona. Trdita še, da so vodilni mediji v veliki meri sprejeli jezik zveze NATO (Hammond in Herman 2001, 12–13).

Ko je NATO napadel Srbijo, sta si obe strani želeli pridobiti simpatije javnega mnenja. Neodvisni mediji v Jugoslaviji so bili zadušeni že pred napadom. Večina srbskih medijev je uporabljala propagando in podžigajoče poročanje. To se je po napadu stopnjevalo, a mediji so že mesece prej Srbe pripravili, da so NATO in Albanci sovražniki (Goff 1999, 13).

Vendar je tudi NATO vodil agresivno informacijsko politiko: ponujali so govornice, pretiravanje, netočne informacije, nezanesljive zgodbe. Vsi naporji so bili usmerjeni v opravičevanje napadov (to je humanitarna akcija, 600 napadov na dan – vse proti enemu človeku). Civilne žrtve se ignorirajo. NATO je vedno citiral številke uničenih vojaških ciljev. Te informacije je bilo v tistem času težko preveriti, novinarji so jih imeli za čisto resnico. Naknadno se je ugotovilo, da je NATO v teh številkah pretiraval. Kar ni bilo objavljeno, da služi ciljem zveze NATO, je bilo postavljeno pod vprašaj kredibilnosti. Nadalje je preveval občutek, da so bombe namenjene zgolj Slobodanu Miloševiću, ki so ga primerjali s Hitlerjem, Stalinom, Pol Potom (Goff 1999, 14–16).

Primerjava z nacizmom, tretjim rajhom, genocidom, Srbov z nacisti je po mnenju kritikov poročanja konflikta na Kosovu podcenjevanje pravega holokavstva in spreminjanje zgodovine (Hume v Hammond in Herman 2001, 117–123).

Kritika gre tudi na to, da se novinarji niso spraševali, zakaj je NATO spreminjal razlog za napad – sprva naj bi le-ta pripravil Miloševića k podpisu mirovnega sporazuma v Rambouilletu, nato preprečil humanitarno katastrofo in nazadnje pospešil vrnitev beguncev domov (Goff 1999, 16).

Naslednja kritika je, da je NATO selektivno predstavljal dogodke. Tako poudarjajo, da Miloševićev režim krši človekove pravice, skoraj nič pa ne omenjajo OVK, ki je prav tako

izvajala etnično čiščenje. OVK se je v očeh ZDA v enem letu transformirala od krute teroristične organizacije v vojaško zaveznico (Goff 1999, 17).

NATO je organiziral vojaško novinarsko središče in novinarjem dnevno stregel z informacijami. Sporočila za javnost so bila predstavljena na način, da je NATO dober, Srbija slaba. Goff trdi, da so zahodni mediji v večini požirali in predstavljali NATO-ve besede (Goff 1999, 17–18). »Večina novic v zahodnih medijih je izvirala iz zveze NATO oziroma tega, kar je NATO tisti dan imel za novico dneva. Mediji bi se morali vprašati, ali niso ne namenoma in nevede postali agenti zavezništva« (Goff 1999, 29).

Da bi v zavesti televizijskih gledalcev okrepili prepričanje, kako je vojaški poseg izključno humanitarnega značaja, so v zvezi NATO mobilizirali vrsto znanih psihologov in manipulatorjev javnega mnenja, ki so jih v Bruslju zbrali iz Washingtona, Londona, Bonna, Pariza in Rima. V belgijskem glavnem mestu so po prvem tednu spopada organizirali Medijski operativni center, ki je bil zadolžen, da novinarje obvešča na »primeren« način (Pirjevec 2003, 522).

Hume pravi, da so mediji prevzeli besednjak zveze NATO ter da so bili številni novinarji njeni daktilografi (Hume v Hammond in Herman 2001, 119, 124).

Noam Chomsky se sprašuje, zakaj je NATO interveniral na Kosovu in ne v Vzhodnem Timorju, kjer je bila večja humanitarna katastrofa (Bersamian 2002, 195–198). Tudi Pirjevec omenja kritike, ki so s sarkazmom spraševali, zakaj iz »humanitarnih razlogov« NATO ni posegel tudi v drugih državah z etničnimi problemi, podobnimi srbskim: v južnem Sudanu, Sierr Leone, Liberiji, Angoli, Vzhodnem Timorju, Tibetu in predvsem v Turčiji, kjer je kurdsko vprašanje še kako aktualno (Pirjevec 2003, 509). Chomsky opozarja, da se je etnično čiščenje dogajalo tudi znotraj zveze NATO, in sicer v Turčiji nad Kurdi (Chomsky 2000, 67–68). Tudi Goff kritizira, da se mediji niso spraševali, zakaj ravno Kosovo in ne številni drugi konflikti po svetu (Goff 1999, 21).

Nadalje Goff opozarja, kako mediji niso poročali, da so bili pogoji iz Rambouilleta za Srbe nesprejemljivi (Goff 199, 23). O slabem medijskem pokritju pogojev iz Rambouilleta piše tudi Chomsky. Sporazum je namreč predvideval, da je Kosovo pod popolno kontrolo zveze NATO, ki pa se lahko giblje po celem teritoriju Jugoslavije. Pravi, da o najbolj ključnem aneksu B v času bombardiranja ni pisal noben ameriški medij (Chomsky 2000, 137–139). Da je sporazum sestavljen tako, da se predvideva odklonitev Srbov in da mediji na to niso bili pozorni, je večkrat zapisano tudi v knjigi Degradirana moč (Hammond in Herman 2001, 84, 167, 187).

Goff opozori na še nekaj tem, ki so jih mediji slabo ali pa sploh ne obdelali, in sicer: bombardiranje brez pooblastila UN; ali si ZDA zaslužijo biti svetovni moralni razsodnik; ali NATO-va akcija ne pelje k novi hladni vojni; ali ni bil razlog bombardiranja ohranitev kredibilnosti zveze NATO; posledice bombardiranja na okolje; srbski begunci itd. (Goff 1999, 21–23).

Kljub zgornji kritiki pa je dejstvo, da se novinarji niso znašli v zavidljivi situaciji. Kot je bilo razloženo v poglavju *Težave medijev v času konflikta*, je bil novinarjem bolj ali manj onemogočeno poročanje iz samega središča dogajanja. Poročali so od tam, od koder jim je bilo omogočeno.

Po drugi strani se je tudi srbska stran vdala propagandi. Neodvisni mediji so bili utišani. Tuji novinarji so bili podvrženi stalnemu nadzoru in so morali paziti, kako poročajo. Podrobneje bomo medijsko sliko v Jugoslaviji opisali v naslednjem podpoglavju.

6.3 POROČANJE PO DRŽAVAH

6.3.1 Združene države Amerike

»Nekateri novinarji so se spopadali s pritiski, odbijali, da bi bili vodeni s strani informacijskih menedžerjev in tiskovnih predstavnikov, vendar so vse vodilne medijske hiše pokrivalo vojno s perspektive NATO-vih voditeljev in politikov ZDA« (Ackerman v Goff 1999, 88).

V nadaljevanju Ackerman predstavi primer bombardiranja osemdesetih kosovskih Albancev dne 13. maja, ko je Pentagon sprva trdil, da ni kriv, nato pa je priznal, da je NATO bombardiral begunce. NATO je uporabljal medije za zmanjšanje lastne krivde, slednjo pa so skušali prenesti na Srbe. Tako navede primer iz New York Timesa 15. maja, kjer je napisano, da je srbska vojska tam postavila begunce z upanjem, da bodo ubiti (Ackerman v Goff 1999, 89–90).

Ameriški novinarji so bili skeptični do jugoslovanskih vladnih izjav, niso pa bili kritični do netočnih NATO-vih izjav. Prav tako novinarji niso verjeli dejstvu, ki so zvezo NATO kazala v negativni luči. Tako je ABC sarkastično objavil novico s srbske televizije, da NATO uporablja radioaktivno orožje. Novinarji ABC so bili očitno nepoučeni, da je zveza NATO res uporabljala tovrstno orožje (Ackerman v Goff 1999, 90–91).

Tudi Solomon trdi, da je bilo ameriško poročanje v času konflikta v bistvu v funkciji vlade. Prav tako je tradicionalno ameriška televizijska mreža rada kazala bombardiranje, hkrati pa zanikala oziroma ni prikazovala, kaj je to bombardiranje naredilo ljudem (Solomon v Goff 1999, 105–106).

»Ameriški novinarji so prezirljivo poročali o propagandi v jugoslovanskih medijih, vendar so novinarske organizacije v ZDA neodvisne in kritične le na prvi pogled. Rajši kot da sami preiskujejo, se večina novinarjev strinja s Pentagonom in tako bolj kot novinarsko funkcijo, opravljajo funkcijo stenografa« (Solomon v Goff 1999, 106–107).

V nadaljevanju Solomon piše o veliki razliki med vrednimi in nevrednimi žrtvami ter o vživljanju v trpljenje enih in ignoriranje drugih. Na televizijskih zaslonih se kaže predvsem trpljenje beguncev z namenom javne podpore bombardiranju. Srbski civilisti so zgolj slučaj v medijih, o njih se poroča na zadnjih straneh ... Novinarji ponavljajo izjave iz Bele hiše, da obžalujejo žrtve, ampak da ne morejo pomagati. Solomon v nadaljevanju pravi, da razlika med vredno in nevredno informacijo novinarja spreminja v sredstvo propagande (Solomon v Goff 1999, 110–115).

Ackerman in Naureckas kritizirata, da ameriški mediji v prvih tednih bombardiranja niso poročali o negativnih dejanjih OVK. Kot primer navedeta New York Times 24. aprila, kjer v 500 besedah uredniškega komentarja niti enkrat ni omenjena OVK, medtem ko se stalno poudarjata krutost srbskih sil in podpora kampanji zveze NATO (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 161).

Avtorja citirata še nekaj zanimivih primerov demonizacije Miloševića. Newsweek je 19. aprila na naslovnici objavil Miloševićovo sliko, spodaj pa podnapis *Obraz zla*. Novinar Timea Lance Morrow opisuje Miloševićeve »rdečkaste, prašičje oči na veliki okrogli glavi« (12. april), 3. maja pa Time objavi Miloševićovo karikaturu, imenovano *Slobo norec*, predstavili pa so ga kot črva (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 170).

Ista avtorja nadalje trdita, da so novinarji pozdravili ostrejšo bombardiranje. »Naj vidimo, kaj bo prineslo dvanajst tednov manj preciznega bombardiranja. Dajmo vojni priložnost.« (New York Times, 6. april.) Kolumnist Charles Krathammer je v Washington Postu 8. aprila kritiziral selektivne zračne napade zveze NATO in pozdravil dejstvo, da končno ciljajo elektrarne, skladišča goriv, mostove, letališča, televizijske oddajnike – torej tam, kjer zares lahko ubijejo sovražnika in civiliste v bližini (Ackerman in Naureckas v Hammond in Herman 2001, 171).

Navkljub zgoraj navedenim generalnim kritikam ameriških medijev je bilo tudi nekaj novinarjev, ki so svoje delo opravili dobro. »Kljub nenaklonjenosti pa nekaj novinarjev zasleduje resnico in demokratični razgovor« (Solomon v Goff 1999, 112). Tudi Brill pravi, da poročanje ni bilo v celoti tako slabo ter da je bilo veliko novinarjev, ki simbolično kažejo na to, kaj medijski stroj lahko naredi dobrega. Pohvali predvsem poročanje iz begunskih naselij; natančna in precizna poročila beguncev; razlago ozadja, mapo soseščine, zgodovinsko ozadje,

poročanje Paula Watsona, ki je iz prve roke poročal tako o dejanjih Srbov kot zveze NATO itd. (Brill v Goff 1999, 80–81).

Največ kritike o poročanju kosovskega konflikta je dobil CNN. »Redko je CNN uspelo ponuditi neodvisno analizo dejstev znotraj Jugoslavije. Torej, na voljo je bil 24-urni kanal novic, ki pa je ta čas izkoristil za vdanost uradnim verzijam in ignoriranjem regije. Kljub njegovi pretenziji za globalnim poročanjem je bil CNN v bistvu podvržen vladi in zelo centralno ameriško usmerjen« (Massing v Goff 1999, 128).

Herman in Peterson trdita, da je z izborom besed, zaključki, z izborom in obdelavo tem ter virov CNN sledil navodilom zveze NATO. Novinarji se niso spraševali o NATO-vih motivih, niti so raziskovali nekaj, kar ni sovpadalo s propagandnimi potrebami zveze NATO (Herman in Peterson v Hammond in Herman 2001, 183).

Novinarji so celo spodbujali NATO-ve funkcionarje, naj silovitejše reagirajo na srbsko brutalnost. Novinarka CNN Judy Woodruff je večkrat vprašala, če ni zaradi premalo odločne akcije ogrožena kredibilnost NATA (18. januar 1999). Wolf Blitzer se je zavzemal za kopenske napade. To vprašanje je v oddaji 4. aprila odprl približno desetkrat. Če je bilo bombardiranje manj intenzivno zaradi slabih vremenskih razmer, so na CNN kazali vidno razočaranje. CNN je navijal za domači tim (Herman in Peterson v Hammond in Herman 2001, 184–185).

Drugačnega mnenja je takratni urednik in pomočnik predsednika CNN Will King, ki pravi, da je CNN že dolgo pred krizo dobro poročal s področja bivše Jugoslavije, zato so bili novinarji dobro pripravljene (King v Goff 1999, 121).

Politika CNN je, da pokriva celotno zgodbo in tako je bilo tudi v Jugoslaviji. Ko je bila vojna na višku, je bilo v regiji 70 ljudi iz CNN. Pokritost nas je stala milijon dolarjev tedensko. Poročali smo z vsake možne točke: iz Beograda in s Kosova, dokler nismo bili prisiljeni oditi, iz Črne gore, Makedonije in Albanije. Imeli smo dopisnike v Londonu, Bruslju, Moskvi, Parizu, Washingtonu in drugod po svetu. Pokritost je bila zares globalna. Vključenih je bilo na stotine reporterjev (King v Goff 1999, 121–122).

Na kritike, da je bil CNN kanal Pentagona in zveze NATO, pa King odgovarja: »Točno je, da so mediji, vključno s CNN, pokrivali konference iz Washingtona in Bruslja. Ampak strah, da so bili izkoriščani, je odveč. To je informacija. Vir. Gledalci pa so inteligentni in zmožni sami presoditi, ali je nekaj PR ali resnica« (King v Goff 1999, 122–123).

6.3.2 Velika Britanija

Tait pravi, da so se britanski mediji trudili kar se da pošteno in točno poročati o kosovskem konfliktu – glede na možnosti in omejitve (izgon iz Kosova, omejitve v Beogradu). Kljub temu so mediji generalno podpirali vladno politiko. Opozicijskih mnenj je bilo objavljenih bolj malo. Prav tako je prišlo do konflikta med novinarji in britansko vlado. Začelo se je s člankom v *The Sunday Telegraph*, v katerem dvomijo o učinku bombardiranja. Največ kritike je šlo na račun novinarja BBC Johna Simpsona. Zunanji minister Robin Cook je celo predlagal, da bi novinarje spravili iz Beograda. Blairov predstavnik za tisk A. Campbell je kritiziral novinarje, ker niso šli na Kosovo odkrivat srbskega uničenja in se niso podali pod restrikcijo v Beogradu. Trdil je, da se preveč posvečajo nekaj napakam zveze NATO in premalo etničnemu čiščenju, da ignorirajo problematiko beguncev itd. V resnici pa so britanski mediji prevladujoče pisali o etničnem čiščenju in beguncih, marginalno pa o civilnih žrtvah. Tony Blair in njegov predstavnik za tisk sta šla celo v Makedonijo in tam pozvala novinarje, naj poročajo tako, da vzbudijo pozornost v Londonu (Tait v Goff 1999, 38–43).

O tem konfliktu piše tudi Trelford. Blairov predstavnik za tisk je napadel britanske medije, da so zapeljani s strani »srbskega stroja laži« in kritiziral dominacijo novic o NATO-vih napakah. Pisali naj bi raje o brutalnostih, ki se dogajajo na Kosovu. Campbellovi očitki so leteli na novinarje, ki so ostali v Beogradu, še posebno na Johna Simpsona, ki je trdil, da je NATO z bombardiranjem le učvrstil srbsko mnenje. Nekateri novinarji so Campbellove zahteve opisali kot nasilje (Trelford v Goff 1999, 57–58).

Ves britanski tisk, z izjemo *Independent on Sunday*, je v svojih uredniških tekstih kazal provojno razpoloženje (Hammond v Hammond in Herman 2001, 199). Hammond v nadaljevanju kritizira odnos novinarjev do vrednih in nevrednih žrtev. Način poročanja o albanskih beguncih je zelo emotiven za razliko od odsotnosti kakršnegakoli zanimanja za Srbe, ki so bežali s Kosova pred bombardiranjem zveze NATO. Tudi umore Srbov po koncu bombardiranja so britanski mediji ignorirali ali minimalizirali. Neki dopisnik BBC je 15. junija dejal, da je ropanje, ki ga izvajajo kosovski Albanci, surova pravica, ki jo je bilo moč pričakovati. 16. junija je, prav tako na BBC, novinar dejal, da so si Srbi sami izbrali, da se »očistijo« ter da so verjetno najmanj obžalovanja vredni begunci na svetu. 17. junija je bilo rečeno, da Srbi odhajajo stisnjenih ust ter da s seboj odnašajo mračne skrivnosti etničnega sovraštva (Hammond v Hammond in Herman 2001, 207–209).

Novinarji iz Beograda so prav v vsakem tekstu poudarjali, da so podatke posredovale srbske oblasti. Na drugi strani tega ni bilo, čeprav je prav tako bila restrikcija. Skoraj identične zgodbe so bile predstavljene kot edini očitvidni dokaz posameznih novinarjev, vendar enotnost

člankov kaže na medijsko pokritost, ki je bila skozi celo vojno soglasna (Hammond v Goff 1999, 63).

6.3.3 Rusija

Irina Lagunina pravi, da je pravzaprav šlo za poročanje o vojni v Rusiji, ne na Kosovu, saj so iskali paralele s Čečenijo. V medijih so v primerjavi z informacijami prevladovala mnenja. S Kosova so poročali že pred pričetkom bombardiranja, a nikoli niso kazali zažganih vasi, izseljenih hiš, opustošene zemlje. OVK je prikazana kot teroristi, ekstremisti in separatisti, kot skupina banditov z glavnim ciljem pobijati Srbe. Kosovski Albanci so opisani kot muslimanska grožnja, pri tem so apelirali na vojno v Čečeniji. Informacije, ki so prihajale od »agresorja«, kot je bila Aliansa obravnavana v medijih, so bile označene kot pristranske. Verodostojne informacije naj bi prihajale iz Beograda. Jezik, ki ga je NATO uporabljal v opisovanju Slobodana Miloševića (Hitler, Stalin, Pol Pot ...), so ruski mediji uporabljali za NATO (svet je podoben času Hitlerja ...) (Lagunina v Goff 1999, 216–220).

Vsi segmenti ruskih medijev so bili proti NATO-vemu bombardiranju, razlikovali so se le v razumevanju nekaterih aspektov konflikta (Hammondin drugi v Hammond in Herman 2001, 280). Tako so npr. komunisti in nacionalisti podpirali jugoslovansko vlado, liberalni komentatorji pa so delali razliko med Miloševićevim režimom in »navadnimi« Srbi, ki so postali tarča bombardiranja. Liberalni mediji so prav tako več pozornosti namenjali usodi albanskih beguncev. Pri tem so ruski novinarji poudarjali, da ljudje bežijo pred NATO-vim bombardiranjem in da je slednje samo poslabšalo situacijo. Trdili so, da NATO z begunci manipulira v propagandne namene, prav tako pa so obsojali zahodne medije, da peljejo vojno propagando na strani svojih vlad. Bombardiranje srbske televizije so ostro obsodili vsi ruski mediji (Hammondin drugi v Hammond in Herman 2001, 284–290).

6.3.4 Indija

Dokler časopis Times of India ni poslal svojega dopisnika Siddharta Varadajana v Jugoslavijo, so indijski mediji in njihovi odjemalci svet videli skozi oči zahodnih medijev. Večina vodilnih indijskih glasil je namreč naročena na agencijske novice AFP, AP in Reutersa. Kljub temu so indijski mediji imeli večinoma drugačen pogled na krizo. Indijski tisk je obsodil bombardiranje Jugoslavije. Njihove kritike so bile usmerjene na vzroke spopada, na kršenje mednarodnega prava in povelj ZN, na vprašanje prihodnosti ZN, na neuspeh Rusije pri zaščiti Srbije, na sporočilo za Indijo itd. Pogoste so paralele, saj je Indija bivša Jugoslavija

v malem, v njej je sedem glavnih religij in približno 35 vodilnih jezikov (Thomas v Hammond in Herman 2001, 291–307).

Kljub kritiziranju bombardiranja so indijski mediji dobro pokrivali tudi dogodke, ki so vodili v krizo (begunce, njihovo travmo v sosednjih državah). Medtem ko se je veliko poročil spraševalo o nujnosti NATO-vih napadov in o izogitvi ZN, so bili neprizanesljivi tudi v kritiki srbskih sil in grozodejstvih, zagrešenih nad Albanci (Mathew v Goff 1999, 287–289).

6.3.5 Švica

Stieger in Spillmann opišeta poročanje časopisa *Neue Zürcher Zeitung* o kosovskem konfliktu. Poročali so z Dunaja, Makedonije, Albanije in Črne gore. Dva švicarska novinarja, ki sta ostala v Beogradu, sta opisovala razpoloženje v mestu. Ker je bila večina novinarjev, ki je pisala o Srbiji in NATO-vi strategiji, iz zahodne Evrope, so zaradi uravnoveženega poročanja vključili tudi nekaj srbskih glasov. Zaradi kompleksnosti teme, nasprotujočih si trditev, polresnic in propagande so svoje pokrivanje skoncentrirali na ozadje in analizo konflikta, na zgodovinska dejstva, politično ozadje, razpad Jugoslavije, srbski mit o Kosovu, albansko nacionalno vprašanje itd. Objavili so tudi številne članke o vojaških vidikih operacije, taktičnih problemih, o posledicah vodenja zračne vojne, o strategiji zveze NATO, o posledicah intervencije za mednarodno pravo itd. Novinarji so že leta prej delali v regiji in jo zato dobro poznali. Celo v času velikih negotovosti glede določenih dogodkov v območju konflikta je to vse skupaj omogočalo, da so lahko objektivno in celostno spremljali dogodke (Stieger in Spillmann v Goff 1999, 234–240).

6.3.6 Zvezna republika Jugoslavija

Napad na medijsko svobodo se je začel že pred bombardiranjem oziroma s sprejetjem dveh regulativ. Prva je uvedba Uredbe o posebnih ukrepih v razmerah grožnje oboroženih napadov zveze NATO, ki je bila sprejeta s strani republiške vlade 8. oktobra 1998. Druga regulativa je kmalu za tem sprejet Zakon o javnem informiranju (20. oktober 1998). Obe sta protiustavni in sta nasilno kršili svobodo govora, ki je garantirana z Mednarodno konvencijo civilnega in človeškega prava ZN (Article 19) in Evropske konvencije o človekovih pravicah (Article 10) (Goff 1999, 305–306).

Po omenjeni uredbi naj bi mediji delovali za zaščito teritorialne celovitosti Federalne republike Jugoslavije. Prepovedana je bila objava besedil, ki podpihujejo strah in paniko. Predvsem je bilo sporno prenašanje programov in tekstov tujih medijev. To prepoved je vseboval tudi novi Zakon o informiranju. Na podlagi enega ali kasneje drugega se je na

medije vršil velik pritisk. Tako so hitro zaprli dnevnik Danas, Našo borbo in Dnevni telegraf ter tednik Evropljanin. Zadnja dva sta bila v lasti Slavka Čuruvije, kateremu so prisodili tudi zaporno kazen. Na področju elektronskih medijev je bilo podobno stanje, prepovedali so program Radia Indexa, Radia Sente, Radia Kikinde, Radio Sitija in TV Pirota. Sledile so tudi visoke globe (Goff 1999, 306–309).

V istem času so državni mediji in mediji, čigar lastniki so bili blizu Miloševiću in njegovi ženi, stopili na stran vladne kampanje proti vsem nasprotnikom: mednarodni skupnosti, svobodnim medijem in opozicijskim strankam. Vse informacije o kosovskem problemu so bile cenzurirane in strogo kontrolirane, tako da srbska javnost ne bi izvedela, kaj se dogaja v pokrajini in na pogajanjih. Uporaba sovražnega govora je postala še bolj intenzivna, ko je postalo jasno, da ne bo prišlo do podpisa sporazuma v Rambouilletu, ter v prvih dveh mesecih letalskih napadov (Goff 1999, 309).

Raziskava državnih medijev Srbije od marca do oktobra 1998 je pokazala, da so državni organi najbolj zastopani politični akterji, izrazito je favorizirana vladajoča koalicija, ostale politične stranke pa so marginalizirane ali celo eliminirane. Nasprotnih mnenj ni, do opozicije se uporablja agresivna retorika ali pa se jo ignorira (Nedović 1998, 8). Čeprav gre na Kosovu za veliko krizo, je istočasno kosovski problem »normalen«, tekoči dogodek na RTS. Kosovska kriza je od samega začetka prikazana kot posledica teroristične, kriminalne in zločinske aktivnosti separatistov, šiptarskih teroristov, ki ogrožajo samo bistvo Srbije. To je napad na nacionalno preteklost in državno prihodnost. Noben albanski politični akter ni bil predstavljen, interpretiran ali citiran, zgolj enkrat Ibrahim Rugova, pa še to v negativnem kontekstu. Kosovo sicer predstavlja 52,6 odstotka vsebine, vendar resnična dimenzija problema, razlogi konflikta in možnosti rešitve nikoli niso tema poročanja. Poročanja o dogodkih je malo, prevladujejo interpretacije in pojasnjevanja (Milivojević v Nedović 1998, 16–18).

Situacija se je z vojno še bolj zapletla. Pozicija srbskih medijev je bila determinirana s serijo formalnih in neformalnih regulativ, ki so direktno ali indirektno ovirale možnost nemotenega in necenzuriranega poročanja. Ministrstvo za informiranje Republike Srbije je 24. marca 1999 pripravilo navodila za delo medijev v primeru nevarnosti vojne. Ta navodila so med drugim vsebovala: spisek zaposlenih v medijih, ki bodo 24 ur dostopni za ministrstvo; številke telefonov in faksov teh oseb; strogo prepovedano poročanje o izgubah v vojski in policiji; vsak novinar mora služiti interesom države; akcije s strani policije in vojske se označijo kot obrambne akcije in boj za obvarovanje države; za žrtve na nasprotni strani se uporabljajo izrazi kot onemogočiti, onesposobiti, likvidirati...; brez informacij, ki bi lahko povzročile

paniko; konstantno ponavljanje, da je kršena listina ZN, kršenje človekovih pravic; OVK naj se prikaže kot krdelo, banda, teroristi, kriminalci, NATO kot agresor, vojaki jugoslovanske armade in policija pa so borci za svobodo itd. (Goff 1999, 312–313).

Nekaj ur pred pričetkom bombardiranja je bil zaprt tudi najbolj znan neodvisni Radio B92. Nekaj dni za tem so ga prevzeli ljudje, ki so bili lojalni oblasti. Zaposleni so množično dali odpovedi (Thompson 2000, 138).

Ko je oblast 26. marca razglasila vojne razmere, so vsi časopisi dnevno morali dobiti odobritev s strani Ministrstva za informiranje, da se lahko tiskajo (Thompson 2000, 141).

Jezik informativnih programov RTS je bil odmev uradnega jezika oblasti. Dopisnik BBC iz Beograda John Simpson takole opisuje vlogo RTS v prvem mesecu bombardiranja.

RTS je s preišljeno montažo in selekcijo informacij uspevala svojim gledalcem dati vtis, da so samo vlade članic zveze NATO za vojno in da običajno javno mnenje v svetu podpira to 'malo, hrabro državo'. Umetelno jih je bodrila s prepričanjem, da bo Rusija vsak čas vstopila v vojno, in jim dala slutiti, da jih Rusija oskrbuje s tajnim orožjem. Prepričevala jih je, da je na desetine NATO-vih letal zadetih. Na RTS se kriza na Kosovu kaže izključno kot posledica terorizma in kriminala šiptarskih teroristov, ki ogrožajo preteklost in prihodnost (Simpson v Thompson 2000, 131).

Poleg informativnih programov je RTS vrtela stare jugoslovanske filme o bojih Titovih partizanskih sil proti fašizmu v drugi svetovni vojni, nadalje dokumentarne filme o srbski zgodovini ter hollywoodske filme o organiziranem kriminalu in politični korupciji elite v ZDA (Boter, Vsi predsednikovi možje, Wag the Dog, Prave barve, JFK ...) (Thompson 2000, 132). Pogosto so bile na sporedu različne patriotske pesmi. Tako je bil domoljubni spot Volimo te, otadžbino naša s slikami ljudstva in vojakov sestavni del informativne oddaje Dnevnik 2 od trenutka, ko je NATO zagrozil z letalskimi napadi v oktobru 1998 (Thompson 2000, 130).

Rezultati raziskave RTS v času bombardiranja, ki jo je naredil B92, kažejo, da je tematika vojne dominirala. Dnevnik se je z običajnih 30 podaljšal na 62 minut. Odpor proti NATO-vi intervenciji je tvoril 40,5 % celotne oddaje, reakcije iz sveta 22,1 %, vojaške aktivnosti 17,1 %, diplomatske aktivnosti 10,6 %, vsakdanje življenje 6 % in ostalo 3,7 %. Zanimivo je, da civilne žrtve in škoda na civilnih objektih predstavljajo 3,25 % vseh prispevkov, še manjši odstotek pa pripade na begunce, in sicer 2,27 %. Tema o beguncih torej ne dominira. Večinoma so omenjeni takrat, ko je za njihovo nesrečo kriv NATO (bombardiranje v vasi Koriša) ali pa ko jim v Srbiji ponudijo zavetišče (Milivojević 2000).

Tabela 6.1: Vsebina informativne oddaje Dnevnik 2 na RTS, izražena v odstotkih

Vsebina Dnevnika 2 v %	Deli posameznih vsebin	Povprečen delež delov v % v posameznih vsebinah	Povprečen delež delov v % v celotni oddaji
Odpor proti vojni intervenciji (40,5 %)	vojaški odpor	18,0	7,29
	aktivnosti državne oblasti	19,1	7,74
	civilni odpor	62,9	25,47
Reakcije iz sveta (22,1 %)	znane osebnosti ter sedanji in bivši politiki	48,4	10,7
	reakcije tujih medijev	21,3	4,7
	demonstracije po svetu	30,3	6,7
Vojaške aktivnosti (17,1 %)	vojaške operacije na Kosovu	35,3	6,04
	vojaške operacije v Srbiji	32,4	5,54
	civilne žrtve in škoda na civilnih objektih	19,0	3,25
	begunci	13,3	2,27
Diplomatske aktivnosti (10,6 %)		10,6	10,6
Vsakdanje življenje (6 %)		6,0	6,0
Ostalo (3,7 %)		3,7	3,7
Skupaj 100 %		100	100

Vir: Milivojević (2000).

11. aprila 1999 je bil ubit Čuruvija, lastnik in urednik Dnevnega telegrafa in Evropljanina. RTS o umoru sploh ni poročala, neodvisni mediji pa so poročali plašno in brez obtožb (Pirjevec 2003, 528).

Kot metode represije se uporabljajo: aretiranje novinarjev, vojaška mobilizacija novinarjev neodvisnih medijev, zaprtje medijev (prepoved oddajanja oz. izhajanja), prisilen najem frekvenc in opreme s strani RTS, kar je posledica bombardiranja RTS ... (Goff 1999, 318–322).

»Na žalost ni bilo poti, da bi resnična informacija o kosovski tragediji dospela do jugoslovanskih državljanov. Režim je tako v tej bitki bolj ali manj zmagal. Neodvisni mediji v Srbiji so pod pritiskom tiranije režima z namenom, da preživijo, sklepali boleče kompromise, za kar jih sedaj mnogi obsojajo. Vendar to so naredili zato, ker so s tem izgubili bitko in ne vojne« (Goff 1999, 324).

Po pričevanjih urednikov nekaterih neodvisnih časopisov so morali kopijo vsake izdaje, preden je prišla do kioskov, prinesiti na Ministrstvo za informiranje. Takšna kontrola je pripeljala do samocenzure ali samozaprtja, da jim ostane vsaj oprema za nove, »boljše« čase, ko bodo novinarji spet lahko delali neodvisno (Goff 1999, 326–327).

7 ANALIZA SLOVENSКИH DNEVNIH TISKANIH MEDIJEV

Kosovski konflikt, ki je zajemal več različnih dogodkov (boji med OVK in JV, begunci, bombardiranje, stanje v Srbiji ...), je bil za slovenske medije zanimiv ne samo zaradi novičarskih dejavnikov, ki jih ta konflikt izpolnjuje, temveč tudi zaradi skupnih zgodovinskih vezi in podpiranja Albancev po večji avtonomnosti že iz osemdesetih let prejšnjega stoletja. Medijsko je bil konflikt zanimiv tudi zaradi teritorialne in jezikovne bližine, pa tudi zaradi posledic za gospodarsko in politično sodelovanje. Nenazadnje pa je bil konflikt zanimiv tudi zaradi teženj Slovenije po vstopu v EU in NATO.

Na podlagi tega je bilo pričakovati, da bo tema o kosovskem konfliktu zavzemala glavno ali vsaj zelo pomembno mesto tudi v slovenskih dnevnikih. Številčnost člankov to potrjuje, in sicer jih je bilo v obravnavanem obdobju kar 846 v vseh dnevnikih skupaj.

V analizo smo vključili časopise Delo, Dnevnik, Večer in Slovenske novice. Ker nas niso zanimali zgolj posamezni dogodki, ampak smo želeli dobiti čim bolj zaokroženo sliko poročanja, smo se odločili za bolj poglobljeno analizo, in sicer smo analizirali članke v tednu, ki je vodil v bombardiranje (od vključno 18. 3. do vključno 24. 3. 1999), v prvem tednu bombardiranja (od 25. 3. do 31. 3. 1999), v tednu v sredini intervencije (od 3. 5. do 8. 5. 1999) in v tednu na koncu intervencije (od 7. 6. do 12. 6. 1999). Skupno torej 24 dni (šest dni v tednu), saj v obravnavo nismo vključili nedeljskih izdaj, ki jih nimajo vsi dnevniki.

Kot smo že omenili, je bilo v teh štiriindvajsetih dneh, ki smo jih izbrali v vseh obdobjih skoraj trimesečnega bombardiranja, skupaj objavljenih 846 člankov. V analizo nismo vključili karikatur in pisem bralcev. Največ prispevkov, in sicer 355 (v povprečju 14,8 na dan) je bilo v Večeru, sledilo mu je Delo z 262 članki (10,92 na dan), nato Dnevnik, ki je imel objavljenih 183 člankov (7,63 na dan) na temo kosovskega konflikta, in nazadnje Slovenske novice s 46 članki (v povprečju 1,92 na dan).

7.1 NOVINARSKÉ ZVRSTI V OBRAVNAVANIH ČLANKIH

Pri preučevanju novinarskih zvrsti smo si pomagali s kategorizacijo Mance Košir, ki pisna novinarska sporočila deli na dve veliki skupini, in sicer na informativno zvrst, pri kateri je avtor s svojimi mnenji od predmeta distanciran in odsoten, ter interpretativno zvrst, kjer gre za subjektivna sporočila, v katerih avtorji k obravnavanemu predmetu pristopajo angažirano in so v tekstu prisotni s svojimi mnenji.

Koširjeva v informativno zvrst uvršča vestičarsko, poročevalsko, reportažno in pogovorno vrsto, med interpretativno zvrst pa komentatorsko, člankarsko in portretno vrsto (Košir 1988, 63–89.)

Pri proučevanju smo ugotovili, da se vrste med seboj prepletajo, zato smo pri kvalifikaciji upoštevali tiste elemente, ki so v sporočilu prevladovali. Kljub temu je nekaj primerov, ki jih nismo uspeli uvrstiti med nobeno vrsto.

Poleg tega smo ugotovili, da je nekaj prispevkov oblikovno napisanih (nadaslov, naslov, uvod) in natiskanih, kot da gre za poročilo, pri katerem naj bi bil avtor s svojimi mnenji od premeta distanciran, v bistvu pa je šlo za komentar ali vsaj prepletanje informacij z novinarjevim mnenjem.

V času proučevanja slovenskih dnevnikov je veljal Kodeks novinarjev Republike Slovenije, ki je bil sprejet na skupščini Društva novinarjev Slovenije 29. novembra 1991. Ta v svojem 3. členu pravi, da je novinar dolžan ločiti informacijo in komentar ter da mora biti razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem razvidna (Sedmak 1995, 207). Tudi novi kodeks kovinarjev, ki je bil sprejet 10. oktobra 2002 v Izoli, je ohranil to določilo v 11. členu in dodal, da razlika med poročilom o dejstvih in komentarjih mora biti *jasno* (poudarila K. Š. K.) razvidna (Društvo novinarjev Slovenije 2009). »Da je med njimi bistvena razlika, mora kazati tudi ureditev časopisa. 'News' mora biti od 'views' že grafično ločena – natisnjena v drugačnem tipu črk, ali pa naj bo med njima grafična ločnica (črta, okvir), naj bo natisnjena na drugih straneh« (Košir 1988, 57).

7.1.1 Večer

V proučevanem obdobju je bilo v Večeru objavljenih 355 prispevkov na temo kosovskega konflikta. V tednu od 18. do 24. marca je bilo 36 prispevkov. Največ, in sicer 128 jih je bilo v prvem tednu bombardiranja, na sredini so bili 103, v zadnjem obravnavanem tednu pa 88.

Po dnevih je bilo največ člankov napisanih 26. marca, in sicer 30, od tega trinajstkrat vest in dvanajstkrat poročilo. Po številčnosti mu je sledil 31. marec s 27 članki (štirinajstkrat vest, desetkrat poročilo), nato pa 30. marec, ko je bilo objavljenih 26 prispevkov (osemkrat poročilo, trinajstkrat vest). Najmanj člankov, in sicer po tri, je bilo v prvih dveh obravnavanih dneh, torej 18. in 19. marca 1999.

Tabela 7.1: Novinarske vrste po dnevih – Večer

Večer	poročilo	poročilo s foto, skicami, kartami	komentar	reportaža	vest	foto vest	portret	anketa	intervju	izjava	SKUPAJ
18.mar	2				1						3
19.mar		1			2						3
20.mar	1	2	1		4						8
22.mar	2				3		1				6
23.mar	3	1				1					5
24.mar	4	1			5	1					11
25.mar	6		2	1	1	2					12
26.mar	10	2	1	1	12	1			2	1	30
27.mar	7		1	1	9	2		1	1		22
29.mar	5		1	1	3	1					11
30.mar	6	2	1	3	10	3		1			26
31.mar	6	4	2		13	1			1		27
3.maj	6		1		4	4	1				16
4.maj	7	3	1	1	6	2					20
5.maj	5	2	2		8	1					18
6.maj	2	2		1	11						16
7.maj	4	3	1		6	2					16
8.maj	7	1		2	4	1			2		17
7.jun	3	1	1	1	8						14
8.jun	5	1	1		8				1		16
9.jun	5	2			5	1				1	14
10.jun	5		1	1	3	2					12
11.jun	6		1	1	7	1					16
12.jun	4	2	1	1	8						16
SKUPAJ	111	30	19	15	141	26	2	2	7	2	355

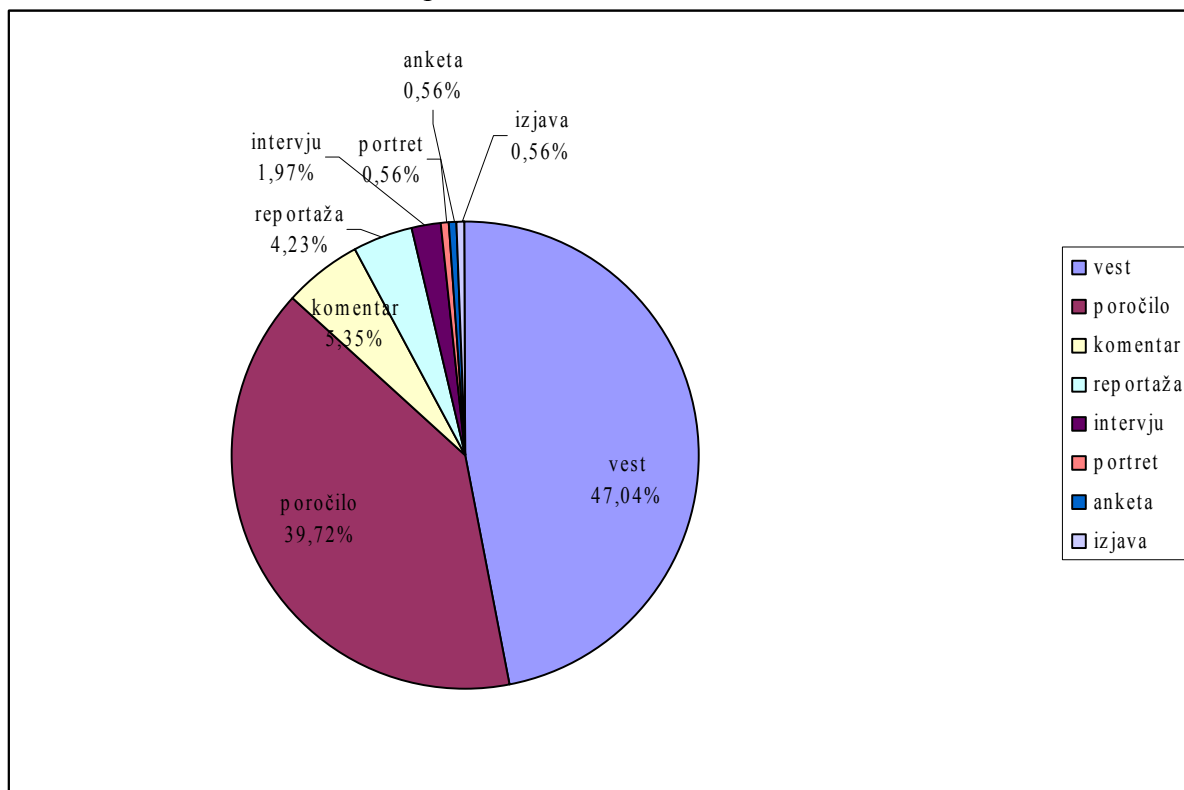
Med vrstami je prevladovala vest, in sicer je bilo 167 prispevkov napisanih kot vest, od tega jih je bilo 26 opremljenih s fotografijo, torej so bile fotovesti. 141 prispevkov je bilo napisanih kot poročilo, od tega jih je bilo 30 opremljenih s fotografijo, skico, kartami ipd. Od informativnih zvrsti so sledili: 15-krat reportaža, sedemkrat intervju, dvakrat anketa in dvakrat izjava. Zgolj 21 prispevkov smo uvrstili med interpretativno zvrst, in sicer je bilo 19 komentarjev in dva portreta (glej Tabelo 7.1). Torej je interpretativna zvrst skupaj predstavljala zgolj 5,92 % vseh prispevkov.

Tabela 7.2: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Večer

vest	47,04 %
poročilo	39,72 %
komentar	5,35 %
reportaža	4,23 %
intervju	1,97 %
portret	0,56 %

anketa	0,56 %
izjava	0,56 %
SKUPAJ	100,00 %

Slika 7.1: Novinarske vrste – skupni seštevki v odstotkih – Večer

47,04 % vseh prispevkov so predstavljale vesti, 39,72 % poročilo, komentar je zavzemal 5,35 %, sledila je reportaža s 4,23 %, nato intervju (1,97 %), portret, anketa in izjava pa so v obravnavanem obdobju zavzemali vsak po 0,56 % (glej Tabelo 7.2 in Skico 7.1).

Članki so se najpogosteje nahajali na prvi strani, kjer so praviloma objavljene najpomembnejše novice dneva, nadalje na drugi in tretji strani, poimenovani V žarišču ter na šesti in sedmi strani, poimenovani Po svetu. V kolikor so novice bile na kakršenkoli način povezane s Slovenijo, so lahko bile objavljene tudi na strani Slovenija, nekaj prispevkov pa je bilo tudi v prilogi V soboto. V prvem tednu bombardiranja je bila ena stran – Po svetu največkrat namenjena izključno novicam o kosovskem konfliktu.

Opazili smo tri članke, ki so bili oblikovno napisani kot informativna zvrst, vendar so imeli nekaj elementov interpretativne zvrsti ali pa bi v celoti sodili pod interpretativno zvrst, vendar niso bili označeni kot taki.

Prvi tovrstni prispevek, objavljen 18. 3., nosi naslov Stopicanje na mestu, avtorica je Andreja Blažok. Navajamo nekaj povedi: »Medtem pa so nad usodo pariškega srečanja še vedno črni

oblaki.« »..., vendar predstavniki mednarodne skupnosti včeraj niso več skrivali obupanosti nad trdoglavimi srbskimi stališči. Medtem ko Milutinović z značilnim nasmeškom cinično odgovarja na novinarska vprašanja ...« »V takšnem ozračju imajo mednarodni posredniki iz dneva v dan manj upanja, da bi se kmalu nehalo stopicanje na mestu, skupina za stike pa tudi noče več izgubljati časa z neplodnimi pogovori.«

Naslednji primer je prispevek NATO ne more ustaviti genocida, ki ga je napisal Blaž Zgaga in v katerem je avtor prisoten s svojim mnenjem. To potrjujejo naslednje povedi: »Medtem pa srbska vojska in paravojaške skupine izvajajo doslej največji genocid nad albanskim prebivalstvom na Kosovu.« »Prav tako je vse bolj očitno, da je v zadnjem udaru z razdalje prva žrtev postala – resnica. Če za ZRJ ni skrivnost, da že več kot deset let zavaja javnost z močno propagando, je vse bolj jasno, da so se tudi v zvezi NATO aktivirali specialisti za psihološko propagandno vojskovanje ...« »Rešitev sedanje krize je torej lahko samo politična, vendar je vprašanje, kdo lahko še prepriča Miloševića, še posebno ker ga niti vsa NATO-va vojaška sila očitno ne more ustaviti pri izvajanju genocida na Kosovu.«

Kot zadnji tovrstni primer navajamo prispevek Jožeta Plešnarja z dne 8. 5. z naslovom Bojazni evropskih zaveznic. Ker je v prispevku zaznati mišljenje avtorja, bi bilo korektno, če bi bil označen kot komentar. »Razdelitev Kosova na različne sektorje je še ena ruska ideja, ki bega zahodne zaveznice. /.../ Vsekakor je to ideja, zaradi katere so zahodnim politikom in strategom lasje stopili pokonci.« »Odločilni razplet na Kosovu je ključnega pomena za prihodnost zveze NATO in načrte, da bi Evropa v prihodnje prevzela večje breme skrbi za mednarodno varnost, pa tudi za nadaljnjo integracijo Severnoatlantskega zavezništva. Od tod tudi bojazni, da bi sicer dobrodošla vprega ruskih konjev diplomatski voz potisnila na stranpot.«

7.1.2 Delo

V obravnavanem obdobju je bilo v časniku Delo na temo kosovskega konflikta objavljenih 262 prispevkov. V prvem tednu je bilo objavljenih 23 prispevkov, v času od 25. 3. do 31. 3. pa že 127. V naslednjih dveh tednih, ki smo ju obravnavali, torej na sredini in na koncu bombardiranja, je bilo v vsakem objavljenih po 56 prispevkov.

Največ prispevkov je bilo objavljenih 26. 3. (trinajstkrat poročilo, desetkrat vest) in 31. 3. (desetkrat poročilo, dvanajstkrat vest), in sicer po 27, en prispevek manj je bil objavljen 30. 3. (dvanajstkrat poročilo, devetkrat vest). Najmanj, in sicer en prispevek, je bil objavljen pred pričetkom bombardiranja, 19. 3.

V obravnavanem obdobju je bilo največ poročil, in sicer 124, od tega jih je bilo 16 opremljenih s fotografijo, skico ali karto. Poročilo so po številčnosti sledile vesti, ki jih je bilo 79. Od tega jih je bilo kar 53 opremljenih s fotografijo in bi jih lahko poimenovali tudi fotovest. 32 prispevkov je bilo napisanih kot komentar, 18 kot reportaža, štirje kot anketa, trije kot intervju in dva kot portret. Tako smo 228 prispevkov uvrstili v informativno zvrst (87,02 %), 34 prispevkov oz. 12,98 % pa v interpretativno zvrst (glej Tabela 7.3).

Tabela 7.3: Novinarske vrste po dnevih – Delo

Delo	poročilo	poročilo s foto, skicami, kartami	komentar	reportaža	vest	foto vest	portret	anketa	intervju	SKUPAJ
18.mar	1			1						2
19.mar	1									1
20.mar	2		2		1					5
22.mar	2	1	1		1					5
23.mar	1	1	1							3
24.mar	2	1	1		1	2				7
25.mar	6	2	2			2				12
26.mar	11	2	2		2	8		2		27
27.mar	10		3	1	3	5	1	1		24
29.mar	3	1	3	1	1	2				11
30.mar	12		2	1	4	5		1	1	26
31.mar	8	2	2	2	6	6	1			27
3.maj	5					3			1	9
4.maj	5	1		2	1	3				12
5.maj	4			1	1	1				7
6.maj	5			1		1				7
7.maj	5	3	1							9
8.maj	4		2	4		2				12
7.jun	1		2	1		1				5
8.jun	5	1	2			2				10
9.jun	4			1	2	2				9
10.jun	2		1	1	1	3				8
11.jun	5		1	1	1	2				10
12.jun	4	1	4		1	3			1	14
SKUPAJ	108	16	32	18	26	53	2	4	3	262

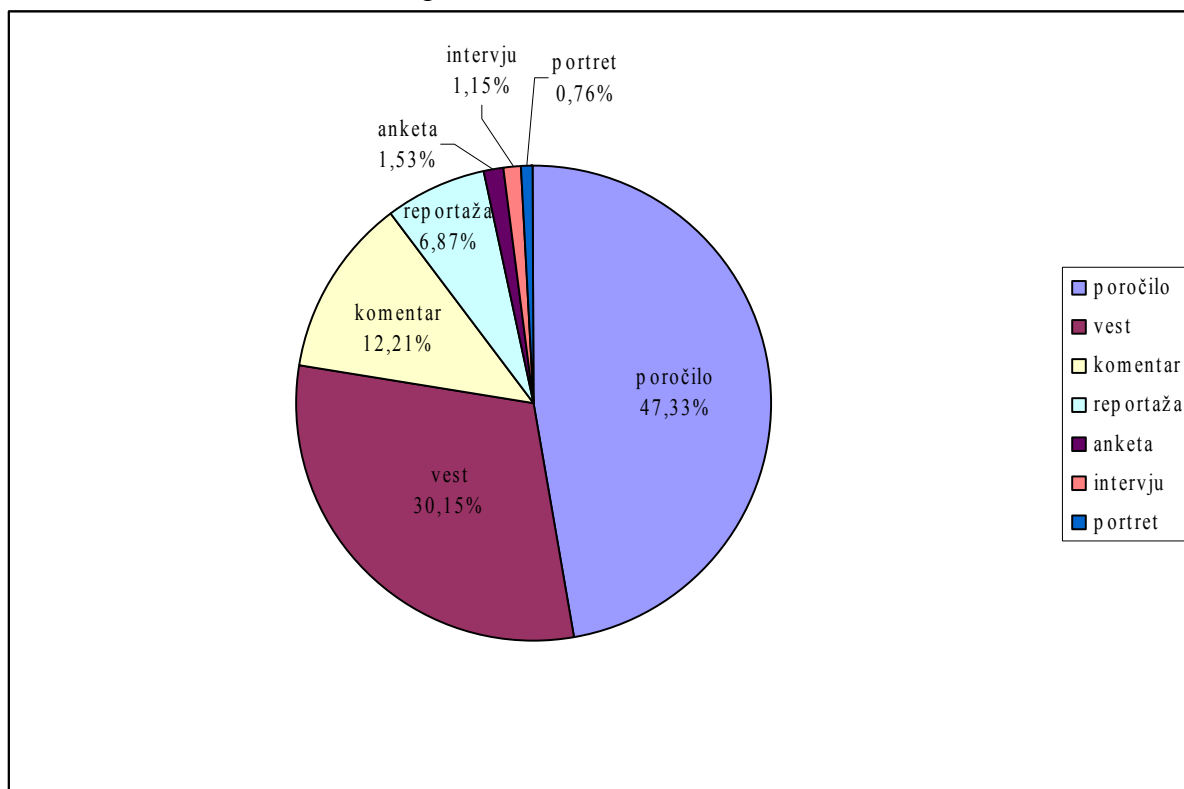
Po odstotkih poročilo predstavlja skoraj polovico vseh prispevkov, natančneje 47,33 %. Sledi vest s 30,15 %, nadalje komentar z 12,21 %, nato reportaža (6,87 %), anketa (1,53 %), intervju (1,15 %) in portret 0,76 % (glej Tabela 7.4 in skico 7.2).

Tabela 7.4: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Delo

poročilo	47,33 %
vest	30,15 %

komentar	12,21 %
reportaža	6,87 %
anketa	1,53 %
intervju	1,15 %
portret	0,76 %

Slika 7.2: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Delo

Članki so kot pomembnejše novice zasedali prvo stran, nato pa je bila tema natančneje predstavljena še na strani Svet, ki se je preimenovala v stran Kosovska kriza/Svet, in je včasih zavzemala tudi dve strani časopisa. Nemalokrat se je zgodilo, da je bila kosovska kriza edina tema na teh straneh. V kolikor je šlo za novice, povezane s Slovenijo, so bile objavljene tudi na Tretji strani, nekajkrat pa so bile kosovske novice objavljene tudi na Zadnji strani, ob sobotnih izdajah pa tudi v Sobotni prilogi.

Tudi pri časopisu Delo smo opazili, da je bilo osem člankov, ki smo jih uvrstili v informativno zvrst, vendar je bilo v njih zaznati tudi elemente komentarja in bi bilo bolj strokovno, če bi bili bodisi označeni kot komentar bodisi ne bi vsebovali mnenj avtorja. Pri tem želimo opozoriti, da ne moti samo mnenje, ne glede na to, na katero stran se postavlja avtor, ampak to, da ni tudi oblikovno napisano kot komentar ali pa napisano brez mnenj avtorja, torej kot poročilo.

Prvi je prispevek Toneta Hočevarja Italijane je, kdo bi si mislil, predvsem strah (nadslov Apeninski polotok) z dne 26. 3. ki je oblikovno napisan kot poročilo, vendar je že v naslovu čutiti mnenje (posmeh) avtorja, kar se pojavi tudi v samem besedilu. Navajamo en odstavek.

Tukajšnji najbolj odmevni publicisti in komentatorji, ki so pred leti tako odločno obračunavali s slovensko osamosvojitvijo in se v Berlusconijevem – na srečo kratkem – obdobju strinjali, da za Slovenijo ni prostora v združeni Evropi, hkrati pa se držali za glavo, če je kdo samo pomislil kaj slabega o Miloševiću in Srbiji kot stebrih prihodnjega ponovnega ravnotežja na Balkanu, nenadoma ugotavljajo, da si je Milošević zaslužil kazen in da Srbija ne bo več nevarna za svojo okolico in Evropo šele tedaj, ko bo čisto majhna, tako rekoč na kolenih. Spremembe v mnenjih je bržčas mogoče pripisati dejstvu, vsaj ugibanju, da se komentatorji nenavadno hitro prilagodijo stališčem trenutnega »nacionalnega interesa« in rimske dnevne politike.

30. 3. naletimo na dva članka, ki ju prav tako izpostavljam. Prvega je napisala Mojca Drčar Murko. Oblikovno je napisan kot poročilo z nadslovom, naslovom, uvodom itd. Tekst z naslovom Pravna premiera in nadslovom NATO-v poseg zoper Srbijo je sicer primer komentarja, v članku praktično ni virov, ampak zgolj razmišljanje avtorice. Kot npr. »Kolikokrat smo se vprašali, kakšna bi bila zgodovina, če bi bile evropske demokratične države v zgodnjih tridesetih letih pravočasno spoznale nevarnost nemškega protisemitizma in preprečile načrt iztrebljanja 'nevrednih ras'.«

Istega dne in celo na isti strani (str. 4, Kosovska kriza/svet) je na podoben način napisan še en članek avtorja Toneta Hočevarja z nadslovom Italija in Kosovo ter naslovom Srbi, anarhisti in komunisti na barikadah. Izpostavljam dve povedi: »... potem pa je najbolj levi del bivših in sedanjih komunistov, ki so bili vedno vajeni prejemati pri moskovskih jaslih vse, kar so potrebovali, ponovno udaril ...« in »Vsakemu kolikor toliko treznemu prebivalcu Apeninskega polotoka je sicer jasno, da je njihova domovina gospodarsko zrasla ob NATO-vih, in ne ob moskovskih jaslih.«

Četrti primer je z dne 3. 5. Avtorica prispevka je Saša Vidmajer. Nadslov se glasi Moralno sporno, politično uporabno; naslov pa Brez Miloševićeve glave. Ponovno je tekst oblikovno napisan kot poročilo, v resnici pa gre za komentar. Naj navedemo primer: »Je igra 'mednarodne skupnosti' še vedno ista: v isti sapi trdi, da se bori proti vojnim zločincem, jih je pa pripravljena sprejeti za pogajalce?« ter »In vendar bi morali biti edini zahodni predstavniki, ki bi imeli z Miloševićem opravka, tisti, ki bi ga spremljali v Haag.«

Sledi primer avtorice Urše Izgoršek z dne 4.5. in z naslovom Reševanje človeških življenj. Tu sicer ne gre ravno za komentar, je pa na več mestih zaslediti izrazito čustvovanje avtorice z

begunci: »Množični eksodus kosovskih Albancev, ki ga je sprožil Miloševićev vojaški stroj, traja že več kot poldrugi mesec in Slovenija je v nedeljo zvečer prvič v živo doživela delček nepojmljivega nasilnega izseljevanja.« Tudi prispevek Bo Rugova zmoget vstati od mrtvih? z dne 7. 5. avtorja Branka Jokića je bolj komentar, saj se avtor sprašuje o vlogi Rugove, o razdeljenosti kosovskih Albancev, o merjenju moči med Bukoshijem in Thacijem itd.

12. 6. zasledimo še dva podobna prispevka. Prvega je napisala Saša Vidmajer z naslovom Vojna brez herojev. Navajamo primer: »V spominu pa bo ostala tudi kot prva neherojska vojna: na strani zahodnega zavezništva brez ene same žrtve na bojišču – zares sterilna vojna v pravem pomenu besede –, onstran nje preveč 'stranske' škode. In ni mogoče spregledati, da Nato vse prevečkrat ni priznal svojih napak.«

Drugi članek se nahaja na isti strani (str. 7 – Svet) in nosi naslov Tožilkin labodji spev, avtor je Gorazd Bohte. Citiramo odstavek: »Delo Louise Arbour pri haaškem tribunalu je bilo prodorno, pogumno, pošteno in strokovno kakovostno. Nihče ji ne more ničesar očitati. Kljub vsemu pa se poraja dvom, ali je njena zadnja karierna poteza v skladu z visokimi moralnimi načeli, ki si jih je postavila, oktobra 1996 je bila namreč imenovana za obdobje štirih let. S tem bo morala razčistiti sama.«

7.1.3 Dnevnik

V štirih tednih, ki smo jih analizirali, je bilo v Dnevniku objavljenih 183 prispevkov na temo kosovskega konflikta. Kot pri Večeru in Delu je bilo tudi pri Dnevniku največ člankov objavljenih v začetku bombardiranja, in sicer 81. Najmanj jih je bilo v tednu pred bombardiranjem (18), v sredini jih je bilo 39, v zadnjem tednu pa 45. Največ prispevkov je bilo objavljenih 26. 3., in sicer 20 (osemkrat poročilo, osemkrat vest), naslednji dan jih je bilo objavljenih 18 (devetkrat poročilo, štirikrat vest). 19. 3. pa sta bila objavljena samo dva prispevka.

78 prispevkov predstavljajo poročila, od tega jih je bilo 24 podkrepljenih s fotografijami, skicami ali kartami. Sledile so vesti, ki jih je bilo v obravnavanem obdobju 53, od tega 34 fotovesti. Tema dvema vrstama, ki sodita v informativno zvrst, je sledil komentar (interpretativna zvrst) – 20. Po številčnosti je v nadaljevanju sledila reportaža (18), nato pa portret (šest), anketa (štiri), intervju (tri) in en prispevek, ki smo ga uvrstili pod »nedefinirano«, šlo pa je za prispevek v obliki pisma prijatelju v Srbiji (glej Tabelo 7.5).

Tabela 7.5: Novinarske vrste po dnevih – Dnevnik

Dnevnik	poročilo	poročilo s foto, skicami, kartami	komentar	reportaža	vest	foto vest	portret	anketa	intervju	nedefinirano	SKUPAJ
18.mar	3										3
19.mar	1					1					2
20.mar	1					1	1				3
22.mar	2					1					3
23.mar	1		1			1					3
24.mar		1	1			2					4
25.mar	2	1		1	3	1					8
26.mar	4	4	1	1	4	4		2			20
27.mar	5	4	2	2	1	3				1	18
29.mar	1	1	1	1	1	1					5
30.mar	5	3	2	3	1	2			1		17
31.mar	3	4	1		1	3		1			13
3.maj	1			3		1	1				6
4.maj	1		1		1	1	1				5
5.maj	3			2	1	1					7
6.maj	2		1		1	1					5
7.maj	4	1	1			2	1				9
8.maj	1		3	1	1				1		7
7.jun	3	1			1	2	1		1		9
8.jun	2	1				1	1				5
9.jun	1	2		1	2	2					8
10.jun	2				1	1					4
11.jun	5		1	1		1		1			9
12.jun	1	1	4	2	1	1					10
SKUPAJ	54	24	20	18	19	34	6	4	3	1	183

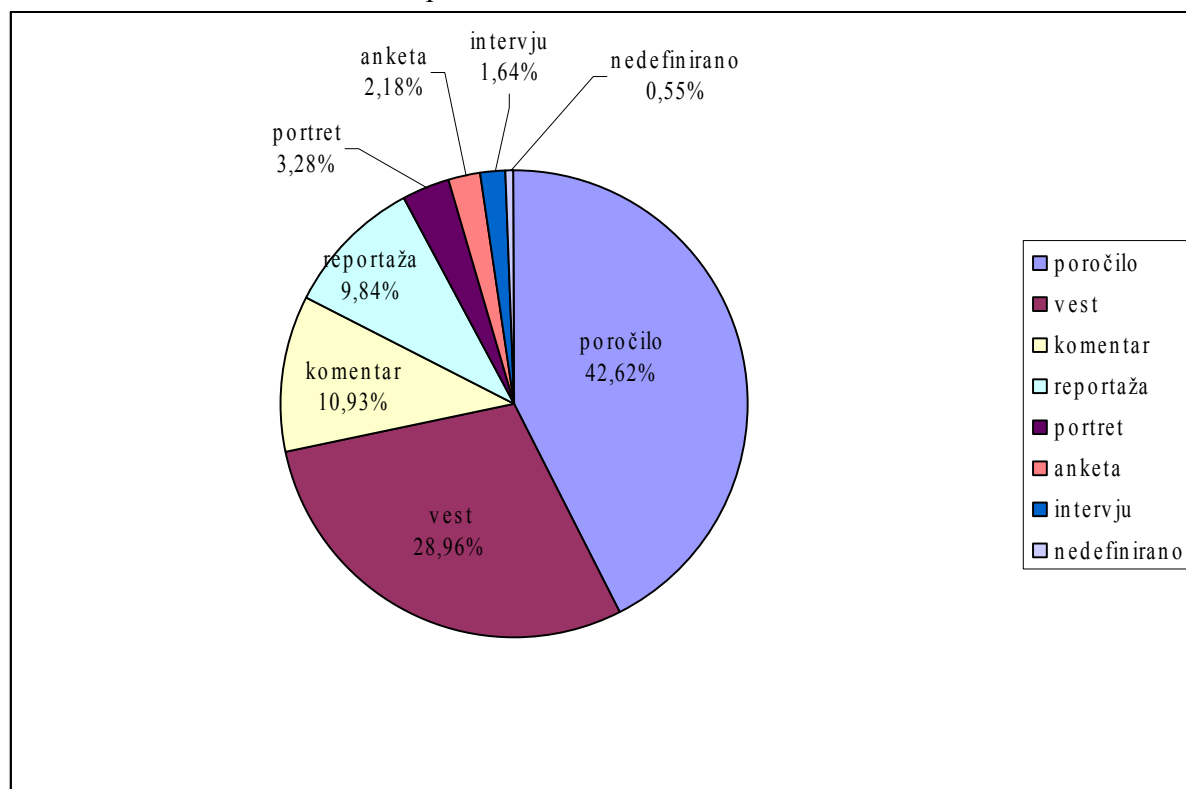
Skupno je bilo torej 156 prispevkov (če odštejemo enega oz. 0,55 % nedefiniranih), ki sodijo v informativno zvrst oz. 85,24 %. Interpretativni zvrsti je pripadalo skupaj 26 prispevkov, kar v odstotkih predstavlja 14,21 %. Če pogledamo po odstotkih, je bilo poročil 42,62 %, vesti 28,96 %, komentarjev 10,93 % in reportaž 9,84 %. Ostali prispevki zasedajo manj kot 5 %, in sicer portret 3,28 %, anketa 2,18 %, intervju 1,6 % in nedefinirano 0,55 % (glej Tabelo 7.6 in Skico 7.3).

Tabela 7.6: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Dnevnik

poročilo	42,62 %
vest	28,96 %
komentar	10,93 %
reportaža	9,84 %
portret	3,28 %
anketa	2,18 %
intervju	1,64 %

nedefinirano | 0,55 %

Slika 7.3: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Dnevnik

Članki so kot pomembnejše novice zasedali prvo stran, nato pa je bila tema natančneje predstavljena še na straneh, poimenovanih V središču pozornosti, ki so zasedele drugo in/ali tretjo in/ali četrto stran. Stran V središču pozornosti je bila nemalokrat tudi cela namenjena kosovskemu konfliktu, na primer 26. 3. celotna druga, tretja in četrta stran. Članki so se nahajali tudi na straneh, poimenovanih Mednarodna politika, Notranja politika, Slovenija, pa tudi na zadnji strani, v sobotni izdaji pa v prilogi Zelena pika.

Kot pri prej omenjenih dveh medijih smo tudi pri Dnevniku zasledili nekaj prispevkov, ki so oblikovno napisani kot poročilo, avtorji pa so vanje vstavili elemente komentarja oz. je v njih s svojimi mnenji avtor prisoten.

Prvi je prispevek z naslovom Smrt zahodnoevropskega pacifizma, z dne 27. 3., avtorice Barbare Kramžar. Prispevek je napisan kot poročilo, z nadnaslovom, naslovom, uvodom – v bistvu pa gre za komentar. Izpostavljam nekaj povedi: »Vsaj v javnosti je proti napadu na Srbijo slišati samo nekaj radikalnih zelenih, vzhodnonemškega prenovljenega komunista Gregorja Gysija, ki ga na zahodu tako in tako nihče ne jemlje resno, in Petra Handkeja, pisatelja s slovenskimi koreninami in srbskim srcem.« »Vojna je zdaj tudi za levičarje univerzalna in večna, saj človeka zaznamuje prastari strah pred zverjo in njegov obupani boj,

da bi bil lovec in ne plen.« »Če bodo NATO-ve sile uspešne, pa bodo lahko zdaj na svoji koži izkusili grenko nemško učno uro iz apokaliptičnih dni takoj po koncu druge svetovne vojne. Ta pravi, da lahko povampirjene družbe doživijo razcvet in napredek samo na ruševinah starega.«

Istega dne je objavljen še en prispevek, v katerem je čutiti mnenje avtorja, označenega z mm, prispevek pa nosi naslov Albanci ne živijo v zraku. Iz prispevka je razvidno, da avtor apelira h kopenskemu napadu: »Škoda utegne biti velika, vendar takšni napadi ne bodo bistveno onesposobili srbijanske vojske, predvsem pa ne razrahljali njene morale. /.../ Kaj takega bi bilo mogoče le z vkorakanjem pehotnih enot na Kosovo.« »Nedvomno so se razmere s Kosovom zapletle bolj, kot so mnogi pričakovali. Zato si mora NATO prizadevati, da bo s svojo močjo Slobodana Miloševića čim prej prisilil k sprejemu mednarodnih zahtev oziroma mu čim bolj razdejal vojaško moč, če prvega ne bi dosegel ...«

Strukturo poročila ima tudi prispevek z dne 30. 3., katerega avtor je m in nosi naslov Vrnitev ponižanega nacionalista. Citiramo nekaj povedi: »V že dolga leta razvpitih prostorih srbskega književnega društva na Francoski 7 v Beogradu prirejajo vsak dan književne večere, na katerih srbski književniki obsojajo NATO-ve napade in vse naokrog trosijo puhlice o tem, kako mora biti dežela v teh hudih trenutkih enotna. Ponavljajo tudi znane puhlice o tem, kako so bili Srbi tisti, ki so v vsej zgodovini med vsemi narodi največ pretrpeli ...«

Četrti primer nosi naslov Po 75 dneh čas za mir avtorice Barbare Kramžar. »Po desetih letih virtuoznega ribarjenja v kalnem, ki je uničilo nekdanjo Jugoslavijo in sto tisoče spravilo ob življenja, je Milošević moral na koncu, stisnjen v kot, pogledati zoprno jasni resničnosti v obraz: vzemi ali pusti.« »Boris Jelcin niti v najhujšem deliriju ne bi žrtvoval odnosov z zahodom ...« »Miloševića lahko izučijo samo 'vzdržljiva in odločna vojaška sila'. Sicer pa smo to prebivalci nekdanje Jugoslavije vedeli, še preden se bolni srbski politični apetiti pokopali na sto tisoče ljudi.«

Zadnji tovrstni prispevek Pravi poraz Srbijo še le čaka je bil objavljen 11. 6., avtor je Tomaž Bukovec. »Dejstvo je, da je zdaj treba počakati nekaj dni in videli bomo, kako se bodo dogodki razvijali, gotovo pa bodo kmalu za specialisti za minska polja na Kosovo odpotovali novinarji in komisije mednarodnega sodišča v Haagu. Na Hrvaškem in v Bosni so našli številna množična grobišča, kaj pa bodo odkrili na Kosovu?« »Srbija se bo ob umiku s Kosova morala soočiti še z eno resnico. Ne le s porušeno industrijo in zlomljeno vojsko, ampak tudi s številnimi krstami svojih sinov ... Ko bodo mednarodne sile prišle na Kosovo in bodo Srbi zvedeli za padle ter spoznali dejanske razsežnosti poraza Srbije, bo za Miloševića postal Haag morda še najudobnejša možnost.«

7.1.4 Slovenske novice

V obravnavanem obdobju je bilo v Slovenskih novicah objavljenih 46 prispevkov, ki so se kakorkoli dotikali kosovskega konflikta. V tednu pred bombardiranjem je bilo takih prispevkov osem, v prvem tednu bombardiranja 23, v sredini dvanajst in v zadnjem tednu zgolj trije. Največ prispevkov, in sicer šest, je bilo objavljenih 30. marca, od tega je bilo eno poročilo, en komentar in štiri vesti. V obravnavanem obdobju so bili štirje dnevi, ko novic o kosovskem konfliktu sploh ni bilo (20. 3., 8. 6., 9. 6., 10. 6.), pri devetih dnevih je kosovski konflikt zavzemal en prispevek.

19 prispevkov predstavljajo poročila, od tega jih je bilo osem podkrepljenih s fotografijami, skicami in/ali kartami. Sledijo vesti (16), od tega je pet fotovesti. Naslednji so komentarji, bili so štirje, nato reportaža (tri), en portret, tri prispevke pa smo označili za nedefinirane (glej Tabela 7.7).

Tabela 7.7: Novinarske vrste po dnevih – Slovenske novice

Slov.novice	poročilo	poročilo s foto, skicami, kartami	komentar	reportaža	vest	foto vest	portret	nedefinirano	SKUPAJ
18.mar					1				1
19.mar								1	1
20.mar									0
22.mar					1				1
23.mar			1		1				2
24.mar	1				2				3
25.mar		1							1
26.mar	1	1	1			1			4
27.mar		1			1	2		1	5
29.mar		1			1	1		1	4
30.mar		1	1		4				6
31.mar		1	1			1			3
3.maj	2	1							3
4.maj	1			1			1		3
5.maj	1								1
6.maj	1			1					2
7.maj	1								1
8.maj	1			1					2
7.jun	1								1
8.jun									0
9.jun									0
10.jun									0
11.jun	1								1
12.jun		1							1
SKUPAJ	11	8	4	3	11	5	1	3	46

V kategorijo Nedefinirani smo uvrstili prispevek z dne 19. 3., ki je bil objavljen na 15. strani v prilogi Plus. Gre za kratek zapis z naslovom Čorba v Gorici, ki govori o napovedanem koncertu skupine Riblja čorba. Iz prispevka, ki ni podpisan, citiramo eno poved: »Organizatorjem – če podatek drži – predlagamo, naj v prvo vrsto pripeljejo Hitlerja, Stalina, Miloševića in Ceausescuja, dobro pa bi bilo, če bi za večji učinek koncerta na odru zaklali kakšnega muslimana, da bi se 'ljudina Bora' spomnil, kako lepo je pel na srbski fronti.«

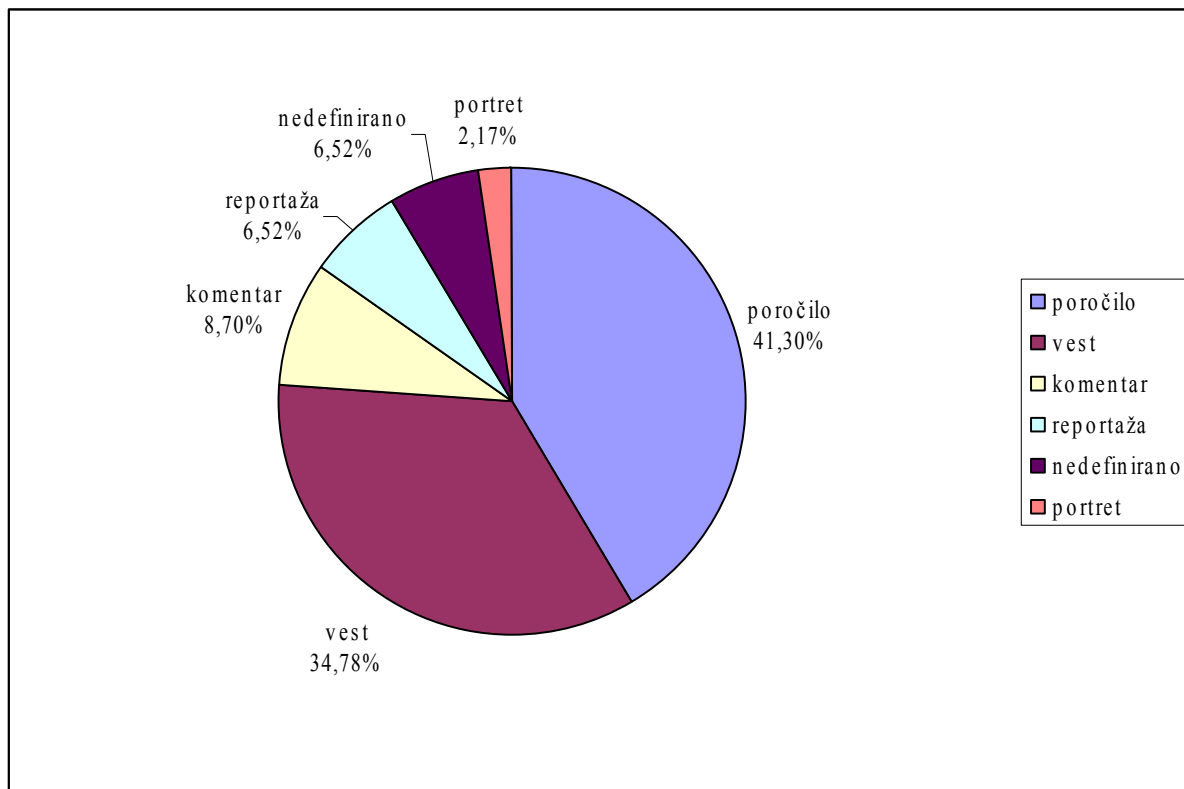
Podobno nismo definirali prispevka z dne 27. 3., objavljenega na str. 10 (Time out), ki je namenjena športnim novicam. Članek avtorja D. M., poimenovan Jugoslovanski športniki med srcem in cvenkom, govori o bojkotu jugoslovanskih športnikov do konca napadov. Prav tako je na strani Time out 29. 3. objavljen prispevek na isto temo z naslovom Miloševićeva športna četa, avtor je Marko Uršič. Prispevek naj bi zgolj podal informacijo o bojkotu jugoslovanskih športnikov, vendar se avtor od dejstev ne distancira, članek pa je napisan kot poročilo, ne kot komentar, kar bi bilo veliko bolj strokovno. Navajamo dve povedi: »Zdaj so ogorčeni, kaj pa so pripomnili takrat, ko so njihova vojska in paravojaške skupine rušile nekdanj 'bratski' Hrvaško in BiH? Pravi človeški pomen je v pogumu in dostojanstvu, ne pa v etnični ideologiji.«

Če odštejemo zgoraj omenjene nedefinirane prispevke, jih je 38, torej 82,61 %, napisanih kot informativna zvrst. Pet prispevkov oz. 10,87 % jih je napisanih kot interpretativna zvrst in 6,52 % je nedefiniranih. Kot smo že omenili, je največ poročil, in sicer 41,3 %, sledi vest s 34,78 %, nato komentar (8,7 %), reportaža in nedefinirano (oba po 6,52 %) ter portret z 2,17 % (glej Tabela 7.8 in Skico 7.4).

Tabela 7.8: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Slovenske novice

poročilo	41,30 %
vest	34,78 %
komentar	8,70 %
reportaža	6,52 %
nedefinirano	6,52 %
portret	2,17 %

Slika 7.4: Novinarske vrste – skupni seštevek v odstotkih – Slovenske novice

7.1.5 Skupaj

Če primerjamo slovenske tiskane medije med seboj, vidimo, da je pri vseh prevladovala informativna zvrst, in sicer pri vseh v preko 80 % (Slovenske novice 82,61 %, Dnevnik 85,24 %, Delo 87,02 %). Nekoliko izstopa Večer, kjer je informativna zvrst zastopana v kar 94,08 %.

Pri Slovenskih novicah, Delu in Dnevniku med vrstami prevladujejo poročila, in sicer jih je vedno preko 40 % (Slovenske novice 41,3 %, Dnevnik 42,62 %, Delo 47,33 %). Pri Večeru so poročila na drugem mestu, in sicer z 39,72 %; največ pa je vesti, kar 47,04 %. Pri ostalih treh so vesti na drugem mestu: v Dnevniku jih je 28,96 %, v Delu 30,15 % in v Slovenskih novicah 34,78 %.

Sledijo komentarji. Odstotkovno jih je bilo največ v Delu, in sicer 12,21 %, nato v Dnevniku (10,93 %), sledijo Slovenske novice (8,70 %) in nazadnje Večer (5,35 %). Na četrtem mestu se je znašla reportaža. Glede na odstotke jo je bilo največ v Dnevniku, in sicer 9,84 %, sledi Delo (6,87 %), Slovenske novice (6,52 %) in nazadnje Večer (4,23 %).

Skupaj je bilo v vseh štirih medijih objavljenih 846 prispevkov. Od tega smo 756 prispevkov uvrstili v informativno zvrst oz. 89,36 %. Interpretativne zvrsti je bilo skupaj 86 prispevkov oz. 10,17 % in nedefiniranih štiri oz. 0,47 %. Kljub velikemu številu vesti v Večeru pa v

skupnem številu prevladujejo poročila, ki jih je 362 oz. 42,79 %. Sledijo vesti (315 – 37,23 %); za njimi so komentarji, ki jih je bilo 75 oz. 8,87 %; nato reportaže (54 – 6,38 %). Ostale vrste zavzemajo pod 2 %. Štiri oz. 0,47 % smo uvrstili med nedefinirane (glej Tabelo 7.9).

Tabela 7.9: Novinarske vrste – skupni seštevek in odstotki – vsi obravnavani mediji

SKUPAJ	število	odstotki
poročilo	362	42,79 %
vest	315	37,23 %
komentar	75	8,87 %
reportaža	54	6,38 %
intervju	13	1,54 %
portret	11	1,30 %
anketa	10	1,18 %
nedefinirano	4	0,47 %
izjava	2	0,24 %
SKUPAJ	846	100 %

Opazili smo tudi nekaj prispevkov, v katerih sicer prevladujejo informativne prvine ali pa so oblikovno napisani kot informativna zvrst (zato smo jih tako tudi obravnavali), vendar je avtor s svojimi mnenji v tekstu prisoten. Na te prispevke smo posebej opozorili.

Na podlagi zgornje analize lahko potrdimo prvo hipotezo, da informativna zvrst prevladuje pred interpretativno.

7.2 VIRI INFORMACIJ V OBRAVNAVANIH PRISPEVKIH

V teoretičnem delu smo zapisali, da mediji uporabljajo vire informacij, ki so jim naklonjeni, medtem ko nenaklonjene vire uporabljajo manj pogosto. Kot primer smo navedli analizo poročanja CNN, ki je pokazala, da so bili funkcionarji zveze NATO zastopani v 61 odstotkih. Ker so imeli v programu tudi trikrat več časa, da predstavijo svoja stališča, so bili NATO-vi viri zastopani v odnosu devet proti ena (Hammond in Hermann, 2001, 185). Zato nas je zanimalo, kateri viri prevladujejo v slovenskih tiskanih medijih v obravnavanem obdobju. Analizirali smo število in raznolikost virov, ne pa dolžine izjav.

7.2.1 Večer

Vire smo razdelili v več različnih sklopov. Tako prvo večjo skupino predstavljajo ameriški viri, med njimi Pentagon, Bill Clinton, Bela hiša, Washington itd. Drugi sklop predstavljajo NATO-vi viri, med njimi npr. NATO, tiskovni predstavnik zveze NATO, Bruselj, generalni

sekretar zveze NATO Javier Solana itd. Tretji sklop smo poimenovali Posamezni pronatovski in proameriški viri, vanj smo uvrstili voditelje in zunanje ministre zahodnih držav, ki so podpirali intervencijo. Četrty sklop predstavlja kosovsko-albanske vire, OVK in begunce, peti pa druge pronatovske proameriške in antimiloševićevske vire z različnih delov sveta. Vsi skupaj pa tvorijo veliko skupino skupaj zahodni viri.

Na drugi strani en sklop predstavljajo srbski viri, kamor sodijo srbski mediji, Slobodan Milošević, Jugoslovanska vojska, srbske oblasti itd. Drugi in tretji sklop predstavljajo ruski in kitajski viri, četrtega pa drugi prosrbski ter protinatovski in protiameriški viri. Vse skupaj smo uvrstili v veliko skupino skupaj prosrbski viri.

V tretji segment smo uvrstili nevtralne vire, posebej smo prešteli slovenske vire in kot zanimivost tudi neuradne vire, govorice, nepotrjene vesti ipd. Vse smo uvrstili v skupino skupaj ostali viri.

Tabela 7.10: Viri informacij v časniku Večer

Pentagon, tiskovni predstavnik Pentagona Ken Bacon, ameriško obrambno ministrstvo in njegovi predstavniki, predstavniki ameriške vojske	17	srbski državni mediji, srbski časopisi, srbski Medija center, srbska TV, agencija Tanjug, srbski mediji, beograjski mediji, beograjski tisk, agencija Beta, B92	41
ameriški predsednik Bill Clinton	15	srbske oblasti, srbski viri, srbska stran, Srbi, predstavniki ZRJ, ZRJ, jugoslovanska stran, srbsko vodstvo, jugoslovanska vlada	13
ameriška državna sekretarka Madeleine Albright	5	Beograd	7
Washington, ZDA, Američani, ameriški krogi, ameriška diplomacija	4	Slobodan Milošević	6
Bela hiša, tiskovni predstavnik Bele hiše Joe Lockhart, Clintonova administracija	4	jugoslovanski zunanji minister Živadin Jovanović, zunanje ministrstvo	6
ameriško zunanje ministrstvo in njegovi predstavniki	4	Jugoslovanska vojska, njeni predstavniki, generalštab Jugoslovanske vojske, srbski vojaški viri, vojaške oblasti	5
ameriški obrambni sekretar William Cohen	3	podpredsednik jugoslovanske zvezne vlade Vuk Drašković	4
ameriški odposlanec Richard Holbrook	4	vodja srbskih radikalov, podpredsednik srbske vlade Vojislav Šešelj	3
ameriški diplomat Christopher Hill	2	srbski predsednik Milan Milutinović	3
SKUPAJ AMERIŠKI VIRI	58	Arkan	1

NATO, zveza, pakt, sedež zavezništva, sedež pakta, sedež zveze NATO, Severnoatlantski svet, vojaško poveljstvo zveze NATO, Severnoatlantsko zavezništvo, zavezniški viri, NATO-va poročila ipd.	48
tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea	18
generalni sekretar zveze NATO Javier Solana	15
NATO-vi vojaški strokovnjaki in analitiki	9
poveljnik NATO-vih sil za Evropo general Wesley Clark	4
zahodni voditelji, zahodni diplomati, zahod, zahodne sile	4
Bruselj	3
brigadir David Wilby	2
general Michael Jackson	2
SKUPAJ NATO-vi VIRI	105
Tony Blair in zunanji minister Velike Britanije Robin Cook; obrambni minister George Robertson, VB, London	23
zunanj minister Nemčije Joschko Fischer, nemško zunanje ministrstvo, nemški kancler Schröder, nemška vlada, nemško obrambno ministrstvo, Nemčija	18
predsednik Francije Jacques Chirac in zunanji minister Francije Hubert Verdin, Francija, francoski premier Lionel Jospin	13
italijanska vlada, italijanski premier Massimo D'Alema	6
OZN in generalni sekretar OZN Kofi Anan	6
SKUPAJ posamezni pronatovski in proameriški viri	66
kosovsko-albanski viri, OVK, begunci	33

vodja srbskega odporniškega gibanja Momčilo Trajković	1
SKUPAJ SRBSKI VIRI	90
SKUPAJ ruski viri	73
SKUPAJ kitajski viri	12
drugi prosrbski ter protinatovski in protiameriški viri	20
SKUPAJ PROSRBSKI VIRI	195

nevtralni viri	86
UNHCR	16
Opazovalna misija organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi	9
Skupaj nevtralni viri	111
Slovenija	77
slišati je, govori se, zvedeli smo, neuradno, na pol uradni viri, po neuradnih informacijah, poročajo (ne navedejo vira, kdo poroča), govorice, nepotrjene informacije, nekateri viri, nekateri podatki, kot smo izvedeli (ne pove, od koga), iz zaupnih virov	20
SKUPAJ OSTALI VIRI	208

drugi pronatovski, proameriški in antimiloševičevski viri iz različnih držav sveta	39
SKUPAJ ZAHODNI VIRI	301

SKUPAJ VSI VIRI: 704

Iz Tabele 7.10 je razvidno, da smo našli 704 različne vire. Ameriških virov je bilo skupaj 58, kar predstavlja 8,24 % vseh virov. Največkrat se je kot vir uporabil Pentagon oz. obrambno ministrstvo z njihovimi predstavniki. Kar 15-krat je bil vir ameriški predsednik Bill Clinton, kar predstavlja 2,13 % vseh virov.

NATO-vih virov je bilo skupaj 105 oz. 14,91 % vseh virov skupaj. Od slednjih je bil daleč na prvem mestu NATO oz. zveza oz. pakt oz. zavezništvo ipd., in sicer 48-krat, kar predstavlja 6,82 %. Sledi tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea, ki je kot vir uporabljen 18-krat (2,56 %) in generalni sekretar zveze NATO Javier Solana 15-krat (2,13 %).

Posameznih pronatovskih in proameriških virov je bilo skupaj 66, kar je 9,37 % vseh virov. Med temi prevladuje Tony Blair in drugi predstavniki Velike Britanije, ki so kot vir uporabljeni 23-krat.

Kosovsko-albanskih virov, OVK in beguncev je bilo 33 primerov oz. 4,69 %. Drugih pronatovskih, proameriških in antimiloševičevskih virov iz različnih držav sveta je bilo 39 oz. 5,54 %.

Če seštejemo zahodne vire, jih je bilo 301, kar predstavlja 42,76 % vseh virov. Več kot tretjino slednjih so predstavljal NATO-vi viri, ki jih je bilo 105.

Na drugi strani je bilo srbskih virov skupaj 90 oz. 12,78 %. Skoraj polovico, in sicer 41 (5,82 %), predstavljajo srbski mediji. Ti so bili v veliki večini uporabljeni kot vir, ki je poročal o učinkih bombardiranja. Na drugem mestu so srbske oblasti (13-krat), šele na četrtem pa Slobodan Milošević, ki so ga kot vir uporabili šestkrat, kar je 0,85 %. Za primerjavo, Bill Clinton je bil kot vir uporabljen 15-krat (2,13 %).

Ruskih virov je bilo 73 (10,37 %), kitajskih 12 (1,7 %), drugih prosrbskih, protinatovskih in protiameriških virov pa 20 (2,84 %).

Tako je bilo vseh prosrbskih virov skupaj 195 oz. 27,7 %, prozahodnih pa 301 oz. 42,76 %.

Nevtralnih virov je bilo 111 oz. 15,77 %, virov iz Slovenije 77 (10,94 %) in govoric oz. nepotrjenih informacij 20, kar predstavlja 2,84 % vseh virov. Ostalih virov je bilo tako skupaj 208 oz. 29,54 %.

7.2.2 Delo

Pri proučevanju časnika Delo smo našli 614 različnih virov. Vire smo razdelili podobno kot pri časniku Večer.

Tabela 7.11: Viri informacij v časniku Delo

Delo			
Pentagon, tiskovni predstavnik Pentagona Ken Bacon, ameriško obrambno ministrstvo in njegovi predstavniki, predstavniki ameriške vojske	19	srbski državni mediji, srbski časopisi, srbski Medija center, srbska TV, agencija Tanjug, srbski mediji, beograjski mediji, beograjski tisk	26
ameriški predsednik Bill Clinton	12	srbske oblasti, srbski viri, srbska stran, Srbi	17
Washington, ZDA, Američani, ameriški krogi, ameriška diplomacija	12	Jugoslovanska vojska, njeni predstavniki, generalštab Jugoslovanske vojske, srbski vojaški viri, vojaške oblasti	13
Bela hiša, tiskovni predstavnik Bele hiše Joe Lockhart, Clintonova administracija	7	Slobodan Milošević	9
ameriški obrambni sekretar William Cohen	6	poveljnik tretje armade Jugoslovanske vojske Nebojša Pavković	8
ameriški odposlanec Richard Holbrook	6	vodja srbskih radikalov, podpredsednik srbske vlade Vojislav Šešelj	4
ameriška državna sekretarka Madeleine Albright	3	podpredsednik jugoslovanske zvezne vlade Vuk Drašković	3
ameriško zunanje ministrstvo in njegovi predstavniki	2	zvezni jugoslovanski premier Momir Bulatović	3
State Department	2	Beograd	2
ameriški diplomat Christopher Hill	1	jugoslovanski zunanji minister Živadin Jovanović	2
SKUPAJ AMERIŠKI VIRI	70	obrambni minister Pavle Bulatović	1
NATO, zveza, pakt, sedež zaveznitva, sedež pakta, sedež zveze NATO, Severnoatlantski svet, vojaško poveljstvo zveze NATO, Severnoatlantsko zaveznitvo ipd.	49	srbski premier Marko Marjanović	1
tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea	15	srbski parlament	1
generalni sekretar zveze NATO Javier Solana	9	predstavnik za tisk v jug. zvezni vladi in član srbske pogajalske skupine Nebojša Vujović	1
poveljnik NATO-vih sil za Evropo general Wesley Clark	7	SKUPAJ SRBSKI VIRI	91
brigadir David Wilby	5	SKUPAJ ruski viri	44
Bruselj	2	SKUPAJ kitajski viri	18

general Michael Jackson	2
SKUPAJ NATO-vi VIRI	89
zunANJI minister Nemčije Joschko Fischer, nemško zunanje ministrstvo, nemški kancler Schröder, nemška vlada	11
OZN in generalni sekretar OZN Kofi Anan	4
Tony Blair in zunANJI minister Velike Britanije Robin Cook	3
predsednik Francije Jacques Chirac in zunANJI minister Francije Hubert Verdin	3
SKUPAJ posamezni pronatovski in proameriški viri	21
kosovsko-albanski viri, OVK, begunci	30
drugi pronatovski, proameriški in anti- Miloševićevi viri iz različnih držav sveta	52
SKUPAJ ZAHODNI VIRI	262

drugi prosrbski ter protinatovski in protiameriški viri	36
SKUPAJ PROSRBSKI VIRI	189

nevtralni viri	78
UNHCR	6
skupaj nevtralni viri	84
Slovenija	34
slišati je, govori se, zvedeli smo, neuradno, na pol uradni viri, po neuradnih informacijah, poročajo (ne navedejo vira, kdo poroča), govorice, nepotrjene informacije, nekateri viri, nekateri podatki, kot smo izvedeli (ne pove, od kod), iz zaupnih virov, namigovanja, eni menijo, drugi viri, po nekaterih razlagah ipd.	45
SKUPAJ OSTALI VIRI	163

SKUPAJ VSI VIRI: 614

Kot je razvidno iz Tabele 7.11, je bilo ameriških virov skupaj 70, kar predstavlja 11,4 % vseh virov. Tudi tu je na prvem mestu Pentagon, obrambno ministrstvo in njihovi predstavniki (devetnajstkrat oz. 3,09 %). Sledijo Bill Clinton (dvanajstkrat oz. 1,95 %) ter Washington in ameriška diplomacija s prav tako 1,95 %.

Skupaj je bilo NATO-vih virov 89 oz. 14,5 %. Kot vir je prevladoval NATO (zveza, pakt, zavezništvo, sedež zveze NATO ipd.), ki je bil uporabljen kar 49-krat (7,98 %), sledi pa tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea (15-krat oz. 2,44 %).

Posameznih pronatovskih in proameriških virov je bilo skupaj 21 (3,42 %), pri čemer prevladujejo nemški viri (enajstkrat), kosovsko-albanskih virov, OVK in beguncev 30 (4,89 %) ter drugih pronatovskih, proameriških in antimiloševićevskih virov iz različnih držav sveta 52 (8,47 %).

Skupaj je bilo torej zahodnih virov 262 oz. 42,67 % vseh virov.

Srbskih virov je bilo 91 oz. 14,82 %, od tega največ srbskih medijev, ki so bili kot vir uporabljeni 26-krat oz. 4,23 %. Sledijo srbske oblasti (sedemnajstkrat). Slobodan Milošević pa je kot vir uporabljen devetkrat, kar predstavlja 1,47 %.

Ruskih virov je bilo 44 oz. 7,17 %, kitajskih virov 18 oz. 2,93% ter drugih prosrbskih, protinatovskih in protiameriških virov 36 (5,86 %). Tako je bilo vseh prosrbskih virov skupaj 189, kar predstavlja 30,78 % vseh virov. Za primerjavo – zahodnih virov je 42,67 %.

Nevtralnih virov je bilo skupaj 84 oz. 13,68 %, slovenskih virov 34 oz. 5,54 % ter govoric in nepotrjenih informacij kar 45 oz. 7,33 %. Skupaj drugih virov je bilo 163 oz. 26,55 %.

7.2.3 Dnevnik

Pri časniku Dnevnik smo v obravnavanem obdobju našeli 435 različnih virov. Ameriški virov je bilo 64 oz. 14,71 %. (glej Tabelo 7.12). Na prvem mestu je tokrat Bela hiša (šestnajstkrat) in ne Pentagon (trinajstkrat). Prav tako trinajstkrat je kot vir uporabljen ameriški predsednik Bill Clinton, kar predstavlja 2,99 % vseh virov.

Tabela 7.12: Viri informacij v časniku Dnevnik

Dnevnik			
Bela hiša, tiskovni predstavnik Bele hiše Joe Lockhart, Clintonova administracija	16	srbski državni mediji, srbski časopisi, srbski Medija center, srbska TV, agencija Tanjug, srbski mediji, beograjski mediji, beograjski tisk	11
ameriški predsednik Bill Clinton	13	srbske oblasti, srbski viri, srbska stran, Srbi, predstavniki ZRJ, ZRJ, jugoslovanska stran, srbsko vodstvo, jugoslovanska vlada	10
Pentagon, tiskovni predstavnik Pentagona Ken Bacon, ameriško obrambno ministrstvo in njegovi predstavniki, predstavniki ameriške vojske	13	Slobodan Milošević	7
Washington, ZDA, Američani, ameriški krogi, ameriška diplomacija	7	Beograd	5
ameriška državna sekretarka Madeleine Albright	6	Jugoslovanska vojska, njeni predstavniki, generalštab Jugoslovanske vojske, srbski vojaški viri, vojaške oblasti	4
ameriški obrambni sekretar William Cohen	2	srbski predsednik Milan Milutinović	2
ameriško zunanje ministrstvo in njegovi predstavniki	2	jugoslovanski minister za informiranje Goran Matić	2
State Department	2	podpredsednik jugoslovanske zvezne vlade Vuk Drašković	1

ameriški diplomat Christopher Hill	2
ameriški odposlanec Richard Holbrook	1
SKUPAJ AMERIŠKI VIRI	64
NATO, zveza, pakt, sedež zaveznitva, sedež pakta, sedež zveze NATO, Severnoatlantski svet, vojaško poveljstvo zveze NATO, Severnoatlantsko zaveznitvo ipd.	41
poveljnik NATO-vih sil za Evropo general Wesley Clark	13
tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea	12
generalni sekretar zveze NATO Javier Solana	10
NATO-vi vojaški strokovnjaki in analitiki	7
zahodni voditelji, zahodni diplomati, zahod	7
Bruselj	3
general Michael Jackson	3
SKUPAJ NATO-vi VIRI	96
zunanj minister Nemčije Joschko Fischer, nemško zunanje ministrstvo, nemški kancler Schröder, nemška vlada, nemško obrambno ministrstvo, Nemčija	12
Tony Blair in zunanj minister Velike Britanije Robin Cook	8
italijanska vlada, italijanski premier Massimo D'Alema	3
predsednik Francije Jacques Chirac in zunanj minister Francije Hubert Verdin, Francija	2
SKUPAJ posamezni pronatovski in proameriški viri	25
kosovsko-albanski viri, OVK, begunci	22
drugi pronatovski, proameriški in antimiloševićevski viri iz različnih držav sveta	32
SKUPAJ ZAHODNI VIRI	239

jugoslovanski zunanj minister Živadin Jovanović	1
vodja srbskega odporniškega gibanja Momčilo Trajković	1
SKUPAJ SRBSKI VIRI	44
SKUPAJ ruski viri	20
SKUPAJ kitajski viri	2
drugi prosrbski ter profinatoski in protiameriški viri	7
SKUPAJ PROSRBSKI VIRI	73

nevtralni viri	39
UNHCR	8
Opazovalna misija organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi	7
dopisnik Slobodan Racković – Podgorica in malo Priština	6
dopisnik Petar Todorovski – Skopje	5
naša sodelavka Tatjana Mandić – Beograd	3
dopisnik s Kosova	2
dopisnica iz Skopja in Prištine	1
dopisnica iz Bonna Barbara Kramžar	1
skupaj nevtralni viri	72
Slovenija	44

SKUPAJ VSI VIRI: 435

slišati je, govori se, zvedeli smo, neuradno, na pol uradni viri, po neuradnih informacijah, poročajo (ne navedejo vira, kdo poroča), govorice, nepotrjene informacije, nekateri viri, nekateri podatki, kot smo izvedeli (ne pove, od koga), iz zaupnih virov	7
SKUPAJ OSTALI VIRI	123

NATO-vih virov je skupaj 96 oz. 22,07 %. Tudi pri Dnevniku kot vir prevladuje NATO (zveza, pakt ipd.), in sicer 41-krat oz. 9,43 %. Na drugem mestu je poveljnik NATO-vih sil za Evropo general Wesley Clark (trinajstkrat) in na tretjem tiskovni predstavnik zveze NATO Jamie Shea (dvanajstkrat).

Posameznih pronatovskih in proameriških virov je bilo 25 oz. 5,75 %, pri čemer prevladujejo nemški viri (dvanajstkrat). Kosovsko-albanskih virov, OVK in beguncev je bilo 22 (5,06 %), drugih pronatovskih, proameriških in antimiloševićevskih virov iz različnih držav sveta pa 32 (7,36 %). Vseh zahodnih virov je bilo skupaj torej 239, kar predstavlja kar 54,94 % vseh virov. Srbskih virov je bilo 44 (10,11 %). Prevladujejo srbski mediji (enajstkrat oz. 2,53 %), sledijo srbske oblasti, vlada ipd. (desetkrat) in nato Slobodan Milošević (sedemkrat oz. 1,61 %).

Ruskih virov je bilo 20 (4,6 %), kitajska zgolj dva (0,46 %) ter drugih prosrbskih, protinatovskih in protiameriških sedem oz. 1,61 %. Vseh prosrbskih virov je bilo skupaj torej 73, kar predstavlja 16,78 %.

Neutrnih virov je bilo 72 (16,55 %), slovenskih 44 (10,11 %) ter govoric in neuradnih podatkov sedem (1,61 %). Ostalih virov je bilo skupaj 123 oz. 28,28 %.

7.2.4 Slovenske novice

Pri Slovenskih novicah smo našli 131 različnih virov. Kot je razvidno iz Tabele 7.13, je bilo ameriških virov 23 oz. 17,56 %. Pri slednjih prevladuje Bill Clinton, ki je kot vir uporabljen sedemkrat, kar predstavlja 5,34 %.

Tabela 7.13: Viri informacij v časniku Slovenske novice

Slovenske novice	
ameriški predsednik Bill Clinton	7
ameriški funkcionarji, ameriški politiki	4

srbski mediji, Tanjug, srbska TV, beograjski elektronski mediji, agencija Beta	17
Srbi, srbski viri	3

Pentagon, predstavnik Pentagona Kenneth Bacon	3
ameriški obrambni sekretar William Cohen, obrambno ministrstvo	3
Američani, ZDA	3
ameriški odposlanec za Kosovo Richard Holbrook	2
State Department	1
SKUPAJ AMERIŠKI VIRI	23
NATO, njegovi predstavniki, generali	12
generalni sekretar zveze NATO Javier Solana	4
SKUPAJ NATO-vi VIRI	16
britanski premier Tony Blair, britansko ministrstvo za obrambo	3
Francija, francosko zunanje ministrstvo	2
nemško obrambno ministrstvo	1
SKUPAJ posamezni pronatovski in proameriški viri	6
kosovsko-albanski viri, OVK, begunci	16
drugi pronatovski, proameriški in antimiloševičevski viri iz različnih držav sveta	8
SKUPAJ ZAHODNI VIRI	69

SKUPAJ VSI VIRI: 131

Slobodan Milošević	2
srbski predsednik Milan Milutinović	1
zvezni jugoslovanski premier Momir Bulatović	1
predstavniki jugoslovanske vojske	1
jugoslovanski minister za informiranje Goran Matić	1
Beograd	1
Vuk Drašković	1
SKUPAJ SRBSKI VIRI	28
SKUPAJ ruski viri	14
SKUPAJ kitajski viri	1
drugi prosrbski ter protinatovski in protiameriški viri	4
SKUPAJ PROSRBSKI	47

nevtralni viri	3
UNHCR	4
skupaj nevtralni viri	7
Slovenija	5
neuradno, slišati je, govorice	3
SKUPAJ OSTALI	15

Za razliko od prejšnjih treh medijev pri Slovenskih novicah pri zahodnih virih prevladujejo ameriški in ne NATO-vi viri. Teh je bilo v obravnavanem obdobju 16, kar predstavlja 12,21 %. Posameznih pronatovskih in proameriških virov je bilo šest (4,58 %), kosovsko-albanskih virov, OVK in beguncev je bilo 16 (12,21 %) ter drugih pronatovskih, proameriških in anti-Miloševičevih virov iz različnih držav sveta osem oz. 6,11 %.

Skupaj je bilo zahodnih virov 69 oz. 52,67 %.

Srbskih virov je bilo 28, kar predstavlja 21,37 %, vendar od tega kar 17 oz. 12,98 % predstavljajo srbski mediji. Slobodan Milošević je kot vir uporabljen dvakrat (1,53 %).

Ruskih virov je bilo 14 (10,69 %), kitajski vir se je pojavil enkrat (0,76 %) ter drugi prosrbski, protinatovski in protiameriški iz različnih držav sveta štirikrat oz. 3,05 %. Skupaj je bilo vseh prosrbskih virov 47 oz. 35,88 %.

Sedem oz. 5,34 % virov je bilo nevtralnih; slovenskih je bilo pet (3,82 %) ter govoric in neuradnih podatkov tri (2,3 %). Ostalih virov je bilo skupaj 15 oz. 11,45 %.

7.2.5 Skupaj

Pri vseh štirih medijih so prevladovali zahodni viri. Največji odstotek je bil pri časniku Dnevnik, in sicer 54,94 %. Preko 50 %, natančneje 52,67 %, imajo Slovenske novice, zelo primerljiva pa sta si Večer in Delo. Pri prvem je zahodnih virov 42,76 %, pri drugem pa 42,67 % (glej Tabela 7.14).

Tabela 7.14: Viri informacij po odstotkih – vsi obravnavani mediji

	Večer	Delo	Dnevnik	Slovenske Novice
amer. viri	8,24	11,4	14,71	17,56
NATO-vi viri	14,91	14,5	22,07	12,21
kosovski viri	4,69	4,89	5,06	12,21
SKUPAJ zahodni viri	42,76	42,67	54,94	52,67
srbski viri	12,78	14,82	10,11	21,37
SKUPAJ prosrbski viri	27,7	30,78	16,78	35,88
nevtralni viri	15,77	13,68	16,55	5,34
slovenski viri	10,93	5,54	10,11	3,82
govorice	2,84	7,33	1,61	2,29
SKUPAJ ostali viri	29,54	26,55	28,28	11,45
SKUPAJ VSI	100	100	100	100

V Tabeli 7.14 smo izpostavili najpomembnejše vire. Skupaj zahodne vire smo že predstavili, zanimiva pa je tudi primerjava znotraj zahodnih virov. Vidimo, da povsod prevladujejo NATO-vi viri, pri Dnevniku ti predstavljajo celo 22,07 %, le pri Slovenskih novicah je bilo

glede na odstotke več ameriških virov, in sicer 17,56 %, medtem ko je bilo NATO-vih virov 12,21 %.

Slovenske novice izstopajo tudi pri uporabi kosovskih virov (kosovsko prebivalstvo, OVK, begunci), saj jih imajo 12,21 %; medtem ko pri ostalih treh medijih kosovski viri predstavljajo približno 5 %.

Dnevnik ima torej največji odstotek zahodnih virov, ima pa tudi najnižji odstotek prosrbskih virov, in sicer 16,78 %. Največji odstotek prosrbskih virov je bil v Slovenskih novicah, in sicer 35,88 %. Večer in Delo sta ponovno primerljiva, saj je pri prvem 27,7 %, pri drugem pa 30,78 % prosrbskih virov. Znotraj prosrbskih virov skupaj smo v Tabeli 14 predstavili še srbske vire. Tudi teh je največ v Slovenskih novicah (21,37 %), najmanj pa v Dnevniku (10,11 %), v Večeru jih je 12,78 %, v Delu pa 14,82 %.

Razliko predstavljajo ostali viri. Nevtralnih virov je bilo največ pri Dnevniku (16,55 %), pri Večeru 15,77 %, Delu 13,68 % in Slovenskih novicah 5,34 %.

Slovenskih virov v povezavi s kosovsko krizo je bilo največ v Večeru in Dnevniku – pri prvem 10,93 % in pri drugem 10,11 %. Delo jih ima za polovico manj (5,54 %), Slovenske novice pa 3,82 %.

Zanimivo, da je bilo največ govoric v časniku Delo, in sicer 7,33 %, najmanj pa v Dnevniku (1,61 %). V Večeru jih je bilo 2,84 %, v Slovenskih novicah pa 2,29 %.

Pri obravnavi srbskih virov velja poudariti odstotek, ki ga predstavljajo srbski mediji kot vir. Omenili smo že, da so bili slednji uporabljeni kot edini vir, kaj in kje so bombardirala zavezniška letala. Najpogosteje je šlo za golo nizanje statističnih podatkov. Kljub temu smo jih uvrstili med prosrbske vire in ne med nevtralne. Če jih ne bi uvrstili med srbske vire, bi bilo slednjih bistveno manj, razmerje med zahodnimi in prosrbskimi viri pa bilo še bolj vpadljivo.

Tabela 7.15: Število in odstotki srbskih virov – vsi obravnavani mediji

	Večer			Delo			Dnevnik			Slovenske novice		
	št.	% srbski viri	% vsi viri	št.	% srbski viri	% vsi viri	št.	% srbski viri	% vsi viri	št.	% srbski viri	% vsi viri
srbski mediji	41	45,55%	5,82%	26	28,57%	4,23%	11	25%	2,53%	17	60,71%	12,98%
ostali srbski viri	49	54,44%	6,96%	65	71,43%	10,59%	33	75%	7,58%	11	39,29%	8,39%
skupaj srbski viri	90	100%	12,78%	91	100%	14,82%	44	100%	10,11%	28	100%	21,37%

Omenili smo že, da je bilo glede na odstotke največ srbskih virov pri Slovenskih novicah. Bolj natančen pogled nam pokaže, da je pri tem mediju v kategoriji srbskih virov prevladoval vir Srbski mediji. Slednji so predstavljali kar 60,71 % vseh srbskih virov oz. gledano na celotno množico virov 12,98 %. Ostali srbski viri, torej različni politiki, jugoslovanska vojska ipd. pa predstavljajo zgolj 39,29% vseh srbskih virov oz. 8,39% vseh virov (glej Tabela 7.15). Tudi pri časniku Večer so srbski mediji zavzemali velik odstotek vseh srbskih virov, in sicer 45,55 % (5,82 % vseh virov). Sledi Delo z 28,57 % (4,23 % vseh virov) in na koncu Dnevnik, ki ima sicer glede na odstotke najmanj srbskih virov, vendar pa ne prevladujejo srbski mediji. Ti predstavljajo 25 % vseh srbskih virov (2,53 % vseh virov), 75 % pa so drugi srbski viri, kot npr. srbska uradna stran, politiki, jugoslovanska vojska ipd.

Če bi torej odšteli srbske medije kot enega izmed srbskih virov, bi bil odstotek srbskih virov bistveno nižji.

Zanimiva se nam je zdela tudi primerjava, kolikokrat je kot vir uporabljen ameriški predsednik Bill Clinton in kolikokrat jugoslovanski predsednik Slobodan Milošević (glej Tabela 7.16).

Tabela 7.16: Primerjava Bill Clinton – Slobodan Milošević – vsi obravnavani mediji

	Večer		Delo		Dnevnik		Slovenske novice	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
Bill Clinton	15	2,13 %	12	1,95 %	13	2,99 %	7	5,34 %
Slobodan Milošević	6	0,85 %	9	1,47 %	7	1,61 %	2	1,53 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.16, je Bill Clinton pogosteje uporabljen kot vir kot Slobodan Milošević. Najpogosteje je citiran v Slovenskih novicah (5,34 %), najmanjkrat pa v Delu (1,95 %). Slobodan Milošević je kot vir najpogosteje navajan v Dnevniku (1,61 %), najmanjkrat pa v Večeru (0,85 %).

Iz zgornje analize je razvidno, da so v vseh štirih medijih v obravnavanem obdobju prevladovali zahodni viri. Srbskih virov je bilo bistveno manj, pa še pri teh velik odstotek predstavljajo srbski mediji.

Bralec je na ta način spremljal večinoma zahodni pogled na kosovski konflikt, saj smo zaznali selekcijo srbskih oz. prosrbskih virov v primerjavi z zahodnimi viri. Novinarji so zahodne vire predstavljali kot veliko bolj verodostojne in objektivne, čeprav se je marsikatera novica, plasirana s strani zveze NATO, kasneje izkazala za laž. Po drugi strani so srbski viri pogosto

postavljeni pod vprašaj, srbske izjave so v narekovajih, čeprav se kasneje izkažejo za resnične. Iz tega sledi, da so novinarji nenaklonjene vire uporabljali manj pogosto, pa še takrat se sprašujejo o njihovi verodostojnosti.

Na podlagi raziskanega potrjujemo še eno našo hipotezo, in sicer da kot viri informacij prevladujejo tisti s strani zveze NATO, bistveno manj pa je virov s strani ZRJ.

7.3 ANALIZA TEM

V teoretičnem delu diplomske naloge smo zapisali, da pomen novičarskega diskurza ni le v tem, kar je bilo izbrano, ampak tudi v tem, kar je bilo iz njega izključeno (Bašić-Hrvat in drugi v Zajc 1988, 226). Nanizali smo tudi nekaj slikovitih primerov selekcije informacij in tem iz zgodovine novinarstva ter se navezali na obravnavano temo, torej na kosovski konflikt, pri čemer številni avtorji očitajo množičnim medijem selekcijo informacij: pomanjkljivo poročanje o pogojih iz Rambouilleta, vredne in nevredne žrtve, neomenjanje zločinov OVK, slabo poročanje o protestih proti bombardiranju itd.

Zato se nam je zdelo pomembno, da vidimo, katere teme so slovenski mediji šteli za pomembne oz. vredne objave, katere pa so marginalizirali.

Kot bo razvidno iz analize, je tem več kot prispevkov, saj je v določenem prispevku lahko dominiralo več tem (maksimalno smo se odločili za tri glavne teme).

7.3.1 Večer

Odločili smo se za enajst glavnih tem (pogajanja, begunci, bombardiranje, civilne žrtve, demonstracije, poročanje iz držav članic zveze NATO, poročanje iz Srbije, poročanje iz Rusije in Kitajske, Slovenija in drugo), skupaj pa smo jih v obravnavanem obdobju našli 376.

Kot tema je dominiralo poročanje iz držav članic zveze NATO (66-krat oz. 17,55 %). (Glej Tabela 7.17.) Tema prispevka je bila torej to, kar so dejali funkcionarji zveze NATO, ameriška diplomacija itd. Zelo je bil poudarjen vpliv kosovskega konflikta na Slovenijo oz. kaj o njem menijo slovenski politiki, kakšno je javno mnenje, nadalje prihod kosovskih beguncev v Slovenijo itd. Takšnih tem je bilo 52 oz. 13,83 %. Begunci so kot glavna tema na tretjem mestu (45-krat oz. 11,97 %), bombardiranje in poročanje iz Srbije je v obeh primerih tema 40-krat (10,64 %), pogajanja pa 35-krat (9,31 %). Poročanje iz Rusije in Kitajske je tema 32-krat (8,51 %), stanje na Kosovu ter konflikt med OVK in ZRJ zgolj desetkrat (2,66 %), demonstracije proti bombardiranju sedemkrat (1,86 %) in civilne žrtve petkrat, kar predstavlja 1,33 %.

Tabela 7.17: Teme v Večeru

Večer	Pogajanja	Begunci	Bombardiranje	civilne žrtve	Demonstracije	Poročanje iz NATO držav	Poročanje iz Srbije	stanje na Kosovu-vojna	Poročanje iz Rusije in Kitajske	Slovenija	drugo	SKUPAJ
18.mar	1	1						1				3
19.mar	1					1	1					3
20.mar	2					3		1	1		1	7
22.mar	2								1		3	5
23.mar	2	1						1			1	5
24.mar	2	1				1	4	1	2		1	12
25.mar	1	2	2			1	2	2		4		14
26.mar			4	1	1	2	6	2		14	4	34
27.mar		1	4			2	3			8	4	21
29.mar		3	2			1	2		2	1	1	12
30.mar		5	6		3	3	1		2	2	4	26
31.mar	2	4	4		1	5	3		2	3	3	27
3.maj	2	3	6	2		3	1		1	1		19
4.maj	1	5	2	1		7	2		2	2	4	26
5.maj		1	2	1		6	2		2	3	2	19
6.maj	1	3	2			3	2		2	2	2	17
7.maj	1	5	1			2	2		1	2	2	16
8.maj	1	4	1			4	2		1	1	3	16
7.jun	3	2	1		2	3	1		1		1	13
8.jun	5		1			3	1	1	3	2		16
9.jun	3		2			2		1	3	3	2	16
10.jun	1	1				3	1		2	1	3	11
11.jun	3	2				4	3		1	2	1	15
12.jun	1	1				7	1		3	1	2	15
SKUPAJ	35	45	40	5	7	66	40	10	32	52	44	376

Če pogledamo, katere teme so prevladovale po tednih, vidimo, da so bila v prvem obravnavanem tednu (pred bombardiranjem) glavna tema pogajanja (desetkrat). V prvem tednu bombardiranja je bila najpogostejša tema poročanje iz Slovenije (32-krat), nato sledi bombardiranje (22-krat), poročanje iz Srbije (17-krat), nato begunci (15-krat) in 14-krat poročanje iz držav članic zveze NATO.

Na sredini bombardiranja je prevladovalo poročanje iz držav članic zveze NATO (25-krat), sledijo ji begunci (21-krat) in nato bombardiranje (14-krat).

V zadnjem obravnavanem tednu glavna tema ostaja ista, in sicer 22-krat poročanje iz držav članic zveze NATO, ponovno pa se poveča tema pogajanje (16-krat).

Pri postavljanju hipoteze smo uporabili terminologijo »negativne nasproti pozitivnim temam«. Iz Tabele 7.17 smo kot negativne teme uporabili: civilne žrtve, demonstracije, poročanje iz Srbije (tudi bombardiranje, vendar srbski pogled) ter poročanje iz Rusije in

Kitajske, pri katerem je bil običajno predstavljen drugačen pogled na kosovsko krizo, kot je bil zahodni. Med t. i. pozitivne teme smo uvrstili pogajanja (saj je bilo največkrat napisano tako, kot da srbska stran noče podpisati miru), begunce, bombardiranje (ko se NATO hvali z učinkovitostjo), poročanje iz držav članic zveze NATO in stanje na Kosovu (kjer se dogaja humanitarna katastrofa, genocid). Med ti dve kategoriji nismo uvrstili temi Slovenija in drugo, čeprav so slovenski politiki bombardiranje večinoma komentirali tako, da sicer obžalujejo, da je do njega prišlo, vendar da je to edina rešitev.

Na podlagi te razdelitve vidimo, da je bilo t. i. negativnih tem 84 oz. 22,34 %, pozitivnih tem 196 oz. 52,13 % ter ostalih 96 oz. 25,53 %.

Znotraj zgornje tabele smo še podrobneje pregledali negativne teme in tako ugotovili, da je v obravnavanem obdobju Večer dvakrat pisal o pravno dvomljivem napadu, enkrat o uporabi urana in ekološki katastrofi, trikrat o vplivu krize na gospodarstvo, predvsem na turizem (znotraj slovenskih tem), enkrat je bilo omenjeno, da se je z bombardiranjem eksodus beguncev še povečal, in dvakrat o možnosti razširitve spopada na sosednje države.

7.3.2 Delo

Pri časniku Delo smo našli 294 različnih tem. Tudi tu prevladuje poročanje iz držav članic zveze NATO (53-krat), sledi poročanje iz Srbije (33-krat), nato poročanje iz Rusije in Kitajske (31-krat), prav tako 31-krat poročanje iz Slovenije, sledijo bombardiranje (30-krat), begunci (29-krat) in pogajanja (28-krat). Demonstracije so sedemkrat glavna tema, civilne žrtve štirikrat, stanje na Kosovu in tamkajšnji spopadi pa petkrat (glej Tabela 7. 18).

Tabela 7.18: Teme v Delu

Večer	Pogajanja	Begunci	Bombardiranje	civilne žrtve	Demonstracije	Poročanje iz NATO držav	Poročanje iz Srbije	stanje na Kosovu-vojna	poročanje iz Rusije in Kitajske	Slovenija	drugo	SKUPAJ
18.mar	1	1						1				3
19.mar	1					1	1					3
20.mar	2					3		1	1			7
22.mar	2								1		2	5
23.mar	2	1						1			1	5
24.mar	2	1				1	4	1	2		1	12
25.mar	1	2	2			1	2	2		4		14
26.mar			4	1	1	2	6	2		14	4	34
27.mar		1	4			2	3			8	3	21
29.mar		3	2			1	2		2	1	1	12
30.mar		5	6		3	3	1		2	2	4	26
31.mar	2	4	4		1	5	3		2	3	3	27
3.maj	2	3	6	2		3	1		1	1		19

4.maj	1	5	2	1		7	2		2	2	4	26
5.maj		1	2	1		6	2		2	3	2	19
6.maj	1	3	2			3	2		2	2	2	17
7.maj	1	5	1			2	2		1	2	2	16
8.maj	1	4	1			4	2		1	1	2	16
7.jun	3	2	1		2	3	1		1			13
8.jun	5		1			3	1	1	3	2		16
9.jun	3		2			2		1	3	3	2	16
10.jun	1	1				3	1		2	1	2	11
11.jun	3	2				4	3		1	2		15
12.jun	1	1				7	1		3	1	1	15
SKUPAJ	35	45	40	5	7	66	40	10	32	52	36	368

V prvem in v zadnjem tednu kot tema prevladujejo pogajanja. V prvem tednu je glavna tema poročanje iz držav članic zveze NATO (25-krat), nato bombardiranje (19-krat), poročanje iz Slovenije (16-krat), poročanje iz Rusije in Kitajske (trinajstkrat), po dvanajstkrat pa so tema begunci in poročanje iz Srbije.

Na sredini bombardiranja glavna tema ostaja poročanje iz držav članic zveze NATO (trinajstkrat), sledijo begunci (desetkrat) in poročanje iz Srbije (devetkrat).

T. i. negativnih tem (ista klasifikacija kot zgoraj) je bilo 75 oz. 25,51 %, pozitivnih tem 145 oz. 49,32 % in ostalih 74 oz. 25,17 %.

Znotraj zgornje klasifikacije smo opazili, da so štirje prispevki govorili o pravno dvomljivem napadu, eden o uranu oz. ekološki katastrofi, štirje o vplivu na gospodarstvo, predvsem na turizem (znotraj slovenskih tem), en prispevek je govoril o možnosti razširitve spopada na sosednje države in en prispevek je iskal vzporednice z drugimi konflikti, kot je na primer turško-kurdski konflikt, pri katerem pa NATO ni interveniral.

Podobno kot pri Večeru nismo zasledili niti enega prispevka, katerega glavna tema ali vsaj ena od glavnih tem bi bili nesprejemljivi pogoji za Srbijo iz Rambouilleta in napadi OVK, ki se je v enem letu v medijih transformirala iz »agresivnih separatistov« v »borce za svobodo«.

7.3.3 Dnevnik

V obravnavanem obdobju smo našli 193 različnih tem. Prevladujejo teme v povezavi s Slovenijo (komentiranje slovenskih politikov o kosovski krizi, sprejem beguncev, humanitarna akcija medijev ipd.), in sicer je bilo takih tem 31. Pogajanja in bombardiranje sta glavna tema bila ob po 28-krat. Sledi poročanje iz držav članic zveze NATO (26-krat) in poročanje iz Srbije (24-krat). Poročanje iz Rusije in Kitajske je bilo glavna tema desetkrat, demonstracije trikrat in civilne žrtve enkrat. Zaradi pomanjkanja informacij in zaradi dejstva,

da novinarjev na Kosovu skoraj ni bilo, je bila tema stanje na Kosovu in tamkajšnja vojna kot glavna tema obdelana zgolj štirikrat (glej Tabelo 7.19).

Tabela 7.19: Teme v Dnevniku

Dnevnik	pogajanja	begunci	bombardiranje	civilne žrtve	demonstracije	poročanje iz Nato držav	poročanje iz Srbije	stanje na Kosovu-vojna	poročanje iz Rusije in Kitajske	Slovenija	drugo	SKU-PAJ
18.mar	1							1			1	3
19.mar	2					1						3
20.mar	2					1						3
22.mar	1					1		1			1	4
23.mar	2					1		1	1			5
24.mar	1	1				1	2	1			1	7
25.mar		1	4			2	1			2	2	12
26.mar			4			1	1			11	1	18
27.mar		1	4			2	2		4	2	1	16
29.mar		1	3			1	1					6
30.mar		4	2		1	1	2		1	4	2	17
31.mar	2	3	1		1	1	1		1	3	1	14
3.maj		2	1			1	1		1			6
4.maj		1	3			1	1		1			7
5.maj		2	1			1	1			2		7
6.maj			2			1				1	1	5
7.maj	2	3								2		7
8.maj	1		1			2	2				2	8
7.jun	2		2	1	1	1						7
8.jun	2					2				1		5
9.jun	1					1	2			2	1	7
10.jun	3					1	1				1	6
11.jun	4					1	3			1	2	11
12.jun	2	2				1	3		1			9
SKU-PAJ	28	21	28	1	3	26	24	4	10	31	17	193

V prvem obravnavanem tednu kot tema prevladujejo pogajanja, prav tako v zadnjem. V drugem obravnavanem tednu kot teme prevladujejo tiste v povezavi s Slovenijo, sledi bombardiranje, na sredini so bombardiranje in begunci.

T. i. negativnih tem smo našli 38, kar predstavlja 19,69 %, pozitivnih tem je bilo 107 oz. 55,44 %, ostalih pa 48 oz. 24,87 %.

Znotraj razdelitve v Tabeli 7.19 smo našli štiri prispevke, ki govorijo o negativnem vplivu bombardiranja na gospodarstvo ter dva prispevka o možnosti razširitve spopada. Podobno kot zgoraj drugih negativnih tem, na katere opozarjajo kritiki poročanja o kosovskem konfliktu, nismo zaznali.

7.3.4 Slovenske novice

V obravnavanem obdobju smo v Slovenskih novicah našeli 57 različnih tem. V tem mediju kot tema prevladujejo begunci (desetkrat), sledita pa bombardiranje (devetkrat) in poročanje iz držav članic zveze NATO (devetkrat). Sedemkrat je glavna tema poročanje iz Srbije, šestkrat pogajanja in petkrat demonstracije. Civilne žrtve niso nikoli glavna tema (glej Tabela 7.20).

Tabela 7.20: Teme v Slovenskih novicah

Slov. novice	pogajanja	begunci	bombardiranje	civilne žrtve	demonstracije	poročanje iz NATO držav	poročanje iz Srbije	stanje na Kosovu-vojna	poročanje iz Rusije in Kitajske	Slovenija	drugo	SKUPAJ
18.mar		1										1
19.mar											1	1
20.mar												0
22.mar								1				1
23.mar	1											1
24.mar	1					1		1				3
25.mar	1											1
26.mar			1		1	1	1			1		5
27.mar		1	2		2	1	1			1	1	9
29.mar		1	1		1	1	1				2	7
30.mar			1		1	1	1				1	5
31.mar		1	1									2
3.maj	1	1				1	1		1			5
4.maj		1	1									2
5.maj	1					1	1					3
6.maj			1							1		2
7.maj		2										2
8.maj		2										2
7.jun			1									1
8.jun												0
9.jun												0
10.jun												0
11.jun						1						1
12.jun	1					1	1					3
SKUPAJ	6	10	9	0	5	9	7	2	1	3	5	57

V prvem obravnavanem tednu kot pri ostalih treh medijih glavno temo predstavljajo pogajanja, nato bombardiranje in v sredini begunci, zadnji teden pa poročanje iz držav članic zveze NATO.

Negativnih tem po že opisani klasifikaciji je bilo 13 oz. 22,81 %, pozitivnih tem 36 oz. 63,16 %, ostalih pa osem oz. 14,03 %. Znotraj tega smo zasledili še en prispevek, ki govori o negativnem vplivu na gospodarstvo.

7.3.5 Skupaj

Kot je razvidno iz Tabele 7.21, je bilo negativnih tem v primerjavi s pozitivnimi bistveno manj. Najmanj negativnih tem, in sicer 19,69 %, je bilo v Dnevniku, največ pa v Delu (25,51 %). Največ pozitivnih tem smo glede na odstotke zasledili v Slovenskih novicah, in sicer 63,16 %, najmanj pa v Delu (49,32%).

Tabela 7.21: Negativne in pozitivne teme – vsi mediji – odstotki

	Večer	Delo	Dnevnik	Slovenske novice
negativne teme	22,34 %	25,51 %	19,69 %	22,81 %
pozitivne teme	52,13 %	49,32 %	55,44 %	63,16 %
ostalo	25,53 %	25,17 %	24,87 %	14,03 %

V Tabeli 7.22 lahko vidimo, katere tri teme so bile v posameznem mediju najbolj zastopane po odstotkih. Temo Drugo nismo šteli med prve tri.

Tabela 7.22: Teme po vseh štirih medijih – odstotki

Večer	Delo	Dnevnik	Slovenske novice
poročanje iz držav članic zveze NATO – 17,55 %	poročanje iz držav članic zveze Nato – 18,03 %	Slovenija – 16,15 %	begunci – 17,54 %
Slovenija – 13,83 %	poročanje iz Srbije – 11,22 %	pogajanja in bombardiranje – 14,51 %	poročanje iz držav članic zveze NATO – 15,79 %
begunci – 11,97 %	poročanje iz Rusije in Kitajske ter Slovenija – 10,54 %	poročanje iz držav članic zveze NATO – 13,47 %	poročanje iz Srbije – 12,28 %

Kot vidimo, se med prvimi tremi temami redkokdaj pojavi t. i. negativna tema – na prvem mestu nikoli. V Večeru je ni med prvimi tremi, v Dnevniku ne med prvimi štirimi. V Delu se pojavi na drugem mestu (poročanje iz Srbije) in na tretjem skupaj s Slovenijo (poročanje iz Rusije in Kitajske). V Slovenskih novicah je negativna tema na tretjem mestu, in sicer poročanje iz Srbije.

Na podlagi analize vseh štirih medijev potrjujemo še eno hipotezo, in sicer da je negativnih tem (civilne žrtve, poslabšanje odnosa med državama, ultimativni Rambouille, suverenost države ipd.) v primerjavi z drugimi temami, kot so denimo begunci, bistveno manj.

7.4 POROČEVALCI

Z namenom, da vidimo, ali so novice bile pretežno agencijske ali pa so časopisne hiše imele svoje novinarje na terenu, smo podrobneje analizirali tudi poročevalce. Avtorjev je lahko več kot je samih prispevkov, saj je pod določenimi podpisanih več novinarjev.

7.4.1 Večer

Kot je razvidno iz Tabele 7.23, v Večeru prevladujejo agencijske novice, in sicer je pod prispevki najpogosteje podpisana Slovenska tiskovna agencija (STA), kar 161-krat oz. 43,35 % vseh avtorjev. Sledi Reuters (47-krat) in nato prvi novinar, ki je kot avtor podpisan dvanajstkrat, desetkrat je kot avtor napisana tudi agencija DPA. Prav tako imamo deset prispevkov, pod katerimi avtor ni podpisan, kar predstavlja 2,82 %. Če seštejemo vse agencijske novice, je bilo teh skupaj 218 oz. 61,41 %.

Tabela 7.23: Avtorji prispevkov v Večeru

Večer	
sta	161
Reuters	47
Jurij Tolmačev-Moskva	12
Željko Bajić-Skoplje	12
Blaž Zgaga - Slo	10
brez avtorja	10
dpa	10
Nikola Vrzić-Bg	10
Bojan Bauman - Bg in Skopje	7
Mirko Lorenci - Bg in Skopje	7
Petar Ilić-Peking	7
Blerim Shala-Priština in Makedonija	6
dr	6
Jože Plešnar	6
Peter Žerjavič-kasneje Tirana	6
Boris Jaušovec-Nikozija	5
Andreja Blažok-Pariz	4
Bojan Tomažič	4
Ahmet Kalajdžić - Dubrovnik in Podgorica	3

Damijana Žišt - Slo	3
Rok Kajzer	3
Uroš Mlakar - Köln in Bonn	3
Bojan Brezigar - Trst	2
Borut Mekina	2
Branko Maksimović	2
Nikola Šoštaršič - Slo	2
Peter Jančič	2
pež	2
pj	2
Saša Petečin - Köln	2
Slavko Vizovišek	2
Stojan Spetič - Rim	2
zr	2
Boštjan Slatenšek	1
čk	1
dr. Miro Mastnak	1
dž	1
Filip Matko	1
Jože Jerman	1
jt	1
Katja Šeruga - Slo	1
Lidija Pak - Slo	1
Mihela Zupančič - dopisnica STA- Bruselj	1
Milan Glavonjič - Slo	1
Milan Predan	1
mk	1
Mladen Mali - Zg	1
Nataša Gider - Slo	1
ob	1
Petra Zemljič - Slo	1
rk	1
Sara Volčič	1
sav	1
Urška Mlinarič - Slo	1
va	1
Vanessa Čokl	1
SKUPAJ	355

V obravnavanem obdobju se kot novinarja najpogosteje pojavita Jurij Tolmačev kot sodelavec iz Moskve in Željko Bajić kot sodelavec iz Skopja, oba dvanajstkrat. Blaž Zgaga je pisal iz Slovenije desetkrat, prav tako sodelavec iz Beograda Nikola Vrzić. Mirko Lorenci in Bojan

Bauman sta se kot posebna poročevalca sedemkrat oglasila najprej iz Beograda, nato pa iz Skopja. Sedem prispevkov je imel tudi sodelavec iz Pekinga Petar Ilić. Blerim Shala se je sprva javil kot sodelavec iz Prištine, in sicer 23., 24. in 25. marca, nato pa iz makedonskih begunskih taborišč. Večer tako v Prištini ni imel svojega novinarja.

Sodeč po temah in po avtorjih vidimo, da je bilo, kot smo ugotovili v teoretičnem delu diplomske naloge, novic iz Kosova zelo malo.

7.4.2 Delo

V časniku Delo smo našli 342 različnih avtorjev. Največkrat, 44-krat, je bil pod prispevki podpisan Branko Jokić, in sicer kot dopisnik bodisi iz Beograda, Skopja, Podgorice, Tirane, Črne gore ali ZRJ (kot je navedeno v prispevkih) (glej Tabela 7.24).

Tabela 7.24: Avtorji prispevkov v Delu

Delo	
Branko Jokić – Beograd, Skopje, Podgorica, Tirana, ČG, ZRJ	44
Bošo Mašanović – Bruselj, Strasbourg	31
Reuters	29
Veso Stojanov – New York	23
Branko Soban – Rusija	17
Damijan Slabe – Nemčija	17
EPA	16
Gorazd Bohte	13
Zorana Baković – Peking	12
Peter Potočnik – Zagreb	11
Tone Hočevar – Rim	10
Jozsef Szabo – Budimpešta	8
Zdravko Latal – BiH	7
Ilija Marinković – Varšava	6
Mojca Drčar Murko – Dunaj	6
Rok Praprotnik – Slovenija	6
Slava Partlič – Pariz	6
AFP	5
brez avtorja	5
Ervin Hladnik Milharič – Bližnji vzhod, Albanija	5
Barbara Hočevar	4
Jure Eržen	4
STA	4
Stojan Žitko – Nikozija	4
Agencije	3

C. R. – Slovenija	3
Radovan Kozmos	3
Saša Vidmajer	3
Alja Košak – London	2
Ljiljana Đerić – Slovenija	2
Mateja Babić – Slovenija	2
P. R. – Slovenija	2
Urša Izgoršek – Slovenija	2
Vili Einspieler – Podgorica	2
Boris Jež	1
Boris Knific – Slovenija	1
Boris Šuligoj – Slovenija	1
Darja Verbič	1
Der Spiegel – Hamburg	1
Dopisniki Dela	1
Dragan Gjorgjovski	1
Dragiša Bošković	1
Eva Puhar	1
Frederick Forsyth – Süddeutsche Zeitung	1
Grega Repovž – Slovenija	1
I. G. – Slovenija	1
Igor Mekina – Beograd	1
J. P. – Slovenija	1
Jelena Gaćeša	1
Jevgenija Borisova – Rusija	1
K. D. – Slovenija	1
Milovan Dimitrič – Slovenija	1
Mišo Benko	1
Peter Kovačič Peršin	1
Peter Rak	1
Polona Malovrh – Slovenija	1
Profil – Dunaj	1
Uredništvo	1
Viljem Gogala – Budimpešta	1
SKUPAJ	342

Jokiću sledi dopisnik iz Bruslja in Strasbourga Božo Mašanović, ki je podpisan pod 31 prispevkov. Na tretjem mestu se je znašla agencija Reuters z 29 prispevki, sledi dopisnik Veso Stojanov iz New Yorka (23-krat), po 17-krat sta podpisana Branko Soban iz Rusije in Damijan Slabe iz Nemčije. Agencija EPA je bila avtor prispevka 16-krat, AFP petkrat, STA štirikrat, na splošno agencije trikrat.

Agencije so bile kot avtorji prispevkov podpisane 57-krat, kar znaša 16,67 %. Delo je imelo svoje dopisnike v različnih krajih, od koder so poročali o kosovskem konfliktu. Dopisnika na Kosovu niso imeli, je pa skope novice iz Kosova, najpogosteje je šlo za govorice, poročal Delov dopisnik iz Beograda.

V Delu smo zasledili pet prispevkov brez podpisa avtorja, kar predstavlja 1,46 %.

7.4.3 Dnevnik

V Dnevniku smo v obravnavanem obdobju našli 203 avtorje prispevkov, od tega jih je največ, in sicer 39, brez navedenega avtorja, kar predstavlja 19,21 % (glej Tabela 7.25).

Tabela 7.25: Avtorji prispevkov v Dnevniku

Dnevnik	
brez avtorja	39
Reuters	33
dz	13
Maroje Mihovilović	9
Barbara Kramžar - Nemčija	7
bš	4
Dejan Kovač	4
Simona Pilko - Bruselj	4
Agencije	3
Domen Caharijas	3
sz	3
tb	3
Zoran Senković	3
Barbara Šurk	2
dr. Vlado Miheljčak	2
Duša P. Podbevšek	2
fl	2
Milena Ule	2
mu	2
od naših sodelavcev / od naših dopisnikov	2
ok	2
Petar Todorovski	2
Slobodan Racković - Podgorica	2
sr	2
sta	2
Tatjana Mandić - Beograd	2
Tatjana Pihlar	2

tl	2
Tomaž Bukovec	2
Vaso Gasar	2
ba	1
Borut Mehle	1
Brane Šalamon	1
cd	1
Darko Štrajn	1
Dean Zagorac	1
dp	1
Goran Vezić	1
ib	1
Ignac Golob	1
Jože Poglajen	1
Lev Kreft	1
m	1
Maja Čepin	1
Melisa Moore	1
Meta Roglič	1
Milan Gorjanc	1
Mile Šetinc	1
Milena Dore	1
Miran J. Lesjak	1
Mladen A. Švarc	1
mm	1
Nijaz Hamza	1
Nina Grabner	1
Nina Korinšek	1
og	1
pt	1
Robert Vrhnik	1
Romana Špende	1
shv	1
Srdjan Karanović	1
sš	1
Stina	1
T. Kermauner	1
Tanja Dodig	1
Tanja Lesničar-Pučko	1
Tomaž Gerden	1
Toni Perić	1
Vesna Vuković	1
vi	1

zu	1
SKUPAJ	203

Naslednja se kot avtor najpogosteje pojavlja agencija Reuters (33-krat), sledi ji avtor dz (13-krat), šele za njim s polnim imenom in priimkom Maroje Mihovilović, ki pa ni bil novinar na terenu, temveč je predvsem skrbel za ozadje novic, komentarje, portrete ipd. Kot dopisnica iz Nemčije je pod teksti sedemkrat podpisana Barbara Kramžar, vsi ostali avtorji so pod prispevki podpisani manj kot petkrat.

Če seštejemo vse agencijske novice (Reuters 33, agencije tri, STA dva in Stina ena), jih je bilo v obravnavanem obdobju 39, kar predstavlja 19,21 %.

V obravnavanem obdobju Dnevnik ni imel svojih novinarjev na Kosovu, iz Beograda se je oglasila Tatjana Mandić, iz Podgorice pa Slobodan Racković.

7.4.4 Slovenske novice

V Slovenskih novicah smo našeli 46 različnih avtorjev, od tega je najpogosteje, in sicer desetkrat, podpisan avtor s kratico U. S. Slednji je pisal povzetke dogodkov iz različnih delov sveta, tako da je videti, da ni bil poseben dopisnik. Brez navedenega avtorja je bilo sedem prispevkov (15,22 %), nato pa sledi Reuters, ki je podpisan petkrat (glej Tabela 7.26).

Tabela 7.26: Avtorji prispevkov v Slovenskih novicah

Slovenske novice	
U. S. – Beograd, Washington	10
brez avtorja	7
Reuters	5
Marjan Bauer	4
STA	4
A. S.	2
M. Š.	2
AFP	1
AP	1
Bojan Grom – Slovenija	1
D. M.	1
EPA	1
Igor Kršinar	1
J. S.	1
M. G.	1
M. R.	1
Marko Uršič	1

P. M.	1
V. Z.	1
SKUPAJ	46

Prvi s polnim imenom in priimkom je kot avtor podpisan Marjan Bauer (urednik Slovenskih novic), ki je v obravnavanem obdobju napisal štiri komentarje. Prav tako je pod tekst štirikrat podpisana STA.

Če seštejemo vse agencijske novice (oz. kolikokrat je pod tekst podpisana tiskovna agencija, saj je poleg lahko napisanih več avtorjev), je bilo le-teh skupaj dvanajst (Reuters pet, STA štiri, AFP ena, AP ena in EPA ena) oz. 26,09 % vseh avtorjev.

7.4.5 Skupaj

V obravnavanem obdobju so se slovenski mediji pogosto naslanjali na tiskovne agencije kot avtorje prispevkov. Pri tem izstopa časnik Večer, kjer je kar 61,58 % avtorstva agencijskega (glej Tabela 7.27).

Tabela 7.22: Avtorji prispevkov v odstotkih – vsi mediji

	agencije	brez avtorja	drugo
Večer	61,41 %	2,82 %	35,77 %
Delo	16,67 %	1,46 %	81,87 %
Dnevnik	19,21 %	19,21 %	61,58 %
Slovenske novice	26,09 %	15,22 %	58,69 %

V Večeru pa je malo, in sicer 2,82 %, prispevkov brez podpisa. Po številu agencijskih novic sledijo Slovenske novice s 26,09 %, nato pa Dnevnik z 19,21 %. Slovenske novice imajo 15,22 % prispevkov brez navedenega avtorja, največ pa Dnevnik z 19,21 %. Najmanj agencijskih novic in tudi najmanj nepodpisanih tekstov ima časnik Delo, in sicer agencijskih novic 16,67 %, brez podpisa pa 1,46 %. Delo je imelo tudi največ dopisnikov v različnih delih sveta, od koder so poročali o kosovski krizi.

Na podlagi analize avtorstva lahko hipotezo, da v času konflikta ni bilo poročevalcev s Kosova in da so bile novice agencijske, le deloma potrdimo. Vidimo namreč, da so v Večeru agencijske novice prevladovala, v Delu pa ne. Ne glede na to pa noben medij ni imel svojih dopisnikov na Kosovu, tako da podobno kot v drugih svetovnih medijih tudi v slovenskih

prispevkov s Kosova praktično ni bilo. So se pa slovenski mediji (nekateri bolj, nekateri manj) trudili konflikt pokriti iz drugih krajev.

7.5 NAJBOLJ POGLOBLJENO POROČANJE

V uvodu smo postavili hipotezo, da je o kosovskem konfliktu najbolj poglobljeno poročal časnik Delo, in sicer konkretno, da ima največje število člankov, daljše članke, da so članki podkrepjeni s slikovnim gradivom (fotografije in mape), da je prisoten opis družbenih in zgodovinskih okoliščin konflikta, da so viri raznoliki, da poročajo s kraja dogajanja – terensko poročanje, uporabljajo več žanrov (poleg poročila in vesti še komentar, reportažo, intervju, portret).

Glede na število člankov bi lahko rekli, da je Večer bistveno več pisal o kosovskem konfliktu, a poglobljena analiza pokaže drugačno sliko. V Večeru smo našli 355 člankov, v Delu pa 261, vendar kot smo videli, v Večeru prevladujejo vesti (47,04 %), v Delu pa poročila (47,33 %), ki so bolj poglobljena. Pri Delu velja poudariti, da je bilo največkrat pod običajno zelo dolgim poročilom z enotnim naslovom podpisanih več avtorjev, ki so poročali iz različnih delov sveta in bi potemtakem lahko vsak predstavljal svoj samostojni prispevek, a smo ga šteli kot enega.

Pri Večeru so poročila na drugem mestu z 39,72%, pri Delu pa so ravno nasprotno na drugem mestu vesti s 30,15 %.

Kar zadeva pisanost novinarskih vrst, je tudi tu v prednosti Delo, saj vestem sledi komentar (12,21 %), nato reportaža (6,87 %), anketa (1,53 %), intervju (1,15 %) in portret (0,76 %). Pri Večeru je komentarjev 5,35 %, reportaž 4,23 %, intervju predstavlja 1,97 %, portret, anketa in izjava pa po 0,56 %. Veliko bolj raznoliko od Večera, vsaj kar zadeva novinarske vrste, je pisal tudi Dnevnik (glej Tabelo 7.6).

Ugotovili smo, da je v obravnavanem obdobju v slovenskih medijih prevladovala informativna zvrst, in sicer na prvem mestu poročilo in vest. Le-ti sta bili pogosto podkrepjeni z različnimi fotografijami, skicami ali mapami. Tudi tiskani mediji vedno večji poudarek dajejo vizualni podobi.

Ker poročilo in vest predstavljata največje število člankov, smo prešteli, koliko le-teh je bilo v posameznem mediju podkrepjenih s slikovnim gradivom. V Večeru jih je bilo 18,18 %, v Delu 33,99 %, v Slovenskih novicah 37,14 % in največ v Dnevniku – 44,27 %. Če bi gledali številčno, je bilo sicer v Delu največ člankov podkrepjenih s fotografijo ipd. (69), vendar je odstotkovno – torej glede na razmerje s skupnim številom člankov, izstopal Dnevnik, ki pa je imel takih prispevkov 58. V Večeru jih je bilo 56 in v Slovenskih novicah 13.

Čeprav smo že potrdili eno hipotezo, da so v obravnavanem obdobju prevladovali prozahodni viri, pa znotraj posameznih medijev obstajajo razlike. Razmerje med prosrbskimi in prozahodnimi viri je najboljše ravno pri časniku Delo (30,78 % – 42,67 %), sledijo Slovenske novice (35,88 % – 52,67 %), Večer (27,7 % – 42,76 %) in Dnevnik (16,78 % – 54,94 %).

Poleg tega razmerja smo izpostavili tudi analizo srbskih virov. Čeprav je le-teh največ ravno pri Slovenskih novicah, jih namreč večina odpade na srbske medije. Pri Delu pa srbski mediji sicer predstavljajo določen vir, vendar uporabljajo tudi druge srbske vire (glej Tabelo 7.15).

Čeprav ne moremo reči, da struktura virov ustreza novinarskim standardom, pa lahko rečemo, da je pri Delu v primerjavi z ostalimi tremi vseeno najboljša. Delu je moč očitati le visok delež, ki ga kot viri predstavljajo govornice, in sicer 7,33 %. Najpogosteje je šlo za informacije s Kosova, ki pa jih novinar ni mogel preveriti, na kar je pogosto tudi opozoril. Naj navedemo primer z dne 30. marca, ko je novinar Branko Jokić v prispevku V Podgorici narašča strah pred nevarnostjo s severa med drugim zapisal »Težko je ugotoviti, ali gre dejansko za genocid, kot trdijo begunci. Na Kosovu namreč ni več nevtralnih virov, tako da je težko dobiti nevtralne podatke«.

Vendar kljub temu govornice tipa »Begunci pravijo, da civiliste peljejo v koncentracijska taborišča /.../, širijo pa se tudi grozljive govornice o tem, da mnogi ujeti Albanci končajo v pečeh termoelektrarn v Obiliću in topilnici v Trepči /.../, govori se tudi, da so Srbi več deset albanskih vasi zravnali z zemljo /.../, trupla menda več dni ležijo po ulicah ...« nekako ne sodijo v časnik, kot je Delo. (Vsi navedeni primeri so iz enega samega prispevka z dne 31. 3. Srbi o napadih na srbske vasi, Albanci o strahotah v albanskih, avtorja Branka Jokića.)

Poleg tega Delu s strokovnega stališča očitamo neločevanje komentarja od informacij oz. prepletanje avtorjevih mnenj v prispevkih, ki so napisani kot poročilo. Takih prispevkov je bilo v Delu največ, in sicer osem, kar predstavlja 3,05 %.

Tudi pri analizi avtorstva smo ugotovili, da je imelo Delo svoje dopisnike na različnih koncih sveta, od koder so se trudili pokrivati kosovski konflikt. Nobeden od obravnavanih medijev ni imel svojega novinarja na Kosovu, do izгона iz Prištine ga je imel Večer.

Analiza tem, ki smo jih razdelili na pozitivne, negativne in druge, je pokazala, da je negativnih tem največ v Delu, prav tako pa tudi pozitivnih. Razmerje je pri Delu v primerjavi z ostalimi tremi mediji tu najbolj ugodno (glej Tabelo 7.21).

Na podlagi zgornje analize lahko kljub dejstvu, da v Delu odstotkovno ne prevladujejo prispevki s fotografijami (mapami, skicami) ter kljub očitkom glede velikega odstotka govornic in novinarjevih mnenj v informativni zvrsti, potrdimo hipotezo, da je časnik Delo najbolj

poglobljeno (v primerjavi z ostalimi tremi slovenskimi tiskanimi mediji) poročal o kosovskem konfliktu.

7.6 INTERPRETATIVNA ZVRST

Na začetku smo postavili hipotezo, da je več objavljenih prispevkov iz interpretativne zvrsti, ki govorijo v prid zveze NATO, kot tistih, ki govorijo proti zvezi NATO oz. za ZRJ.

Analizirali smo vse prispevke, ki sodijo v interpretativno zvrst (komentarje in portrete) ter jih razvrstili v tri kategorije: nevtralni (v to kategorijo smo uvrstili tudi prispevke, ki so enako kritični do obeh strani), pronatovski oz. protisrbski (tja smo uvrstili prispevke, ki odobravajo napad in se jasno postavljajo na stran zveze NATO in OVK; nadalje tiste, ki govorijo na splošno proti ZRJ in Srbom; ter tiste, ki govorijo proti Slobodanu Miloševiću) in prosrbski oz. protinatovski prispevki (tja smo uvrstili prispevke, ki se postavljajo na stran ZRJ; in tiste prispevke, ki kritizirajo Ameriko in NATO, njegovo taktiko).

7.6.1 Večer

V časniku Večer je bilo v obravnavanem obdobju objavljenih 19 komentarjev in dva portreta. Prvi komentar je bil objavljen 20. 3. in nosi naslov Zgodovinski 'ne', avtor je Boris Jaušovec. Uvrščamo ga v kategorijo protisrbski. Navajamo dva citata: »Rambouilletovska kriminalka se je v Parizu sprevrгла v še eno balkansko farso, morda pa bo postala še grozljivka. Miloševiću je znova kot že tolikokrat prej uspelo, da je s svojimi sprenevedavimi režiserskimi manevri, pri čemer so bile krogle, ki so jih izstrelile srbske oborožene sile na Kosovu na albanske civiliste, ves čas prave, znova izognil vsem ultimatom in tako za nedoločen čas zavrl iskanje vsaj začasne rešitve za Kosovo.« Drugi citat: »..., kakor je dva dni v Parizu trdil srbski predsednik Milan Milutinović, ki je zbranim novinarjem tam prodajal meglo šarmantnega nasmeška.«

Portret Hashima Thacija z dne 22. 3. in naslovom Kosovski komandant Kača je napisan izredno pozitivno, zaradi česar ga uvrščamo med pronatovske prispevke. Bojan Tomažič napiše: »V stikih z najvišjimi političnimi predstavniki držav kontaktne skupine, članic zveze NATO in posebno ZDA se je izkazal za odličnega sogovornika, s širokimi in dovolj realnimi političnimi stališči. Vsak od pogovorov z najvišjimi predstavniki skupine za stike mu je višal verodostojnost in sloves /.../ Rambouilletska promocija politične spretnosti in odprtosti je Tačija postavila tudi za mandatarja nove vlade Kosova.« In pohvale še naprej: »Na bojišču je veljal za izjemno discipliniranega, pogumnega in odločnega vojaka in poveljnika«.

25. 3. sta objavljena dva komentarja. Prvega je napisal Slavko Vizovišek in nosi naslov Začenja se zadnji krog. Ker govori večinoma proti Miloševiću, ga uvrščamo v kategorijo protisrbski. Citiramo: »Povsem formalno marsikaj govori za srbsko stališče. Tisto, kar ga pobija, je dosedanja izkušnja s Srbi in Miloševićem. Na pravice in zakonitosti se sklicuje tisti, ki jih je najmanjkrat spoštoval in jih vedno poteptal, ko je šlo za njegove interese ali koristi.«

V isto kategorijo uvrščamo komentar z naslovom Dan igre z živci avtorja Bojana Baumana, ki Srbe stereotipno označuje za samosvoje in trmoglave: »Ne le samosvoji in trmoglavi Srbi, tudi zveza NATO se je znašla praktično pred zidom, ker bi z morebitnim odlašanjem načela svojo kredibilnost v svetu. Grožnja z zračnimi napadi naj bi trmaste srbske politike samo pomagala prepričati, da bi res pričeli reševati kosovski konflikt – in nič drugega.«

Komentar Mirka Lorencija z naslovom Potem pa še Makedonija?, objavljen naslednjega dne, uvrščamo v kategorijo nevtralnih, govori pa o možnosti razširitve spopada v Makedonijo, ker bi to odgovarjalo Miloševiću.

Naslednji komentar, objavljen 27. 3., deloma kritizira obe strani, vendar je napisan veliko bolj negativno do Srbov, prav tako pa govori o nujnosti kopenskega napada, zato ga uvrščamo v kategorijo protisrbski. Komentar avtorja Mirka Lorencija nosi naslov Združeni narodi so umrli. »Da Srbija ni nikoli nikomur nič naredila in da je zdaj žrtev NATO-ve ameriško-zahodnozavezniške zarote, je zgodba za majhne otroke. Tam je humanitarna katastrofa zdaj hujša, kot je bila kdajkoli, kajti do zob oboroženi srbski policisti očitno sproščajo dolgo kopičeno sovraštvo do Albancev, ki jih gverilska osvobodilna vojska ne more zaščititi.« In naprej: »Tam se je pokazalo, da pozna jugoslovanski predsednik le govorico orožja, za katero so se ZDA odločile tudi v kosovskem primeru. Glede slednjega je stvar še posebno zapletena, kajti letalsko-raketni napadi na ZRJ so sicer s stališča morale in pravičnosti upravičeni, a gotovo sporni, kar zadeva način, kako je do njih prišlo. Združeni narodi so, kar zadeva odločanja o vojni in miru, umrli.«

Naslednji komentar Bojana Baumana z dne 29. 3. in naslovom Druga faza uvrščamo v kategorijo nevtralnih, piše pa o tem, da kljub bombardiranju niso nič bližje cilju in da NATO ni pričakoval takšnega razpleta dogodkov.

Tudi naslednji komentar z naslovom Albanski strateški drobiž, avtorja Blaža Zgaga, z dne 30. 3. uvrščamo med nevtralne, in sicer zato, ker je kritičen do obeh strani. »Skratka, zganil se je vojaški stroj in odločati so začeli generali. Najhujše pa je to, da so Srbi začeli čistiti Kosovo. Etnično. In ustavili se bodo šele takrat, ko tam ne bo nobenega Albanca več. Pravzaprav si je sam (Slobodan Milošević, op. K. Š. K.) prižgal zdaj – v vojnih razmerah – zeleno luč, da dokonča umazani posel na Kosovu.« Avtor pa je kritičen tudi do zveze NATO: »Prav

neverjetno je, da načrtovalci v zvezi NATO niso predvideli takega odgovora. Nerazumljivo je tudi, da se je NATO spustil v kaznovalno akcijo takega obsega in hkrati pozabil (ali pa tudi ne) zaščititi nedolžne žrtve genocida.«

31. 3. sta bila objavljena dva komentarja. Prvega, ki nosi naslov Nujna napaka, kot avtor je podpisal Milan Predan, uvrščamo v kategorijo protisrbski. »Toda z NATO-vim posegom ali brez njega, s pogajanjem ali brez njih, s sporazumom ali brez njega – Miloševićev režim bi kot tank ril naprej do ciljev, ki bi si jih sprti postavljaj, tako kot je to počel minulih osem let.« In še: »Je potrebno vojaškemu posegu očitati teptanje mednarodnega prava, vedoč, da s spoštovanjem pravil iger znotraj razsute OZN posega nikoli ne bi bilo, Slovenci pa smo ga zahtevali že v času vojne na Hrvaškem, in zavedajoč se, da se beograjski režim ni menil za nobeno pravo vse od konca osemdesetih let?«

Naslednji komentar avtorja Bojana Brezigarja z naslovom NATO v slepi ulici sicer govori tudi proti Miloševiću, vendar je glavno sporočilo prispevka, da se je NATO znašlo v slepi ulici, zato ga uvrščamo med protinatovske prispevke. »Po sedmih dneh bombardiranja dejstva potrjujejo, da si Milošević po prvih napadih ne bo premislil in da se bo etnično čiščenje Kosova nadaljevalo. Ob tem so se nepopravljivo poslabšali mednarodni odnosi in smo skoraj na robu nove hladne vojne, na Kosovu pa so bombardiranja še povečala sovraštvo med Srbi in Albanci.« Nadalje avtor primerja Kosovo tudi z drugimi svetovnimi žarišči: »Ob tem se človek vpraša, čemu ta napad. Stanje, kakršno je kosovsko, namreč na svetu ni osamljen primer ... Kakšna je razlika med Kurdi in Albanci? Pa menda ne samo to, da je Turčija članica atlantskega zavezništva, v katerem ima strateško lego.« In za konec še: »NATO je v slepi ulici, usoda Albancev pa iz dneva v dan bolj na prepihu. Seveda vojne še ni konec. Končala se ne bo z mirom, ampak z zmago. Razvoj dogodkov bo pokazal, kdo se bo lahko pohvalil kot zmagovalec; bojim pa se, da v nobenem primeru to ne bodo kosovski Albanci.«

3. 5. je objavljen tako portret kot tudi komentar. Prvi je o Vuku Draškoviću in nosi naslov Iz ene zmote v drugo, avtor pa je Mirko Lorenci. Kot se razbere iz naslova in predvsem iz nadaljevanja portreta, je prispevek uvrščen med protisrbske. Tako je »počutje Draškovića težko razložljivo že od nekdaj«. In naprej: »Da bi ravno veliko ljudi to verjelo, je vendarle težko računati, kajti njegova biografija je dobro znana: konec koncev je bil nekoč tudi zagrizen komunist, a so ga iz partije nagnali ali pa je (podatki so različni) tik pred izključitvijo iz nje izstopil sam. In je potem postal zagrizen sovražnik rdečih. Pravzaprav bi bilo težko ugotoviti, kdaj se Drašković ni pošteno motil, zdi se, kot da bi drvel iz ene zmote v drugo.«

Komentar s tega dne, ki nosi naslov Hvala ti za to, NATO, avtorja Boruta Mekine uvrščamo med protinatovske. »V nasprotju z izjavami za javnost, ZDA v svoji legalno-politični praksi

nikoli niso vsebinsko podpirale univerzalnosti človekovih pravic ali pa pravic manjšin. A vendar si vse bolj jemljejo pravico, da glede tega ocenjujejo druge ali jim celo grozijo.«

Komentar Kaj so dosegli? z dne 4. 5. avtorja Borisa Jauševca uvrščamo med nevtralne, ker kritizira obe strani. Na eni strani se avtor sprašuje, kaj je NATO sploh dosegel: Miloševića niso omajali, v domovini ima celo večjo podporo; eksodus se samo stopnjuje; ogrožena je stabilnost Makedonije in Albanije ... Enako kritičen je tudi do Miloševića: »Ampak prav slednje veliko pove o tiranski naravi beograjskega vožda (Milošević je v intervjuju dejal, da so Srbi pripravljeni za zibelko srbstva dati na tisoče življenj), ki mu je za življenje ljudi kaj malo mar. Gre za oblastno maniro, za katero morda res ni drugega zdravila, kakor bombardiranje v srednji vek, kamor tudi spada, in prav tu vendarle najdemo košček logike NATO-ve kampanje.«

Naslednjega dne izide komentar avtorja Nikole Šoštariča z naslovom Dow Jonesu na uslugo, ki ga prav tako uvrščamo med nevtralne, govori pa o ekonomskih razsežnosti NATO-vega posega. Prav tako smo v kategorijo nevtralnih uvrstili komentar Bojana Brezigarja z naslovom Strah pred prihodnostjo, ki govori o tem, da zmaga v bistvu ne bo nikakršna zmaga ter da se vojna nikoli ne konča z mirom.

Komentar Snemanje rogov z glave avtorja Bojana Tomažiča z dne 7. 5. uvrščamo med kritične do Miloševića: »Morda bo tisti zvitež v Beogradu, ki zmerom dobro skriva robove na glavi, celo veliko prispeval že k temu, da se bo do letošnjega božiča na domove vrnilo 700 tisoč kosovskih beguncev, kot je včeraj napovedal Clinton. Nikakor pa na Kosovu ne bo prinesel dokončnega miru.«

Komentar z dne 7. 6. avtorja Borisa Jaušovca z naslovom Kvazi happy end uvrščamo med nevtralne, govori pa o nedorečenosti sporazuma in o tem, da srečnega konca po tej vojni ni ne za pregnane kosovske Albance in ne za zbombardirane srbske prebivalce.

Tudi komentar naslednjega dne z naslovom Pred kapitulacijo, avtorja Bojana Tomažiča, uvrščamo v kategorijo nevtralnih: »Z vojno se ni razrešil kosovski problem. Kapitulirali so in bodo predvsem Srbi in kosovski Albanci.«

Prav tako komentar 10. 6. z naslovom Čakajoč na Godota, avtorja Željka Bajića, uvrščamo med nevtralne, govori pa o tem, kako so novinarji čakali na razplet pogajanj.

Komentar Grozljivo veselje, z dne 11. 6., ki ga je napisal Slavko Vizovišak, uvrščamo v kategorijo protisrbski.

..., diskusije o potrebnosti in nujnosti vojaškega posredovanja na takšen način bodo zagotovo trajale še dolgo. Novi dokazi, da je bilo vseeno potrebno, prihajajo iz Beograda: veselje in proslavljanje na ulicah, ki spominja na dan, ko so Jugoslovani

postali evropski košarkarski prvaki, besede generala, ki je podpisal umik srbske vojske s Kosova, da je to nova zmaga Miloševićeve miroljubne politike, sam včerajšnji nastop jugoslovanskega predsednika, kako velik uspeh je dosežen ... Vse je pripravljeno, da se ponovi mit iz kosovske bitke, vojaški poraz se v ljudski zavesti skuša pretvoriti v zmago. Ista roka, ki je popeljala ljudi, da s koncerti in pesmijo proslavijo začetek bombardiranja, je zdaj zrežirala mučno in za ves svet grozljivo slavje in veseljačenje ob njegovem koncu.

Zadnji komentar z dne 12. 6. govori sicer o tem, da niso zmagali ne Srbi in ne Albanci, vendar da pa na Kosovu ne bo konec negotovosti, dokler bo vpliv imel Milošević, zato ga uvrščamo med protisrbske. »Dokler bo on imel v roki krmilo, Jugoslaviji in Srbiji ne bo mogoče verjeti ali ji zaupati. Mednarodna skupnost lahko iz izkušenj domneva, da bo z diktatorjem težko sklepati mir in ga vzdrževati.«

Tabela 7.23: Vrednotenje v Večeru

protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	nevtralni	skupaj
10	2	9	21
47,62 %	9,52 %	42,86 %	100 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.28, je bilo največ protisrbskih oz. pronatovskih prispevkov med interpretativno zvrstjo, in sicer deset oz. 47,62 %. Protinatovska oz. prosrbska sta bila zgolj dva oz. 9,52 %. Nevtralnih prispevkov oz. prispevkov, kritičnih do obeh strani, je bilo devet oz. 42,86 %.

7.6.2 Delo

V obravnavanem obdobju smo zasledili 32 komentarjev in dva portreta.

Prva dva komentarja sta objavljena 20. 3. Prvi nosi naslov Milošević hoče vojno, avtorica je Slava Partlič. Govori o tem, kako si Zahod ne dela več utvar, da bo pot miru mogoče utreti še kako drugače kot z vojaško silo ter da Milošević vojno v bistvu potrebuje: »Kaže, da Milošević v resnici hoče vojno, vojno za Kosovo. Nemara tak simbolni spopad z 'vsem svetom' zdaj že krvavo potrebuje zato, da se ohrani, da podaljša življenje mitu o samem sebi.« Prispevek uvrščamo v kategorijo nevtralnno.

Isti dan je objavljen komentar Petra Kovačiča Peršina z naslovom Pomen hrbtenice, ki večinoma govori o nesmiselnosti vstopa Slovenije v NATO, vendar se dotakne tudi kosovske

krize in negativno piše o vojaškem posredovanju, zato ga uvrščamo med protinatovske prispevke. Citiramo odstavek.

Posredovanje bo morda zamrznilo nasilno državljansko vojno, a bo ta ob prvi priložnosti izbruhnila še z večjo silo. Pod prisilno pacifikacijo, kar je stanje aktivne okupacije – kaj to pomeni, vemo iz naše NOB –, pa bodo padale v prvi vrsti nedolžne civilne žrtve. Zato je vojaško posredovanje posebno v kosovskem primeru, kjer se ne išče trajne in za obe strani vsaj kolikor toliko sprejemljive rešitve, nemoralno in se utegne zapisati v zgodovino zgolj kot dejanje mednarodne agresije.

22. 3. zasledimo en komentar, in sicer z naslovom Mir bo strašen, avtorja Petra Raka. Komentar označujemo kot protisrbski, saj avtor govori o srbski oholosti in dela celo primerjave z nacistično Nemčijo. Navajamo nekaj primerov: »Uživajmo v vojni, kajti mir bo strašen.' Nemška krilatica iz zadnjih mesecev druge svetovne vojne se še bolj kot tedanjim razmeram v Nemčiji /.../ prilega današnji Miloševići Srbiji.« »To se izbornu ujema z mitskim srbskim egom, za katerega bi bil najbolj uničujoč nenaden padec v anonimnost, ko ne bi bilo več možnosti oholega sprejemanja ali celo odklanjanja emisarjev iz svetovnih metropol, stresanja ironičnih public na pariškem parketu in vsakodnevne pozornosti svetovnih medijev, ki si jo je Srbija prislužila v skladu z izrekom Če ne moreš postati svetel vzgled, še vedno lahko postaneš zastrašujoč primer.«

Naslednji komentar z naslovom Balkanska žetev uvrščamo med nevtralne, objavljen je bil 23. 3., avtor je Gorazd Bohte. Govori o tem, kdo vse si ne želi vojne, a zakaj je do nje prišlo.

Naslednjega dne je objavljen komentar z naslovom Ko (ne) veš, s kom imaš opravka, prav tako avtorja Gorazda Bohteta. Komentar govori proti »srbskemu voždu« Miloševiću, zato ga uvrščamo v kategorijo protisrbski. Citiramo: »Pa Zahod res ve, s kom ima opravka? Nihče namreč ne more res vedeti, kaj blodi po glavi srbskemu voditelju ...« »Drugače od večine kolegov Slobodan Milošević kot študent beograjske pravne fakultete ni preživljal večerov z igranjem pokra. Karte in kvartopirce je preziral, svojo hazardersko, nekateri bi rekli samomorilsko žilico, pa očitno prihranil za bistveno drugačne in višje vloge.«

25. 3. sta v Delu objavljena dva komentarja. Eden se nahaja na prvi strani pod Temo dneva in nosi naslov Obsojeni na CNN, avtor je Radovan Kozmos. Najprej opazimo, da naslov nima nobene povezave z besedilom, ki sledi. Težko je izdvojiti eno temo, saj jih avtor odpre več in piše na kritičen način do obeh strani. Komentar uvrščamo v kategorijo nevtralnih. Sprašuje pa se o tem, zakaj denimo niso napadli tudi v Turčiji; nadalje pravi, da je bil napad sicer neizogiben, potem ko je diplomacija tako klavrno propadla; kritizira pa tudi Evropo, ki se

prepušča brezbrizni lenobnosti in mora Kosovo, ki je sicer evropski problem reševati Amerika itd.

Avtor naslednjega komentarja istega dne je Gorazd Bohte in nosi naslov Išče se pravna podlaga. Avtor pravi, da je strogo legalistično gledano akcija protizakonita. »... poleg tega predvidene sankcije proti izvajalcem genocida ne zajemajo oborožene intervencije. Tudi druge interpretacije, vključno s tisto o posegu na humanitarni podlagi, trčijo ob zid dejstva, da se varnostnega sveta legalno ne da zaobiti.« In zaključí: »Ni dvoma, da varnostni svet ne odraža več realnega razmerja moči na svetu, a hkrati je vsaj tako neizpodbitno, da je doktrina o nevmešavanju v notranje zadeve suverenih držav preživeta. Toda pravni predpisi veljajo, dokler niso spremenjeni, četudi so zastareli in ne ustrezajo več dejanskemu stanju.« Komentar uvrščamo v kategorijo kritičnih do zveze NATO.

26. 3. sta objavljena dva komentarja, en že na prvi strani pod Temo dneva – avtor je Branko Jokić, naslov se glasi Dan pozneje. Avtor se sprašuje, do česa lahko privede napad, »požar lahko zajame Evropo in ves svet«, znova »je oživela hladna vojna« itd. Komentar uvrščamo v kategorijo nevtralni.

Isti dan je objavljen še komentar z naslovom TVS, NATO in drsanje – avtorja Borisa Ježa. Avtor kritično piše o nepripravljenosti TVS na bombardiranje, ki je, ko se je začelo NATO-vo bombardiranje, na prvem programu predvajala film, na drugem pa umetnostno drsanje. Komentar uvrščamo med nevtralne.

27. 3. so v časniku Delo objavljeni trije komentarji in en portret. Prvi nosi naslov Balkan na Balkanu, avtor je Veso Stojanov. Uvrščamo ga med tiste, ki govorijo proti ZRJ oz. proti Miloševiću. »V Washingtonu in Bruslju so se zmotili, če so domnevali, da se bo Slobodan Milošević vdal, kakor hitro bodo na Srbijo padle prve bombe. Na eni strani je v igri Miloševićeva politična usoda – če izgubi Kosovo, izgubi oblast. Zato bo trmasto in za ceno žrtev med svojimi ljudmi vztrajal, s propagandnim kolesjem srbskih medijev spodbujal na mitologiji zasnovani nacionalni ponos in si samo krepil podporo med ljudmi.« Miloševića pa imenuje tudi za balkanskega klavca: »Ali ustaviti napade, požreti hude kritike in potem Miloševića in Srbe kaznovati s popolno osamitvijo, podobno kot Irak, ali pa se odločiti za popolno posredovanje s kopenskimi enotami. Za zdaj vse kaže, da si bodo morali zahodni zavezniki izbrati drugo možnost, če se bodo res hoteli znebiti 'balkanskega klavca' Miloševića.«

Naslednji komentar, pod katerim je kot avtor podpisano uredništvo, nosi naslov Težave z držo. Uvrščamo ga med nevtralne, govori pa o tem, da bi Slovenija lahko zavzela bolj nevtralno stališče. »... in vprašanje je, ali ne bi slovenska diplomacija ravnala precej bolj

modro, če bi v danem položaju zavzela nekoliko bolj nevtralnno stališče. Verjetno ni tvegano domnevati, da NATO Sloveniji tega ne bi pretirano zameril.«

Tretji komentar avtorja Gorazda Bohteta z naslovom Konec z zgodovini se sprašuje o tem, kakšne bodo posledice NATO-ve odločitve, in ker večina le-teh ni pozitivnih, komentar uvrščamo med protinatovske prispevke. »Strah pred novo svetovno vojno /.../ je pretiran, zato pa je nova širša balkanska vojna bliže kot kdajkoli po drugi svetovni vojni.« Dotakne se tudi drugih kriznih žarišč: »Poleg tega ima Zahod v njihovih očeh dvojna merila. Za Srbe in Albance veljajo ena, za Turke in Kurde druga, kot tudi za Izraelce in Palestince. Brutalno etnično zatiranje nekje zasluži vojaško posredovanje, drugje pa le verbalno obsodbo in negodovanje ali pa še tega ne.« In nazadnje še: »NATO-vi napadi so /.../ poraz za tiste, ki zagovarjajo strpnost in dialog.«

27. 3. je objavljen še portret Slobodana Miloševića z naslovom Novi srbski srednji vek (avtorja Gorazda Bohteta), ki ga uvrščamo med protisrbske oz. protimiloševićevske.

Iz današnjega zornega kota je jasno, da ga zanima izključno oblast sama po sebi, za povrh pa je narcisoiden, s slabo razvitimi sposobnostmi za doživljanje sramu, obžalovanja in občutka vesti. Zaradi tragične družinske tradicije so mnogi pričakovali, da bo Sloba svojo življenjsko pot končal s samomorom. V resnici ima kar precej razvit čut za samoohranitev, ki ga morda ogroža le do absurda prignana lakota po oblasti.

Zanimiv je še naslednji citat: »Večinoma je slabo razpoložen, psihično napet in živčen, kar navadno poskuša skriti z nadutim in arogantnim vedenjem. Sogovornikov praviloma ne gleda v oči, zelo redko se smeje, pa še takrat deluje precej izumetničeno. Ima veliko željo in potrebo, da druge straši in sam sebe opogumlja z učinkom svojih besed.«

29. 3. so objavljeni trije komentarji. Prvega je napisal Radovan Kozmos in nosi naslov Terra incognita. Uvrščamo ga med kritične do zveze NATO. »Teško bi si bilo zamisliti slovenskega politika, katerega koli, ki bi si upal stopiti pred domačo javnost in reči, da Sloveniji pripada samo pol (ali še manj) Piranskega zaliva. In vendar trenutno ves razviti svet, z našo državo vred, nekaj podobnega pričakuje od predsednika ZRJ.« In naprej: »Še manj razumljive so trditve, da je Milošević nori psihopat; upošteva svetle zglede drugod po svetu je nor kot vsak samodržec v podobnem položaju. Vrhunec, tako rekoč dialektični salto mortale, pa je zatrjevanje, da NATO ni v sporu s srbskim narodom, temveč z njegovim voditeljem. Smešno. NATO-vi napadi so vsekakor usmerjeni tudi proti srbskemu ljudstvu ...«

Druga dva komentarja, objavljena tega dne, uvrščamo med nevtralne. Prvi z naslovom Zbogom, 'jugotrg' avtorice Ljiljane Đerić govori o že prej težkem in s številnimi težavami

podkrepljenim gospodarskim sodelovanjem, ki je sedaj sploh postavljeno pod vprašaj. Drugi z naslovom Pogled prek Velikega zidu avtorice Zorane Baković pa govori o tem, zakaj Kitajci podpirajo Srbe, saj imajo sami več podobnih žarišč, ki so opisana v prispevku.

30. 3. je pod rubriko Tema dneva objavljen komentar z naslovom Se še kdo spomni Vukovarja? Ervina Hladnika Milharčiča. Uvrščamo ga v kategorijo protisrbskih prispevkov. »Ko so iz beograjskega živalskega vrta leta 1991 spustili tanke na Vukovar, bi se morali v zvezi NATO vprašati, ali je čas za zravnanje srbske prestolnice z zemljo ...«

Večkrat uporabi besedo genocid. »Genocid se namreč opravi od blizu – z noži, puškinimi kopiti, navdušeno pehoto, ki ima veselje s pobijanjem civilistov in z ustrezno podporo prebivalstva. Današnjega genocida nad kosovskimi Albanci ne izpeljujejo tanki, ki jih lovijo zavezniška letala, ampak isti navdušeni pešaki, ki so se urili po Hrvaški in Bosni.«

Izražene so naslednje paralele z nacistično Nemčijo.

Ko so zavezniki porazili nemško armado, so postavili pred sodišče celotno nacistično politično vodstvo. To dvoje ni odpravilo nacizma in iz Nemcev naredilo moralnega naroda. Da bi dosegli slednje, so jim na novo napisali ustavo in učbenike zgodovine ... Proces denacifikacije se je najbolj odločno lotil milijonov, ki so zagotavljali, da niti slutili niso, kaj se dogaja, in so si samo tiščali nosove, ko je smrad iz peči koncentracijskih taborišč postal preveč neznosen. Druge 'strategije izhoda' tudi iz Srbije zavezniki nimajo. Letalske bitke za Kosovo niso izgubili letos, ampak leta 1991, ko so miže preleteli Vukovar.

Istega dne je objavljen še en komentar avtorja Gorazda Bohteta z naslovom Drag vojaški zlom Miloševića, ki je kritičen do obeh strani, zato ga uvrščamo med nevtralne prispevke. »NATO-vi zračni napadi naj bi preprečili humanitarno katastrofo, a so jo le še povečali.« »A kdor je Miloševićev osebni profil kolikor toliko preučeval, ve, da bi se jugoslovanski predsednik pogodil tudi s hudičem, če bi tako lahko podaljšal svojo oblastno agonijo.« In še: »A cena vojaške rešitve kosovskega vprašanja bo velikanska: na deset tisoče mrtvih, na sto tisoče pregnanih, nešteto osebnih in družinskih tragedij. Še posebno ob zavedanju, da bi bilo s premišljeno politiko v letih, ko se je kriza lomila, na začetku devetdesetih, možno vse skupaj zasukati drugače.«

Zadnji dan meseca marca sta objavljena dva komentarja in en portret. Prvi komentar Gorazda Sobana uvrščamo med nevtralne, nosi pa naslov Diplomacija (ne)moči. Govori o tem, kako je vojna na Balkanu odkrila politično (ne)moč Rusije v današnjem svetu, saj so »grožnje Rusije, ki je dokončno na kolenih, le politična igra«.

Prispevek z naslovom Zločin in kazen avtorice Mojce Drčar Murko uvrščamo med protisrbske. Najprej uporabi besedo genocid: »Na Kosovu je srbska stran uporabila za 'obrambo' pred vojaškim soočanjem najpodlejšo in v mednarodnih humanitarnih konvencijah najbolj obsojano metodo: ... za talce je vzela vse albansko prebivalstvo. Ne gre več le za 'etnično čiščenje', ki ga je uvedla v mednarodno politično in pravno rabo med vojno v Bosni. Gre za talstvo, ki ustreza opisu zločina genocida.«

V komentarju so tudi paralele z Nemci: »Nemci so od prvih korakov na poti h genocidu med Judi potrebovali deset let, če ne računamo dolgotrajnih teoretičnih priprav. Srbi so za domišljanje in izvedbo genocida kot sredstva za koloniziranje tujega ozemlja (v Bosni) potrebovali precej manj časa – le eno leto.«

Portret generala Wesleya Clarka je napisal Gorazd Bohte in ker o njem piše zelo pozitivno, ga uvrščamo med pronatovske prispevke. » ... name naredil vtis poštenega in iskrenega, a hkrati sposobnega, odločnega človeka. Sogovornika gleda v oči, ne izmika se pogledu in, če je le mogoče, tudi ne odgovorom na vprašanja. Obnaša se spoštljivo, ni mu žal ne časa ne energije, da razloži svoje stališče ali razjasni morebitno dvoumnost. Rad naredi kakšno gesto dobre volje. Gotovo bo dobro poskrbel za vojaški vidik NATO-vega posega v ZRJ.«

7. 5. imamo na prvi strani nevtralen komentar z naslovom Ne ministri, odrešeniki so turisti – avtorice Darje Verbič, ki piše o vplivu kosovske krize na slovenski turizem.

8. 5. sta objavljena dva komentarja. Prvi je Z bombami in Rusi v istem čolnu avtorja Damijana Slabeta, ki govori o tem, da so v »igro ponovno pritegnili Rusijo«, vendar opozori na to, da je petersberški dogovor še »zelo ohlapen«. Komentar uvrščamo med nevtralne.

Istega dne je objavljen komentar iz Süddeutsche Zeitung z naslovom Generali bi znali bolje. Uvrščamo ga v kategorijo pronatovski oz. protisrbski. Navajamo nekaj povedi: »Slobodan Milošević je insceniral več genocida kot katerikoli drug evropski voditelj po letu 1945. Gotovo so poleg Srbov k temu prispevali tudi drugi, toda 80 odstotkov žrtev gre na račun Miloševića ...« in »... morilski komandosi lahko nemoteno delujejo naprej ...« in »...osvoboditev Kosova brez uporabe kopenskih čet ni mogoča, ker srbskega genocidnega aparata ni mogoče razbiti s 15 tisoč čevljev višine.«

7. 6. je na prvi strani objavljen komentar Palača za guvernerja, ki govori o obnovi Srbije in o tem, kdo vse bo pri tem »pristavil svoj piskrček«. Besedilo, katerega avtor je Mišo Renko, uvrščamo med nevtralne. Istega dne na tretji strani zasledimo komentar Damijana Slabeta z naslovom EU in balkanski mir. Navajamo dva citata: »Že sama namestitev mirovnih sil bo tvegana. Ne le zaradi nešteti min, s katerimi je posejano Kosovo, ampak tudi zaradi možnega nepredvidljivega ravnanja preostankov podtalnih enot OVK in še vedno v veliko Srbijo

prepričanih Miloševićevih paravojaških klavcev.« in »Nenazadnje tudi zaradi muhavega in z vsemi žavbami namazanega Miloševića.« Članek zaradi načina, kako opisuje Srbe in Miloševića, uvrščamo med pronatovsko usmerjene oz. protisrbske.

Med nevtralne uvrščamo komentar s prve strani naslednjega dne. Njegov naslov se glasi Politika prostih rok, avtor je Branko Soban, govori pa o vlogi Rusije pri reševanju konflikta, ki da zgolj opravlja »kurirsko vlogo«. Prav tako 8. 6. je objavljen članek avtorice Mojce Drčar Murko z naslovom Prihodnost se je začela. Tega uvrščamo med protisrbsko in pronatovsko usmerjene komentarje. Tako so si »demonstranti dajali duška« (v resnici so mirno protestirali – op. K. Š. K.), nadalje Srbijo na nek način primerja z Nemčijo, Italijo in Japonsko, kot je razvidno iz primera: »Srbija v desetletju nizanja napadalnih vojn na Balkanu ni mogla narediti škode celinskih razsežnosti, da bi jo lahko primerjali z Nemčijo, Italijo in Japonsko, a njena lokalna, na ideologijo 'življenjskega prostora za izbrani narod' oprta spozaba nad žrtvami je vsaj v eni točki primerljiva z vzorik«. Pohvali pa tudi glavne voditelje bombardiranja: »Fischer, Schröder, Blair, Clinton in drugi zaslužijo čestitke, da se /.../ niso ustrašili uspehov srbske specialne vojne med njihovimi volivci.«

10. 6. je objavljen komentar Branka Jokića z naslovom Vse skupaj le ni tako preprosto, ki govori predvsem o tem, kako ne gre verjeti Miloševiću, četudi podpiše sporazum. »Milošević je v desetih letih /.../ z zvijačami in izjemno sposobnostjo, da z različnim manevriranjem pridobi čas, več kot stokrat prevaral partnerje in javnost ...« »... svoje sobesednike pa prepričal, da tistega, kar je že podpisal, takrat 'ni dobro razumel'.« »Svet ima torej še vedno opravka z izjemno Miloševićevo prebrisanostjo.« itd. Komentar uvrščamo med protisrbske komentarje.

Naslednjega dne je objavljen komentar, ki ga prav tako uvrščamo v kategorijo pronatovski oz. protisrbski. Citiramo dva primera: »Severnoatlantska zveza /.../ navsezadnje dokazala, da je bilo 76-dnevno bombardiranje Jugoslavije, kljub mnogim kritikam in skepsi, vendarle uspešna akcija.« In: »Po 76 dnevih bombardiranja Jugoslavije ZDA in NATO nista dosegla le enega cilja, vendar ga javno nista obešala na veliki zvon. Slobodan Milošević, jugoslovanski samodržec, ki je povzročil že toliko gorja na Balkanu, je še vedno trdno v sedlu. In dokler bo tam, bo sredi kosovske (balkanske) sestavljanke ostala velika luknja.«

Na zadnji obravnavani dan so objavljeni štirje komentarji. Prvi je objavljen pod Temo dneva in nosi naslov Od zmage do zmage, avtor je Radovan Kozmos. Uvrščamo ga v nevtralne, saj pravi, da je »NATO ubranil človekove pravice«, hkrati pa opozarja na številna druga vprašanja, kot je »nezadržni vpliv ameriške globalizacije, ali gre res le za zaščito človekovih življenj itd.«

Naslednji komentar z naslovom Junaki? avtorja Damijana Slabeta uvrščamo med kritične do zveze NATO. Govori o tem, da je en dan bombardiranja stal 1,3 milijarde mark. »Pomislimo, kaj bi pomenilo za razcvet zaostalega in danes krepko razmajanega Balkana, če bi ameriška letala namesto tomahawkov in 'kirurško' usmerjenih vojaških izstrelkov vsak dan nad Kosovom in ZRJ odvrгла za debelo milijardo mark zelenih bankovcev. Na Kosovu bi nataliteta v hipu padla na 1,2 otroka na družino, v Srbiji mercedesov ne bi imel samo Miloševićev sin, Črnogorci pa bi bili čez noč v Evropi.« In nadaljuje: »Če se je namreč tudi danes – podobno kot so včasih v morje vozili pšenico – treba vsake toliko časa znebiti 'neprodanih' vojaških zalog, da bi si s tem nabrali 'tržne in strateške prednosti', povrhu pa utrdili svojo vodilno vlogo, utegne biti zgodba o vojaškem uspehu zveze NATO in svetovne skupnosti še bolj bedasta.«

Sledi komentar iz dunajskega Profila (v Sobotni prilogi) z nadnaslovom Milošević je kapituliral in naslovom Kdo so zmagovalci in poraženci?, ki zelo pozitivno piše o zvezi NATO: »Zmaga pa ni samo vojaška. Iz balkanskega konflikta bo izšel tudi politično okrepljen, saj je dokazal svojo sposobnost ukrepanja. Zahodno zavezništvo je v svoji prvi vojni /.../ ostalo trdno in enotno.« Pohvali pa tudi ZDA: »Zmagovalke so tudi ZDA. Kljub kritiki so vztrajale pri zračnih napadih. Resničen poraz je doživel le Milošević.«

Četrti komentar z naslovom Zmota je prav tako objavljen v Sobotni prilogi, avtor je Gorazd Bohte. Uvrščamo ga med nevtralne.

Tabela 7.29: Vrednotenje v Delu

protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	nevtralni	Skupaj
13	5	16	34
38,24 %	14,70 %	47,06 %	100 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.29, je bilo protisrbskih oz. pronatovskih prispevkov med interpretativno zvrstjo 13 oz. 38,24 %. Protinatovskih oz. prosrbskih je bilo pet oz. 14,7 %. Največ je bilo nevtralnih prispevkov oz. prispevkov, kritičnih do obeh strani. Teh je bilo 16 oz. 47,06 %.

7.6.3 Dnevnik

V časniku Dnevnik je bilo v obravnavanem obdobju objavljenih 20 komentarjev in šest portretov.

Prvi portret zasledimo 20. 3., in sicer o predstavniku OVK Hashimu Thaciju, portret z naslovom Kača se je izmuznil Beogradu, pa je napisal Maroje Mihovilović. Avtor sicer ne piše velikih hvalospevov, vendar o Thaciju ne napiše nič slabega, temveč ga opisuje pozitivno, zato ga uvrščamo v kategorijo pronatovski. »Z njegovim podpisom sporazuma o rešitvi kosovske krize v pariški palači Kleber je veliko pridobila tudi sama OVK. Otresla se je prizvoka terorizma, ki ga ji je vsilila srbska propaganda. Vsaka takšna organizacija si lahko namreč pridobi mednarodno spoštovanje, če zna svojo podobo poosebiti v nekom, ki postane za svet prepoznaven. OVK je to zdaj dosegla v podobi Hashima Thacija.«

Prvi komentar je objavljen 23. 3., napisal ga je Maroje Mihovilović, nosi pa naslov Premier se ne meni za 'klofute'. Prispevek govori o nemoči Rusov, ki nujno potrebujejo ameriški denar in si zato ne morejo privoščiti glasnejših protestov zaradi Kosova. Uvrščamo ga v kategorijo nevtralnih.

Tudi komentar, objavljen naslednjega dne, z naslovom Na zadnji stopnički, avtorja Zorana Senkovića, uvrščamo med nevtralne. »Za Beograd se začena obdobje izčrpavanja in pričakovanja, blokade meja, dolgih vrst za gorivo ter zbiranja zalog hrane tistih, ki so v takšnih primerih najmanj krivi, pa čeprav so bili del molčeče množice ali udeleženci preštevilnih mitingov v podporo vojni opciji. Tisti, ki so dejansko odločali o srbski vojni in miru, so svoje otroke že poslali na študij v Srbiji tako sovražno tujino.«

Komentar Srbija v zvezi NATO z dne 26. 3., avtorja Dejana Kovača, uvrščamo v kategorijo kritičnih do zveze NATO.

Seveda je v času, ko je pojem mednarodna skupnost postal sinonim za ZDA in njene zaveznike /.../, izgovor, da je 'mednarodna skupnost izčrpala vse diplomatske možnosti', veliko večja kot Miloševićeva, da na Kosovu obračunavajo zgolj s terorizmom. In ker so bili svetovni birokrati prepočasni, da bi pravno osmislili to novonastalo mednarodno skupnost, lahko krizo, ki je iz kosovske postala svetovna po zaslugi Clintona (in ne Miloševića – v tem primeru bi bila svetovna že trinajst let), rešile Srbija (oz. ZRJ) v zvezi NATO. Tako bi bil volk NATO sit, saj bi imel svoja oporišča v Srbiji, koza pa cela, saj ga Milošević ne bi sprejemal kot okupacijsko, ampak zavezniško vojsko.

Avtor kritizira tudi ukazovanje zveze NATO: » ..., nas ne bi smelo presenetiti, če ne bodo nenadoma ta povabila kar ukazi. Madžari so to že izkusili, saj se je njihovo prvo zavračanje sodelovanja v zavezniški sili stopilo kot spomladanski sneg. Makedonci pa so, denimo, z demonstracijami in demoliranjem ameriškega veleposlaništva kazali, da jim natovska varnost, ki jih spravlja vse bolj v nevarnost, nenadoma ni več všeč.«

Govori tudi o tem, da bi bila Slovenija lahko bolj kritična: »Morda bi bil čas, da se tudi v Sloveniji kdo začne ukvarjati z analiziranjem 'obrambne' vloge zveze NATO. Vsekakor pa ne skriva več niti palice, ki bo tiste, ki v Evropi še ne razmišljajo po natovsko, lahko tudi tepla, kot zdaj Srbe, za večino sveta upravičeno, toda hkrati vsaj za polovico sveta nelegalno.«

27. 3. sta objavljena dva komentarja. Prvega – z naslovom Marshall na kvadrat, avtor je Vaso Gasar, uvrščamo med nevtralne. »Miloševića bi se verjetno dalo tudi drugače spametovati. ..., če bi gospodarsko okrepili najmanj razviti del Balkana, bi to pomenilo tudi politično trdnost tega območja in vzrokov za vojaške spopade, ki smo jim bile priče zadnja leta, ne bi bilo. Nenazadnje bi bila to velika naložba tudi za Američane.«

Komentar Mirana J. Lesjaka z naslovom Slabi okus uvrščamo v kategorijo protisrbski.

Glej, še eno presenečenje – doslej pač nisem imel priložnosti spoznati policajev ali vojakov, ki bi ljubili novinarje. Še zlasti ne, ko je šlo za srbske varnostne sile in njihov odnos do poročevalcev z balkanskih vojnih območij. Kar zadeva njih, moram pač s posebnim obžalovanjem ugotoviti, da so se – kolikor je meni znano – 'zamudile' mnogo priložnosti, ko bi lahko predstavnikom sedme sile izkazale vsaj minimalno naklonjenost. In zato se mi zdi njihova poudarjena skrb za varnost novinarskih življenj neuravnotežena z zaskrbljenostjo za življenja tistih, ki so se zaradi srbskega trmoglavljenja v Rambouilletu in Parizu danes prisiljeni skrivati pred tomahawki.

Komentar Nijaza Hamze z dne 29. 3. nosi naslov Ujetniki obljub in ga uvrščamo med nevtralne. Govori o tem, kako so begunci vedno drobiž v igri. »Vedno grenka usoda beguncev, pa ne samo teh na Balkanu, nam namreč razkriva, da se – razen izjem – težko še kdaj vrnejo na svoje, celo v okviru ene države, še redkeje pa imajo možnost vrnitve, če pobegnejo ali če so jih pregnali v drugo državo.«

30. 3. sta objavljena dva komentarja. Prvega z naslovom Življenje je lepo (Zadnja kosovska bitka?) avtorja dr. Vlada Miheljaka uvrščamo med protisrbske. Citiramo naslednjo poved: »Vse kaže, da so bombe v Srbiji najprej zadele redko posejano kritično zavest in kritično javnost ...«

Komentar Tomaža Gerdena z naslovom Nevarne srbske zanke uvrščamo med nevtralne, govori pa o tem, da so tudi Rusi politični talci Miloševića in da narodi po navadi med koristmi in bratstvom izberejo prve.

Naslednji komentar z dne 31. 3. avtorja Tonija Perića z naslovom V rokah slepcev uvrščamo v kategorijo protinatovski, saj kritično piše o tem, kako mednarodna skupnost v bistvu ne razume Balkana. »Kot bi slepemu človeku zaupali razred šolarjev na sprehodu po mestu! /.../ Spet smo priče popolnemu nerazumevanju ali arogantnemu ignoriranju duhovne in siceršnje

ravni ljudi v balkanskem kotlu.« In naprej: »Tistim z dobrim spominom, ki smo problematiko beguncev in razseljenih ljudi nedolgo tega spoznali 'v živo', pa se brez cinizma vsiljuje vprašanje, koliko mrtvih Albancev in požganih domov bi srbsko nasilje povzročilo brez vmešavanja NATO-vih letal.«

3. 5. je objavljen portret pogajalca Jesseja Jacksona, napisal ga je Maroje Mihovilović in nosi naslov Z molitvijo nad samodržce. O Jacksonu piše kot o uspešnem pogajalcu, kar je dokazal tudi na Kubi, v Siriji in Iraku. Uvrščamo ga med nevtralne.

Komentar z dne 4. 5. avtorja dr. Vlada Miheljaka z naslovom Albanci pred vrati sicer govori o tem, kako je vojna v Jugoslaviji potrkala na naša vrata in našo vest, vendar je v tekstu veliko napisanega tudi proti samim Srbom (npr. »Miloševićevi mesarski vajenci so izvajali etnično čiščenje in genocid v Bosni.«), zato ga uvrščamo med protisrbske. Istega dne je objavljen portret Kofija Anana, ki ga je napisal fl. Prispevek z naslovom Le kdo je Kofi Anan uvrščamo med protinatovske, ker Kofiju očita, da je preveč idealističen in zato dela usodne napake: »... vendar pa je tudi preveč idealističen. Še vedno verjame v dobro v človeku, čeprav se je prizadetim že zdavnaj izkazal za hudobca. Ta pomanjkljivost – zlo na svetu imenovati s pravim imenom in ustrezno ukrepati – ga je v preteklosti pripeljala do obeh usodnih napak: Ruande in Srebrenice.«

Tudi komentar z dne 6. 5. Sosednja in prizadeta država avtorja Mileta Šetinca uvrščamo med kritične do zveze NATO. »Slovenija je seveda mnogo manj prizadeta od siromašnih srbskih sosed, na katere je NATO elegantno zvrnil breme nastanitve kosovskih beguncev s človekoljubnim izgovorom, da bi njihova razselitev po razvitem svetu potrdila etnično čiščenje (to, da tovrstna ekonomska in etnična obremenitev v Makedoniji in deloma tudi Črni gori ustvarja nastavke za prihodnja nova Kosova, očitno ne šteje).« Avtor nadaljuje: »Da se je NATO urezal s svojo prvo vojaško akcijo, je sedaj jasno že vsemu svetu. Milošević ni počepnil že po prvih bombah, kot so pričakovali optimisti med NATO-vimi jastrebi. Prav tako ni videti, da bi en mesec intenzivnega bombardiranja Jugoslavije bistveno 'oslabil, degradiral in zmanjšal' srbske vojaške zmožnosti za akcije na Kosovu.«

7. 5. sta objavljena tako komentar kot tudi portret, oba pa govorita o Ibrahimu Rugovi. Prvi nosi naslov Kmet na šahovnici?, napisal ga je Vaso Gasar in govori o prihodu Rugove v Rim. Drugega je napisal Maroje Mihovilović z naslovom Kosovski Gandhi vzbuja upanje. Oba uvrščamo v kategorijo nevtralnih.

8. 5. so objavljeni trije komentarji. Prvega je napisal Dejan Kovač in nosi naslov Trhla barka. Ker je kritičen do obeh strani, ga uvrščamo v kategorijo nevtralni. »Kalkulacije o tem, da se bo srbski samodržec skupaj s svojim režimom sesul sam vase s prvimi zračnimi napadi, so se

zdvaj izkazale za povsem zgrešene.« Piše o tem, da je po mesecu in pol bombardiranja še več beguncev, da so Makedonija, Črna gora in Albanija destabilizirane, da se stališča Moskve niso spremenila ... Skratka, da je »zveza NATO trhla«.

Naslednji komentar je napisal Maroje Mihovilović. Naslovil ga je Ko utvare postanejo resničnost in je povzetek ter interpretiranje intervjuja, ki ga je dala Mirjana Marković za CBS. Uvrščamo ga v kategorijo protisrbski. »Njeni odgovori so dokaz, da živi v navideznem svetu, izven resničnosti. ... izjemno nazorno razkriva, v kakšnem svetu živi srbijanski politični vrh in kako se sploh ne znajde v resničnosti, kako se z njo sploh noče spoprijeti. ... , prav stresla pa se je vedno, ko je karkoli vprašal o srbskih zločinih nad kosovskimi Albanci. Pri vsakem vprašanju o Albancih je poskočila, kot da bi jo kdo zbadel s šivanko, in kričala.«

Komentar Vojna in nacionalni ponos avtorice Melisse Moore uvrščamo med nevtralne, govori pa o doživljanju vojne v Sloveniji in Ameriki.

7. 6. je objavljen portret Martija Ahtisaarija z naslovom Premeteni pogajalec s Kosova, napisal pa ga je Maroje Mihovilović. Ahtisaari je kot izkušen diplomat sicer sprejemljiv za obe strani, vendar v celoti podpira NATO-vo delovanje, o njem je napisano vse pozitivno, zato ga uvrščamo med pronatovske prispevke.

Tudi naslednjega dne objavljeni portret o Strobu Talbottu, glavnem ameriškem diplomatskem pogajalcu, z naslovom Z rusko književnostjo nad Srbe, istega avtorja, uvrščamo v kategorijo pronatovski, saj o Talbottu piše samo pozitivno. »Ruse pa je prav presenetil, ko jim je o njih pred televizijskimi kamerami povedal vse v tekoči ruščini. Vedno enako miren. Znal jih je prepričati, da je tisto, kar za ureditev kosovskih razmer predlagajo Američani, tudi najbolj pametno in predvsem edino uresničljivo.«

Komentar z dne 11. 6. Prazna zibelka avtorja Dejana Kovača govori o razpadu Jugoslavije in o tem, da je NATO, pravzaprav Washington, zmagal. Uvrščamo ga med nevtralne.

Na zadnji obravnavani dan so objavljeni štirje komentarji. Prvega z naslovom Branje med vrsticami, avtorja Zorana Senkovića, uvrščamo med protisrbske. »Zakaj tako pogumni in briljantni voditelj ni niti enkrat stopil s svojim ljudstvom na katerega izmed beograjskih mostov, da bi s svojim telesom branil državno celovitost in suverenost?«

Komentar z naslovom NATO se ni (zelo) motil avtorja Darka Štrajna uvrščamo med pronatovske. »Vsekakor pa se že ves čas nisem strinjal z vrsto bolj ali manj kvalificiranih komentarjev po svetu in pri nas, ki so akcijo pakta NATO post festum ocenjevali kot bolj ali manj zmotno, če ne še kaj hujšega. Vse kaže, da so ti napadi vendarle prispevali h koncu krize.« V nadaljevanju avtor »ovrže« vse dvome: »Ni res, da je NATO računal na nekajdnevno akcijo, to je upal. Bi lahko zdržema dva in pol meseca bombardirali Jugoslavijo,

če ne bi bili že na začetku pripravljeni? /.../ Argumenti, češ, da so primeri etničnega čiščenja in političnega terorja na mnogih koncih sveta še hujši kot na Kosovu, so vendarle dokaj šibki. Potemtakem NATO nikjer ne bi smel intervenirati zato, ker bi moral intervenirati povsod.«

Komentar Zorana Senkovića Pravica in resnica govori o vkorakanju ruskih vojakov na Kosovo. Uvrščamo ga med nevtralne.

Zadnji komentar avtorja Ignaca Goloba z naslovom Besede, obljube, dejanja uvrščamo med protisrbske. »EU se bo morala navaditi na dejstvo, da je odnos med besedami, obljubami in dejanji v Beogradu precej drugačen od tistega, na kar je ona navajena. /.../ Držalo bi že, če ne bi šlo za Miloševića in njegovo ekipo, ki ima desetletja dolgo prakso, kako se izmikati krivdi za karkoli in vsakršni odgovornosti.«

Tabela 7.30: Vrednotenje v Dnevniku

protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	nevtralni	skupaj
10	4	12	26
38,46 %	15,38 %	46,15 %	100 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.30, je bilo protisrbskih oz. pronatovskih prispevkov med interpretativno zvrstjo deset oz. 38,46 %. Protinatovski oz. prosrbski so bili štirje oz. 15,38 %. Največ je bilo nevtralnih prispevkov oz. prispevkov, kritičnih do obeh strani. Teh je bilo dvanajst oz. 46,15 %.

7.6.4 Slovenske novice

V obravnavanem obdobju so bili objavljeni štirje komentarji in en portret.

Avtor vseh štirih komentarjev je glavni in odgovorni urednik Marjan Bauer. Prvi je objavljen 23. 3., naslovljen je Junak Slobo in ga uvrščamo med protisrbske. Citiramo odstavek: »Kot pravijo psihiatri, ima Slobodan Milošević v krvi toliko samouničevalnih genov, da bo prej ali slej šel po tej poti. Seveda mu je, kot vsem samodržcem, popolnoma vseeno, koliko ljudi bo moralo zaradi tega umreti. Ljudje, ki se imajo za zgodovinske, prezirajo človeka, mu jemljejo človečnost in njegovo dostojanstvo. Tiran uživa, če ljudje premorejo samo najbolj elementarna čustva. Ubiti, preživeti, sovražiti.«

Tudi naslednji komentar z dne 26. 3. in naslovom Dvoličnosti uvrščamo v kategorijo protisrbski. Avtor vzpostavlja paralele z Nemci v drugi svetovni vojni: »Srbi so kot svoj čas Nemci, ki so se po vojni odrekli kolektivni krivdi za zločine in škodo v drugi svetovni moriji. Isti Nemci, ki so od muenchenških pivnic naprej tako vneto volili Adolfa Hitlerja. Če

je Milošević kaj in za kaj kriv, ni kriv sam, kriv je skupaj s Srbi oz. Srbi so krivi skupaj z njim.«

Tretji komentar z naslovom Krvava bajka prav tako uvrščamo v kategorijo protisrbskih prispevkov. Avtor je ciničen do demonstratorjev po svetu: »To so seveda t. i. demonstracije, saj po ulicah velikih svetovnih mest z molotovkami in kamenjem norijo samo v tujini živeči Srbi, Rusi v času, ko ne brskajo po smetnjakih, in kakšen vedno preplašen Italijan.«

Paralele z Nemci in povezavo z naslovom najdemo v naslednjih povedih: »Se je tam res ponovila zgodba iz Kragujevca, so Srbi res postreljali albanske učitelje pred očmi učencev? Je res bila repriza srbske zgodbe iz druge svetovne vojne, ki jo je tako pretresljivo v verzih povedala Desanka Maksimović? Le da so Srbi prevzeli vlogo Nemcev. Bo kdo preživel in spesnil albansko Krvavo bajko?«

V nadaljevanju je Milošević prikazan kot hudič: »Vendar je nekdo moral vzeti v roke meč in odigrati Boga. Hudič je na odru že dolgih sedem let, spomnimo se samo Vukovarja, Sarajeva ...«

Zadnji komentar z dne 31. 3. nosi naslov Tovarišča in ni negativen samo do Rusov, temveč tudi do Srbov. »V bistvu gre samo za razkazovanje nemoči. Tako Rusije kot Jugoslavije ... Rusija bo še dolgo ječa narodov. /.../ Vtis je, da smo samo priče cirkuškega, bratskega, slovanskega objemanja. En tovarišč je na smrt bolan, drugi pa nor.«

Avtor portreta z dne 4. 5. je A. S., prispevek nosi naslov Moralni vojščak v Natu in portretira generalnega sekretarja Javierja Solano. Portret je napisan izredno pozitivno, tako ima Solana »prijazne oči« in »očarljiv nasmeh«, »je samotni, žalosten poet«. Citiramo: »Njegovi sodelavci, politični prijatelji in vsi tisti, ki so ga decembra 1995 soglasno izvolili za devetega generalnega sekretarja, pa pravijo, da je Solana velika sreča in pridobitev za NATO.« Nadalje: »Solana bi rad naredil iz organizacije več kot samo branilko človekovih pravic. Rad bi dosegel, da bi NATO pomagal postaviti na noge razrušene dežele.«

Tabela 7.31: Vrednotenje v Slovenskih novicah

protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	nevtralni	skupaj
5	0	0	5
100,00 %	0,00 %	0,00 %	100 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.31, je bilo vseh pet prispevkov interpretativne zvrsti uvrščenih v kategorijo protisrbski oz. pronatovski.

7.6.5 Skupaj

Če primerjamo dnevnike med seboj, vidimo, da je bilo odstotkovno največ prispevkov interpretativne zvrsti, ki smo jih označili za protisrbske oz. pronatovske, v Slovenskih novicah, in sicer kar vsi prispevki, torej 100 %. Sledi Večer s 47,62 %; nato Dnevnik z 38,46 % in malo za njim Delo z 38,24 % (glej Tabela 7.32).

Tabela 7.32: Vrednotenje v odstotkih – vsi mediji

	protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	nevtralni
Večer	47,62 %	9,52 %	42,86 %
Delo	38,24 %	14,70 %	47,06 %
Dnevnik	38,46 %	15,38 %	46,15 %
Slovenske novice	100,00 %	0,00 %	0,00 %

Prispevkov, ki smo jih uvrstili v kategorijo protinatovski oz. prosrbski, je bilo odstotkovno največ v Dnevniku, in sicer 15,38 %, sledi mu Delo (14,7 %) ter na koncu Večer z 6,52 %. V Delu in Dnevniku so imeli največ nevtralnih prispevkov, in sicer pri prvem 47,06 %, pri drugem pa 46,15 %; v Večeru je bilo tovrstnih prispevkov 42,86 %. V Večeru so torej prevladovali protisrbski oz. pronatovski prispevki (glej Tabela 7.32).

Tabela 7.33: Vrednotenje skupaj

protisrbski pronatovski	protinatovski prosrbski	Nevtralni	skupaj
38	11	37	26
44,19 %	12,79 %	43,02 %	100 %

Kot je razvidno iz Tabele 7.33, je bilo v vseh obravnavanih medijih 38 prispevkov oz. 44,19 % uvrščenih v kategorijo protisrbski oz. pronatovski, protinatovskih oz. prosrbskih je bilo enajst prispevkov oz. 12,79 % in nevtralnih 37 oz. 43,02 %.

Čeprav v časopisih Delo in Dnevnik prevladujejo nevtralni prispevki, primerjava med protisrbskimi in protinatovskimi prispevki pokaže, da je prvih bistveno več kot drugih, tako po posameznih medijih kot tudi v skupnem številu.

Na podlagi zgoraj napisanega torej lahko potrdimo še eno hipotezo, in sicer da bodo komentarji, ki se postavljajo na stran zveze NATO, prevladovali glede na tiste, ki so do zveze NATO kritični.

7.7 »VREDNE« IN »NEVREDNE« ŽRTVE

Kot smo že zapisali, kritiki novinarskega poročanja o konfliktu na Kosovu množičnim medijem zamerijo selekcijo informacij, med katerimi med drugim navajajo selekcijo vrednih (albanskih) in nevrednih (srbskih) žrtev, kritizirajo o slabem poročanju množičnega izгона Srbov s Hrvaške itd. (Chomsky 2000; Hammond in Herman 2000; Barsamian 2002).

V nadaljevanju navajamo nekaj primerov. Hammond tako navaja primer iz Maila 20. avgusta, kjer je avtor v odnosu do Srbov, ki jih je prav tako prizadela vojna, dobesedno več simpatij posvetil psom. Tako sta kar dve strani namenjeni klateškim psom, ki da so žrtev sovraštva s strani Srbov. Takšne empatije in pozornosti časopis nikoli ni izrazil za srbske žrtve konflikta (Hammond v Hammond in Herman 2000, 209–210).

V isti knjigi Karin Trandheim Røn zapiše: »Če se je o srbskih žrtvah sploh poročalo, so te bile predstavljene številčno, medtem ko so prispevki o žrtvah med etničnimi Albanci vsebovali pretresljive osebne zgodbe. Napadi na Srbe po zaključku bombardiranja so predstavljeni kot nekaj, kar so si oni zaslužili.« (Trandheim Røn v Hammond in Herman, 2000, 267–268.)

V našo analizo sicer nismo vključili prispevkov po bombardiranju, da bi lahko natančneje videli, kako so poročali o srbskih beguncih in žrtvah OVK, vendar do določenih zaključkov lahko pridemo tudi na podlagi analize štirih že omenjenih tednov. Na podlagi zgoraj omenjenih razlogov je tudi nas zanimalo, kako so slovenski mediji pisali o albanskih in kako o srbskih žrtvah.

Preveč prostora bi zavzelo, če bi predstavili vse primere, zato jih bomo v nadaljevanju navedli le nekaj, ki nam bodo v pomoč pri preveritvi hipoteze in katerih način prevladuje v obravnavanih medijih.

7.7.1 Večer

Za primer statističnega navajanja žrtev in hkrati takojšnjega opravičevanja zveze NATO najprej navajamo prispevek, objavljen 26. 3., z naslovom Kljub žrtvam Milošević ne popušča, avtor dr. »... NATO pa je bombardiral tudi objekte tako imenovane namenske industrije, med njimi Crveno zastavo v Kragujevcu. Prva noč napadov na Jugoslavijo naj bi po jugoslovanskih poročilih terjala deset smrtnih žrtev in več kot 70 ranjenih, poveljniki zveze NATO v Bruslju pa so zatrdili, da so cilje izbirali izredno skrbno, da ne bi bilo nepotrebnih

žrtev in škode med civilnim prebivalstvom.« Prav tako opazimo, da se za jugoslovanske trditve uporablja pogojniki 'naj bi', medtem ko poveljniki zveze NATO 'zatrjujejo' brez pogojnika.

29. 3. se v tekstih že uporabljajo besedne zveze, ki pri bralcu vzbujajo čustva in empatijo s prizadetimi, kot so denimo človekoljubna katastrofa in etnično čiščenje, pa čeprav v navednicah ali kot citat. Tak je primer članka, ki že v naslovu nosi tako besedno zvezo, in sicer Kosovo pred človekoljubno katastrofo (brez avtorja). »Na tiskovni konferenci zveze NATO so včeraj ponovno izrazili zaskrbljenost nad 'sistematičnim in iz beograjske vlade vodenim etničnim čiščenjem' na Kosovu. 'Približujemo se največji človekoljubni katastrofi po drugi svetovni vojni,' je izjavil tiskovni predstavnik zavezništva Jamie Shea.«

Večjo empatijo in čustvenost povzročijo tudi osebne zgodbe. Tak je primer Reutersove fotovesti z dne 30. 3., v kateri je zapisano: »Starejša begunka s Kosova je včeraj po prihodu v Skopje zajokala z vnukom v naročju. Ljudje s Kosova še vedno bežijo čez jugoslovansko-makedonsko mejo in pripovedujejo o krutosti srbskih oboroženih sil.«

Istega dne imamo podoben primer, in sicer v prispevku Poročila o grozodejstvih (DPA): »Okoli 1500 kosovskih Albancev /.../ si je vso noč v strahu pred srbskim nasiljem utiralo pot skozi blatne gozdove. Na njihovih obrazih so se zrcalili utrujenost in travmatični dogodki ... Jecljaje in še vedno pod vplivom dogodkov ljudje pripovedujejo, kaj so doživeli.«

V določenih prispevkih avtorji celo primerjajo žrtve, ene so tako bolj »vredne« kot druge. Tak je primer komentarja Nujna napaka z dne 31. 3., avtorja Milana Predana, ki pravi: »Predvsem pa zdajšnje hude ure mnogih ljudi v Srbiji in Črni gori niso primerljive s trpljenjem kosovskih beguncev, še prej sto tisočev Bosancev in Hrvatov; povrh vsega Milošević svoje ozemlje brani pred NATO-vimi bombniki z ubijanjem in s preganjanjem lastnih državljanov.«

3. 5. v dveh prispevkih pišejo o civilnih žrtvah in ranjenih spet samo podatkovno. Prvi prispevek nosi naslov Posledice: mrtvi in ranjeni civilisti (STA). »V eksploziji je bilo huje poškodovanih najmanj šest stanovanjskih poslopij in več avtomobilov. Policija je sporočila, da so izpod ruševin potegnili žensko truplo, 30 ranjencev pa naj bi prepeljali v tamkajšnjo bolnišnico.« In naprej: »Jugoslovanski viri poročajo, da je bilo v napadu na vas Murino na severovzhodu Črne gore ubitih pet ljudi, med njimi tri deklince, stare med deset in trinajst let, srbske begunke s Kosova, ranjenih pa sedem.«

Drugi je primer fotovesti, katere avtor je Nikola Vrzič. »V sobotnem napadu letal zveze NATO na most pri Lužanih na Kosovu, ki ga je prav takrat prečkal avtobus, je po navedbah srbske ministrice za zdravstvo Lepasave Miličević umrlo 47 ljudi, 16 pa je hudo poškodovanih. Medtem je tudi zavezništvo potrdilo napad na most kakih 20 kilometrov

severno od Prištine in obenem poudarilo, da pri tem ni imelo namena povzročiti civilnih žrtev.«

Podoben je primer, objavljen naslednjega dne. V prispevku z naslovom Znova napad na civilni avtobus (STA) tako lahko preberemo: »Letala zveze NATO so na cesti, ki vodi od Peći do meje s Črno goro /.../ zadela avtobus in nekaj osebnih vozil. V napadu je umrlo najmanj 17 potnikov avtobusa in dveh osebnih vozil, 20 pa jih je bilo ranjenih.«

Na drugi strani pa so se zgodili »pokol«, »grozodejstva«, »zlorabe« ipd. Tak je primer z dne 6. 5. z naslovom Poročilo o pokolu v Drenici (STA). »Srbske paravojaške enote naj bi bile na Kosovu včeraj izvedle pokol nad 150 Albanci, med katerimi so bile tudi ženske. /.../ Nasilje brez primere, poroča albanski radio, o zlorabah beguncev poroča tudi UNHCR. /.../ Več kot 40 kosovskih Albancev /.../ je hudo zlorabljenih prišlo v Makedonijo. Poročila beguncev o grozotah na Kosovu se po podatkih UNHCR kopičijo.«

Še en primer statističnega navajanja posledic bombardiranja je prispevek z naslovom Še več letal iz ZDA, avtorja pa sta Nikola Vrzić in STA.

V včerajšnjem letalskem napadu na središče Niša je bilo po zadnjih podatkih ubitih najmanj enajst ljudi, več deset pa jih je bilo ranjenih, poročata agenciji AFP in AP, ki se sklicujeta na Tanjug. Srbska državna televizija pa poroča o desetih mrtvih in 50 ranjenih. Med 11.20 in 11.50 je na območje, kjer se nahaja tudi mestni klinični center, padlo več raket. Na tržnici sta bili ubiti dve osebi, mrtvo žensko so našli v bližnji restavraciji, eno truplo pa pod ruševinami hiše, je poročal Studio B.

In še zadnji primer empatičnega poročanja. Gre za reportažo Sare Volčič, objavljeno istega dne, nosi pa naslov Vsi čakajo na vrnitev domov ... »Na tisoče otrok, ki nedolžno pogledujejo, odrasli s steklenimi očmi, v katerih se zrcalijo okrutna pričevanja umorov, posilstev, kraj, požganih vasi in preganjanje iz njihovih domov, utesnjenost v šotoriščih ali začasnih bivališčih /.../ so prizori, ki smo jih videli na vseh koncih Albanije, kamor se je doslej zateklo preko 400 tisoč kosovskih beguncev.« In še: »V vsakem kampu je slišati na stotine pričevanj beguncev o okrutnostih, saj so na svojem begu v Albanijo videli marsikaj, česar tudi najboljši psihologi in psihiatri nikoli ne bodo mogli izbrisati.«

7.7.2 Delo

Opazili smo, da so v časniku Delo, tako kot tudi v časniku Večer, o srbskih žrtvah (človeških in materialnih) poročali večinoma številčno, z nekaj malimi izjemami, ko je občasno novinar tudi sočustvoval z žrtvami. Na drugi strani se o albanskih žrtvah in beguncih poroča čustveno.

V nadaljevanju navajamo nekaj primerov: 29. marec – naslov: NATO-va letala *menda* (op. K. Š. K.) pogosto zgrešijo tarčo in strmoglavijo – avtor Branko Jokić: »/.../ Poškodovanih je bilo tudi nekaj zasebnih hiš, tovarn, šol in zdravstvenih ustanov. /.../ Če je vse to res, potem naj bi srbske sile do zdaj sestrelile okoli petnajst NATO-vih letal. Na vprašanje, zakaj ne pokažejo teh letal, odgovarjajo, da je to vojaška taktika.« Avtor že v naslovu z besedo 'menda' podvomi o tem, da NATO-va letala zgrešijo tarčo, nato pa brez empatije navaja, da so bile zadete tudi zasebne hiše, šole in zdravstvene ustanove. Odsotnost empatije se nam sama po sebi ne zdi sporna, le primerjamo, kako se o žrtvah na nasprotni strani piše bolj čustveno. Pri tem poudarjamo, da ne želimo zmanjšati pomena izгона ali trpljenja, ki so jih doživeli katerikoli prebivalci sprtih strani. Nato pa avtor v dvom postavi tudi trditve Jugoslovanske vojske, da so sestrelili NATO-va letala.

Istega dne v prispevku NATO povečuje pritisk, prihajajo ruski posredniki (več avtorjev) lahko preberemo: »... na Kosovu, od koder prihajajo *srhljiva* (op. K. Š. K.) pričevanja o požigih, umorih in preganjanju albanskega prebivalstva.«

31. 3. na prvi strani lahko večkrat preberemo besedo »genocid«. Prvič že v naslovu Genocid na Kosovu, ki se v članku večkrat ponovi. Lahko preberemo še: »Etnično čiščenje je doseglo še en vrh. /.../ Humanitarna katastrofa se stopnjuje ...« Tudi fotovest nosi podoben naslov – Zdaj že genocid. Že beseda zbuja emocije in asociacije na drugo svetovno vojno.

Na prispevek Srbi o napadih na srbske vasi, Albanci o strahotah v albanskih smo že opozorili v povezavi z velikim številom govoric. Tu bomo omenili še nekaj ekspresivnih izrazov: » ... gre za največje etnično čiščenje na Balkanu. /.../ Širijo se grozljive novice o tem, da mnogi ujeti Albanci končajo v pečeh. /.../ V tragičnih kolonah je več kot polovica albanskega prebivalstva ...«

Ekspresiven in čustven je tudi naslov ter fotografija fotovesti Uničeno otroštvo, negotova prihodnost, prav tako z dne 31. 3.

4. 5. je na prvi strani objavljena foto vest Raketa v poln avtobus avtorja Branka Jokića, ki o civilnih žrtvah, ki jih je povzročilo NATO-vo bombardiranje avtobusa, piše neprizadeto, jih zgolj omeni, še več, na koncu celo postavi pod vprašaj, ali je to storil NATO, pri tem pa dopušča možnost, da je šlo za kopenski napad srbske vojske. »Več srbskih agencij in neodvisnih medijev je včeraj poročalo, da je na magistralni cesti med Črno goro in Kosovom /.../ NATO-v bombnik znova 'pomotoma' zadel avtobus, poln potnikov. Ubitih je bilo 17 ljudi, ranjenih pa je bilo več kot 40.« In naprej: »... podobno kot pred dvema dnevoma v bližini Prištine, ko je bilo ubitih 50, huje ranjenih pa 17 potnikov, /.../ NATO dogodka ni

komentiral, sodeč po fotografijah pa bi lahko šlo tudi za, denimo, kopenski napad srbske vojske.«

Na isti strani v prispevku Srbija zavita v temo in prva znamenja panike (avtorja Branko Jokić in Damijan Slabe) beremo, da je »zaradi drame kosovskih beguncev in prenapolnjenih begunskih taborišč v Albaniji in Makedoniji Nemčija razmišlja o podvojitvi števila beguncev«. Urška Izgoršek o beguncih v Sloveniji piše čustveno (4. 5., naslov Reševanje človeških življenj), tako je »Slovenija prvič v živo doživela delček nepojmljivega nasilnega izseljevanja«, »begunci so iz trupa letala hodili previdno, kot se hodi po neznanem terenu«.

Z dne 8. 5. izpostavljam primer poročanja o žrtvah na srbski strani: »Glavni cilj napada je bil Niš, zelo je bila poškodovana industrijska cona, bombardirana pa je bila tudi tržnica. Najmanj 15 ljudi je bilo ubitih, veliko več pa ranjenih.« (Članek Beogradu prizaneseno, avtor C. R.)

Omenili smo, da so bili članki, ki so nekoliko bolj čustveno poročali o žrtvah na srbski strani, le izjeme. En tak primer izpostavljam v članku Srbijo čaka usoda Kartagine, avtorja Branka Jokića, ki med drugim pravi: »... med uničenimi objekti pa je prav gotovo nekaj stebrov srbskega gospodarstva. Takšna je bila kragujevska Crvena zastava, ki po 146 letih obstoja ni mogla doživeti bolj žalostne usode. ..., to bo hudo prizadelo ne samo Kragujevac, temveč celotno Šumadijo in Srbijo.« In naprej: »Še zlasti hudo je poškodovana prometna infrastruktura. Celoten promet je ohromljen. Toda to še ni vse: poškodovana so vsa srbska letališča, pa tudi več kot 300 šolskih in univerzitetnih objektov, porušenih ali poškodovanih je na tisoče družinskih hiš in stanovanjskih poslopij v mestih.«

Kljub za nianso bolj čustvenem poročanju o žrtvah na »nasprotni strani« pa isti dan lahko preberemo veliko bolj pretresljivo reportažo v Sobotni prilogi, pri kateri čustva vzbudi že sam naslov Hajde, hajde, marš v Albanijo avtorja Jureta Eržena. Poleg šestih pretresljivih izjav beguncev na čustva s svojim pisanjem vpliva tudi avtor sam: »Šest krat šest centimetrov velik bel karton je bil edini dokument, ki ga je družina imela. /.../ Pregnanci se takoj za mejo porazgubijo na sto strani, tako da je tisoče drobcev groze in strahu težko sestaviti v celoto. Vsi so videli isto podobo. Hiše, ki gorijo, ubite ljudi, moške, ki so jih odvedli v gozd, ženske, ki so jih posilili v hišah.« Nadalje: »Središče Kukesa spominja na pokopališče, ki so ga ravnokar zbombardirali Američani. Če bi prebivalcem Gaze ponudili hiše v predmestjih, bi se uprli ... Kosovski vojaki so oboroženi z lahkim pehotnim orožjem in veliko poguma.«

7. 6. v prispevku Branka Jokića Edina skrb ohraniti golo preživetje lahko preberemo, kako »moške Albance *trpajo* (op. K. Š. K.) na avtobus. /.../ Seveda nihče ne verjame, da so Albanci v srbskih vrstah, pač pa predvidevajo, da so jih pometali v kakšno od množičnih

grobišč ali pa so končali v kateri od industrijskih peči, kjer naj bi, kakor se govori med Albanci, izginjali njihovi rojaki.«

Primere iz Dela zaključujemo s prispevkom z dne 9. 6. V prispevku Branka Jokića OVK se ne bo zlahka ločila od orožja je omenjen eksodus Srbov iz Hrvaške: »Tokrat je z omenjenega območja *pobegnili* (op. K. Š. K.) približno 200.000 'preostalih' Srbov, na stotine jih je bilo ubitih, požganih pa na tisoče hiš.« Srbi so torej pobegnili, niso bili pregnani.

7.7.3 Dnevnik

Podoben trend kot v Večeru in Delu opazimo tudi v Dnevniku. Navajamo nekaj primerov.

Citiramo odstavek iz članka z naslovom Kosovo brez Albancev? z dne 27. 3., avtor je sz. »Toda prizori gorečih hiš, tudi nedaleč od meje z Makedonijo, in na tisoče ljudi, ki večinoma peš iščejo rešitev v Makedoniji, Albaniji in Črni gori, dovolj zgovorno pričajo, da je Balkan ponovno prizorišče množične tragedije. Če pa k temu dodamo, da je na Kosovo prispel tudi sloviti klavec in ropar Arkan, potem ni dvoma, da Albancem ostaja samo ena rešitev – beg v največji naglici.«

Čustven in personaliziran je tudi naslednji prispevek Milene Ule z naslovom Slabe nastanitvene razmere, z dne 30. 3.

Mnogi kosovski Albanci so pred vojnim nasiljem in miloševićevsko strahovlado pobegnili iz ZRJ že pred časom, ko na Kosovu še ni bilo tako ponorelega, mrtvaškega plesa, kot se je razbesnel zdaj. In se človek na varnem, tu, v Sloveniji, vpraša, s kakšnim strahom in grozo so prežeti šele tisti kosovski pribežniki, ko slišijo in vidijo, kaj se dogaja v njihovih domačih krajih: ali so njihovi sploh še živi, in če so, kje in kako sploh so, saj iz lastnih izkušenj dobro vedo, s kom imajo opraviti.

Imamo tudi primer primerjanja žrtev med seboj, katero trpljenje je večje. Govorimo o članku dr. Vlada Miheljaka z dne 30. 3. in naslovom Življenje je lepo. »A ne glede na to, koliko imajo Srbi ta čas občutka za nesrečo, ki sta jo njihov režim in vojaški stroj storila drugim, koliko so zmožni dojeti, da prav zdaj potekata na Kosovu etnično čiščenje in genocid nad 'šiptarskimi teroristi', ki sta po okrutnosti neprimerljiva s šoki, frustracijami in morebitnimi civilnimi žrtvami, ki jih doživljajo zaradi NATO-vega bombardiranja, nikakor ni potrebe, da bi se privoščljivo ukvarjali z njimi.« Avtor v nadaljevanju kritizira javnost, ki se oglašja z dvomi, da vojna ni najboljša pot, da je nedopustno, da je NATO napadel brez odobritve OZN: »Po tej logiki je bil tudi genocid Hitlerjeve Nemčije nad Judi notranja zadeva in mednarodna skupnost ni imela legitimitete za zaščito Judov pred genocidom.«

V nadaljevanju navajamo tri primere statističnega poročanja o srbskih žrtvah. Prvi je iz prispevka Ameriški vojaki na prostosti z dne 3. 5. avtorjev bš in dz. »Isto noč je NATO napadel cilje v Valjevu, Nišu, Prištini in v nekaterih mestih v Vojvodini. Porušil je tudi nekaj mostov na prometnicah, ki Srbijo povezujejo s Kosovom in Črno goro.«

4. 5. je dz v prispevku NATO z električnim stikalom zapisal: »Po še nepotrjenih informacijah so zavezniki zadeli še en avtobus na cesti, ki povezuje Kosovo s Črno goro, v Valjevu pa je ena raketa namesto tovarne streliva zadela stanovanjsko četrt.« In še citat iz prispevka Carine za humanitarno pomoč avtorja ib z dne 7. 5.: »Po poročanju srbskih medijev pa so bile NATO-ve bombe spet precej nenatančne, saj so v bližini Prištine ranile štiri ljudi, med njimi sedemletno deklenco.«

Za konec opozarjamo na še en primer primerjanja žrtev, in sicer v prispevku Po vseh mukah v bordel, avtorice Tanje Lesničar-Pučko z dne 12.6. »Tako so se iz požganih hiš na pot muk in negotovosti odpravile ženske – z majhnimi in odraščajočimi otroki, noseče ali z ostarelimi sorodniki. In če se zdi kot strašna blodnja misel na porod v porodnišnici, na katero po pomoti padajo bombe, čemu je sploh še lahko podobna tista na porajanje v blatnem obcestnem jarku, medtem ko karavana gre naprej?«

7.7.4 Slovenske novice

Tako kot prvi trije dnevnikarji so na podoben način predstavljene žrtve tudi v Slovenskih novicah. Tako v prispevku NATO stiska obroč okoli Miloševića, avtorja U. S., lahko preberemo: »Bilo je veliko žrtev – ruska tiskovna agencija RIA je poročala, da je v drugem valu napadov umrlo 100 civilistov in 30 vojakov, več kot 350 ljudi pa je bilo ranjenih.«

31. 3. pa v prispevku Reka beguncev in solz (že naslov je zelo čustven) isti avtor zapiše: »Tragedija na Kosovu dobiva epsko širino, ustavitev srbskega etničnega čiščenja je postala dirka proti času. /.../ Še vedno odmeva krvavi umor petih uglednih Kosovcev.« Na eni strani je torej 'umrlo' določeno število civilistov, na drugi strani pa je bilo pet uglednih Kosovcev 'krvavo' umorjenih (kasneje se je sicer izkazalo, da teh uglednih Kosovcev niso ubili in da je šlo za govorico).

3. 5. v prispevku Izpustili ugrabljene brez navedenega avtorja pišejo o bombardiranju avtobusa takole: »NATO je potrdil, da so v soboto napadli most v Lužanih severno od Prištine, vendar pa pri tem niso želeli povzročiti civilnih žrtev. /.../ Po poročilih agencije Beta je v tem napadu umrlo 60 ljudi, štiri osebe pa so napad preživele.« Tako opravičujejo NATO, češ da ni želel žrtev, in hkrati o teh pišejo statistično.

Na podoben način je v prispevku Diplomacija dela (avtor U. S.) z dne 5. 5. navedeno: »Danes je NATO zanikal vpletenost v včerajšnji napad na avtobus na zahodu Kosova, v katerem je umrlo 17 ljudi, 43 pa je ranjenih. Srbski mediji so poročali, da je NATO-v izstrelak na cesti od Peći proti Črni gori zadel avtobus, poln žensk in otrok.«

8. 5. v prispevku Kosovska begunka je rodila v Ameriki avtor U. S. brez čustvene vpletenosti piše o bombardiranju bolnišnice in mrtvih: »Zadeta je bila tudi bolnišnica, pri čemer sta dva človeka umrla.« Isti dan v prispevku Igralec pri beguncih avtorja M. G. lahko preberemo osebno zgodbo kosovske deklice, ki je Richarda Gera prosila, naj ji pomaga poiskati mamo, kar bralca nikakor ne pusti ravnodušnega: »'Prosim, lepo prosim, pomagajte, da bo mamica spet pri meni,' je ihtela deklica. 'Nisem je videla, odkar smo zapustili dom. Ne vem, kje je in kaj je z njo.'«

Zanimiv primer »vrednih in nevrednih« žrtev je naveden 6. 6., pa čeprav gre za citat tiskovnega predstavnika Pentagona. V članku Srbi tolčejo Albanijo (brez avtorja) tako lahko preberemo: »Srbski civilisti bodo po predvidevanjih ameriškega ministrstva za obrambo zapustili Kosovo skupaj s srbskimi vojaškimi silami. 'Ne verjamem, da bodo Srbi želeli živeti na takšnem Kosovu. Ko se bodo albanski begunci začeli vračati na svoje domove, bo od tam odšlo precej Srbov,' je povedal tiskovni predstavnik Pentagona Kenneth Bacon, ki poudarja, da bodo Kosovo zapustili povsem prostovoljno, saj jih v to ne bo nihče prisilil tako, kot so srbske oblasti kosovske Albance.«

12. 6. v prispevku Zmagovalci s Kosova, zmagovalci na Kosovo brez avtorja lahko preberemo: »Veliko ameriških politikov meni, da se bo *grozljivo* (op. K. Š. K.) čiščenje, ki so ga Srbi izvajali na Kosovu, šele razkrilo – ko bodo Miloševića vrgli njegovi pristaši.«

7.7.5 Skupaj

Za vse štiri obravnavane medije lahko rečemo, da so o srbskih žrtvah pisali večinoma statistično, medtem ko so pri albanskih žrtvah z izborom besed pri bralcu vzbujali čustva sočutja. Tako »Srbi izvajajo krutosti, pokole, etnično čiščenje, genocid, krvavo ubijajo, Albanci trpijo, njihovi obrazi so izmučeni, Srbi izvajajo nepojmljivo nasilje, s Kosova prihajajo grozljive in srhljive zgodbe, Albance trpajo na avtobus itd.« Na drugi strani »srbski mediji poročajo, da je umrlo toliko in toliko ljudi, da je bilo ubitih toliko in toliko civilistov, Srbi so pobegnili iz Hrvaške (niso bili pregnani) itd.«

Nekateri avtorji celo primerjajo žrtve med seboj – njihovo trpljenje je »neprimerljivo, saj Kosovarji bistveno več trpijo«. Prav tako nekateri avtorji primerjajo dejanja Srbov z nacističnimi Nemci.

Na podlagi navedenih primerov, katerih vzorec prevladuje (obstajajo namreč tudi prispevki, ki o beguncih navajajo zgolj statistične podatke in malo manj pogosto opazimo prispevke, ki so tudi nekoliko bolj sočustvujoči s civilnimi in drugimi žrtvami na srbski strani), lahko potrdimo še zadnjo hipotezo, in sicer da novinarji uporabljajo čustveno zaznamovan jezik in interpretativne elemente, ko poročajo o beguncih, o civilnih žrtvah in uničeni infrastrukturi poročajo informativno (statistično).

Na tem mestu ponovno opozarjamo, da naš namen ni bil določiti, katere žrtve so »manj ali več vredne«, temveč opozoriti na razliko v poročanju.

8 ZAKLJUČEK

Kosovska kriza je bila ena glavnih tem, ki so zaposlovale svetovne medije, posebno tiste, katerih države so bile neposredno ali posredno vpletene v konflikt. Še posebej so bile oči javnosti uprte v ta del sveta v času 79-dnevnega bombardiranja ZRJ.

Čeprav je NATO pričel bombardirati zaradi dogodkov na Kosovu in je bombardiral celotno ZRJ, pa informacij ravno s teh dveh območij ni bilo veliko, saj je bila večina novinarjev po pričetku bombardiranja pregnana iz ZRJ. Poročali so iz Bruslja, Washingtona, iz drugih vpletenih in sosednjih držav, kamor so se zatekli begunci. Od redkih novinarjev so prihajale tudi informacije iz Beograda; da bi »pokazali drugo plat medalje« oz. drugačno mnenje, pa so novinarji poročali tudi iz Rusije in Kitajske. Po zaključku bombardiranja so številni medijski analitiki kritizirali poročanje novinarjev o kosovskem konfliktu, češ da naj bi podlegli sofisticirani NATO-vi propagandi.

Zanimalo nas je, kako so slovenski mediji poročali o kosovskem konfliktu ter ali lahko iste očitke prenesemo tudi na slovenski prostor. Omejili smo se na štiri slovenske dnevnike.

Takoj smo opazili, da je v obravnavanem obdobju kosovska kriza zavzela pomembno, pogosto tudi glavno mesto v slovenskih tiskanih medijih. Tudi v Slovenskih novicah, v katerih smo pričakovali veliko manj člankov o Kosovu, so tej temi namenili nekaj prostora, in sicer v povprečju 1,92 članka na dan (čeprav so bili dnevi, ko o tej temi sploh niso pisali).

Ugotovili smo, da je prevladovala informativna zvrst (pri vseh preko 80 %, skupno pa smo v informativno zvrst uvrstili 89,36 %), in sicer najpogosteje poročilo, ki tudi najbolj poglobljeno poroča o določenem dogodku. V Večeru so prevladovale vesti, pri ostalih treh medijih poročilo.

Novinar je po takrat in tudi sedaj veljavnem kodeksu novinarjev dolžan ločiti informacijo in komentar, razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem pa mora biti razvidna. Natančen pregled je pokazal, da se tega niso vedno držali. Presenetilo nas je, da smo največ teh napak našli v časniku Delo. Pri osmih tovrstnih prispevkov smo namreč opazili, da so bili napisani kot poročilo, v bistvu pa je šlo za komentar ali pa vsaj deloma za mnenja avtorja. Neločevanje informativne zvrsti od interpretativne se nam zdi s strokovnega stališča problematično.

Sicer opažamo, da so se obravnavani mediji (predvsem Delo, Večer in Dnevnik) trudili dogodek pokriti z različnih koncev sveta. Skoraj vsak dan so tako prisotni prispevki iz Beograda ali Podgorice – še posebej v Delu smo opazili tudi dobro pokritost iz Rusije, dokaj redno pa so predstavili kitajski pogled. Mediji so imeli po svetu bodisi svoje dopisnike (predvsem Delo) ali pa so bile novice iz različnih delov sveta agencijske.

Glede na to, da je bil bralec najpogosteje deležen novic iz Washingtona, Bruslja, Velike Britanije, Nemčije, Avstrije, Italije ..., torej iz držav, ki so bile vpletene v konflikt in ki so podpirale bombardiranje, kar je seveda čutiti iz prispevkov, bi za večje ravnovesje pričakovali več prispevkov iz Srbije (ne zgolj statističnega nizanja posledic bombardiranja na infrastrukturi ali pri žrtvah in ranjenih), pa tudi iz drugih držav, ki so bile proti intervenciji. Tudi ko se omenja rusko stališče, avtor pogosto napiše, da je politična moč Rusije šibka in da jo je Zahod zaobšel. Poleg prispevkov iz Rusije in Kitajske (ki jih je sicer bilo nekaj), smo pogrešali prispevke iz Grčije in Indije, kjer so prav tako ostro obsojali bombardiranje.

Zgoraj povedano je posebno razvidno iz analize virov. Analiza je pokazala, da so v vseh štirih medijih prevladovali zahodni viri, in sicer v dobrih 40 % v Večeru in Delu, v Dnevniku in v Slovenskih novicah pa v preko 50 %. Prosrbskih virov je bilo skupaj bistveno manj. Največ jih je bilo v Slovenskih novicah (35,88 %), najmanj pa v Dnevniku, in sicer 16,78 %. Pri tem smo poudarili, da velik del prosrbskih virov predstavljajo srbski mediji, ki pa so uporabljeni kot vir o posledicah bombardiranja in je najpogosteje šlo za statistično nizanje podatkov. Razlika v razmerju med pronatovskimi in prosrbskimi mediji je torej velika. Pri tem naj še enkrat povemo, da dolžine izjav nismo merili, pogosto pa so bile zgolj izjave Billa Clintona ali drugih predstavnikov zveze NATO povod za celoten prispevek. Na ta način so bili bralci v večji meri deležni prozahodnega pogleda na dogajanje. Presenečeni smo bili tudi nad velikim odstotkom govoric v Delu, pri čemer je avtor sicer opozoril, da gre za govorice ali nepreverjene informacije. Vse skupaj kaže na veliko pomanjkanje informacij s Kosova, zaradi česar se avtor nasloni na govorice.

Velikokrat smo omenili selekcijo informacij, zato nas je zanimalo, kaj so novinarji najpogosteje izbrali za glavno temo svojih prispevkov. Tudi tu vidimo, da je t. i. negativnih tem v primerjavi s pozitivnimi bistveno manj – prvih približno 20 % in drugih okoli 50 %. Novinarji so se dotaknili tudi negativnih tem, kot so možnost širitve konflikta, paralele z drugimi konflikti in neintervencija ipd., a v redkih primerih so bile te teme glavne. Najpogosteje so bile samo omenjene v nekaj povedih.

Največ dopisnikov iz mest, od koder so poročali o konfliktu, je imel časnik Delo, pri Večeru pa je v več kot 60 % kot avtor podpisana agencija. Nekoliko nas je zmotilo tudi veliko število nepodpisanih prispevkov v Dnevniku (19,21 %) in v Slovenskih novicah (15,22 %). V času konflikta poročevalcev s Kosova ni bilo in tudi agencijske novice niso zapolnile te praznine.

Čeprav smo Delu očitali neločevanje interpretativne od informativne zvrsti in veliko število govoric, smo na koncu ugotovili, da je Delo v primerjavi z ostalimi tremi mediji najbolj poglobljeno poročalo o kosovskem konfliktu.

Kot smo ugotovili, je približno 10 % prispevkov pripadalo interpretativni zvrsti. Od teh je bilo veliko večji odstotek pronatovskih oz. protisrbskih (skupaj preko 44 %), protinatovskih oz. prosrbskih je bilo skupno 12,79 %, ostali pa so bili nevtralni. Pri tem smo v protisrbskih prispevkih nemalokrat zasledili primerjave Srbov z nacističnimi Nemci, Miloševića s hudičem z rogovi, Srbov s klavci ipd. Takega izrazoslovja v prispevkih, ki smo jih uvrstili med protinatovske, nismo zasledili. Najpogosteje je tu šlo za kritiko, da NATO ni bil pripravljen na humanitarno katastrofo, da le-te ne rešuje dovolj hitro, da iz zraka ne bo dobil vojne, da ni predvidel toka dogodkov ipd. Zelo redko je šlo za kritiko akcije kot take.

Prav tako smo ugotovili, da je prevladovalo čustveno pisanje o kosovskih žrtvah in njihovih usodah, medtem ko so bile srbske žrtve in posledice bombardiranja predstavljene statistično. Gre za najbolj pogost vzorec, čeprav so tudi na drugi strani pisali statistično o beguncih in včasih nekoliko bolj empatično celo o srbskih žrtvah. Zanimivo se nam je zdelo primerjanje žrtev v nekaterih prispevkih, v katerih se »tragična albanska usoda ne more primerjati s posledicami bombardiranja«.

Na podlagi analize štirih tednov, predvsem na podlagi virov, izbora tem, postavljanja na stran zveze NATO v interpretativni zvrsti ter čustvenega pisanja o kosovski krizi, lahko rečemo, da slovenski tiskani mediji kosovskega konflikta niso predstavili enakovredno za obe vpleteni strani. Glede na redno citiranje tiskovnih predstavnikov zveze NATO, Pentagona in Clintona, na katerih je bil predstavljen samo njihov uradni in vnaprej pripravljen pogled, lahko rečemo, da so tudi slovenski mediji deloma podlegli NATO-vi sofisticirani propagandi. Seveda pa niso bili ravno v zavidljivem položaju, saj je tudi uradna slovenska politika podpirala NATO-vo akcijo, večina zahodne javnosti prav tako, povrh vsega pa je vladalo pomanjkanje informacij oz. je bilo novinarjem onemogočeno pisanje s terena.

Na podlagi pozitivnih in negativnih tem, virov poročanja ter vrednotenja smo ugotovili, da se je najbolj uravnoteženemu poročanju za obe strani približal časnik Delo, ostali mediji so se bolj nagibali k pronatovskemu pisanju.

Kmalu po koncu bombardiranja, še posebno pa z današnje časovne distance, se je pokazalo, da vse le ni bilo tako črno-belo. Marsikatera NATO-va novica, ki so jo mediji lansirali kot resnico, se je kasneje izkazala za laž, in nasprotno – marsikatera srbska novica, ki so jo mediji pisali v pogojniku, se je izkazala za resnično; prav tako se je izkazalo, da hudodelstev niso izvajali samo Srbi, ampak tudi predstavniki OVK. Ta plat medalje v slovenskih medijih ni bila dovolj predstavljena.

9 LITERATURA

- Bersamian, David. 2002. *Propaganda i javno mišljenje*. Zagreb: V. B. Z.
- Chomsky, Noam. 2000. *Novi militaristički humanizam: lekcije sa Kosova*. Beograd: Plato.
- Del Ponte, Carla. 2009. *Gospa tožilka: soočenja z najhujšimi zločinci človeštva in s kulturo nekaznovanosti: spomini Carle Del Ponte s Chuckom Sudeticom*. Ljubljana: Sanje.
- Društvo novinarjev Slovenije. 2009. *Kodeks novinarjev Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (16. november 2009).
- Đurić, Dušan. 1983. *Novinarska radionica*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Đurović, Veljko. 1998. *Press don't shoot*. Beograd: Radio B92.
- Erjavec, Karmen. 1998. *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.
- Ferfila, Bogomil in Marta Kos. 2002. *Politično komuniciranje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Goff, Peter, ur. 1999. *The Kosovo News and Propaganda War*. Wienn: International Press Institute.
- Grizold, Anton. ur. 1998. *Perspektive sodobne varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hammond Philip in Edward S. Herman, ur. 2001. *Degradirana moč: Mediji i kosovska kriza*. Beograd: Plato.
- Hargreaves, Ian. 2007. *Novinarstvo: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.
- Horvat, Branko. 1988. *Kosovsko pitanje*. Zagreb: Globus.
- Jackall, Robert. ur. 1995. *Propaganda*. Basingstoke, London: Macmillan.
- Jowett Garth in Victoria O'Donnell. 1999. *Propaganda and Persuasion*. (3rd Edition). Thousand Oaks, New Delhi, London : Sage, cop.
- Junger, Sebastian. 2002. *Ogenj: pričevanje vojnega novinarja: Afganistan, Kosovo, Ciper, Kašmir, Sierra Leone*. Tržič: Učila International.
- Knightley, Phillip. 1981. *Prva žrtev*. Ljubljana: Založba Borec.
- Korošec, Tomo, Monika Kalin-Golob, Simona Zatler, Melita Poler, Maca Jogan in Gregor Tomc. 2002. *Razžalitve v tiskanih medijih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Logar, Gregor. 2001. *Vojno dopisništvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, Marjan. ur. 1997. *Propaganda in War*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Markovič, Tanja. 1998. *Vojno poročevalstvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Marx, Karl. 1985. *Cenzura in svoboda tiska*. Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Meršol, Mitja. 1985. *Sedma sila*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Mihailović, Vuko. 1984. *Propaganda i rat*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Milivojević, Snežana. 2000. *Slika rata*. Dostopno prek: <http://www.b92.net/trr/2001/doc/slika-rata.doc> (26. marec 2010).
- Mlinar, Zdravko. 1994. *Individualizacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Nedović, Slobodanka, ur. 1998. *Odsutne partije*. Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju.
- Pečjak, Vid. 1995. *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.
- Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Poler Kovačič, Melita. 2005. *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Poler, Melita. 1997. *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Reljić, Dušan. 1998. *Pisanje smrti: mediji u vremenima sukoba*. Beograd: Radio B92.
- RTVSLO. 2010. *Srbija bo Kosovo priznala, ko bo od tega kaj imela*. Dostopno prek: <http://www.rtvsl.si/svet/srbija-bo-kosovo-priznala-ko-bo-od-tega-kaj-imela/235340> (23. julij 2010).
- Sedmak, Marjan in Jana Urbas. 1995. *Predpisi o novinarjih in medijih*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Sedmak, Marjan, ur. 1996. *Mediji, etika in deontologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Siol. 2010. *Kosovo danes praznuje drugo obletnice razglasitve neodvisnosti*. Dostopno prek: http://www.siol.net/svet/novice/2010/02/kosovo_danes_praznuje_drugo_obletnico_razglasitve_neodvisnosti.aspx (8. marec 2010).

Skopljanac-Brunner, Nena, Alija Hodžić, Branimir Krištofić, ur. 1999. *Mediji i rat*. Beograd: Mediji.

Slatenšek, Boštjan. 2002. *Kosovske stopinje*. Ljubljana: Študentska založba.

Sontag, Susan, 2006. *Pogled na bolečino drugega*. Ljubljana: Založba Sophia.

Spahić, Besim. 2000. *Izazovi političkog marketinga deset godina poislje kao i deset godina prije: položiti popravni ili ubiti BiH: rasprave, eseji, komentari*. Sarajevo: Compact Pub. House.

Splichal, Slavko. 1975. *Razsežnosti politične propagande*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

--- 1984. *Mlini na eter*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Šiber, Ivan. 1992. *Politička propaganda i politički marketing*. Zagreb: Alinea.

Thompson, Mark. 2000. *Proizvodnja rata: mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. (2. dopunjeno izdanje). Beograd: Medija centar.

Udovičić, Zoran. 1996. »Jezik mržnje« nad Bosnom izgubio na svom koloritu. Dostopno prek: http://www.mediaonline.ba/ba/arhiva/arhiva_izvjestaja/index.html. (2. februar 2010).

Ugrešić, Dubravka. 2006. *Kultura laži*. Ljubljana: Študentska založba.

Verbinc, France. 1994. *Slovar tujk*. (11. izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Vreg, France. 1973. *Javno mnenje: Strukturne in funkcijske spremembe javnosti v sodobni družbi*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

--- 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zajc, Drago, ur. 1998. *Evropeizacija slovenske politike: zbornik referatov*. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

Zalokar, Jurij. 2009. *Izigrani narodi Jugoslavije 1991–2008*. Trzin: AMI.